

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyriometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Sociální politika a sociální práce
Charitativní a sociální práce

Bc. Jana Krabicová

Sociální začleňování žen – pachatele trestné činnosti

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. & Mgr. Petra Potměšilová, Ph.D.

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 8.4.2016.

.....

Bc. Jana Krabicová

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. & Mgr. Petře Potměšilové, Ph.D. za odborné vedení práce, podporu, pomoc a trpělivost a poskytnutí mnoha cenných rad a podnětů.

Rovněž děkuji Mgr. Haně Musialkové, pracovníci střediska Probační a mediační služby v Olomouci za pomoc v rámci empirické části práce.

Děkuji JUDr. Martině Kouřilové, Ph.D., předsedkyni senátu Vrchního soudu v Olomouci, za cenné rady týkající se teoretické části práce.

Mé poděkování patří i manželovi, dceři a rodičům za podporu během mého studia.

Obsah

Úvod.....	1
I. TEORETICKÁ ČÁST	3
1 Kriminalita	3
1.1 Násilí páchané ženami v dějinách	4
1.2 Kriminalita žen	5
1.2.1 Teorie kriminality žen.....	5
1.2.1.1 Biologické teorie kriminality žen.....	5
1.2.1.2 Psychologické a psychoanalytické teorie kriminality žen.....	7
1.2.1.3 Sociologické teorie kriminality žen.....	8
1.2.1.4 Vícefaktorové teorie kriminality žen.....	8
1.2.1.5 Feministické teorie kriminality žen.....	8
1.2.1.6 Shrnutí teorií.....	9
1.3 Osobnost pachatelek	9
1.3.1 Typologie osobnosti pachatelek.....	9
1.3.2 Hodnotové orientace delikventních žen.....	11
2 Penologie	13
2.1 Pojetí trestu	13
2.1.1 Funkce trestu.....	14
2.1.2 Působení trestu odnětí svobody na odsouzené.....	14
2.1.3 Specifika výkonu trestu žen.....	15
2.1.4 Prizonizace.....	15
2.1.4.1 Institucionalizace.....	15
2.1.4.2 Ideologizace	15
3 Sociální kontrola kriminality.....	17
3.1 Kontrola a prevence trestné činnosti	17
4 Sociální práce	19
4.1 Proces resocializace jedince	19
4.2 Proces reintegrace jedince	20
4.3 Sociální exkluze – sociální vyloučení	20
4.3.1 Typy a fáze exkluze	20
4.4 Sociální práce s pachateli	21
4.4.1 Působení na obviněné	21

4.4.2 Zacházení s odsouzenými	21
5 Kontinuální sociální péče	23
5.1 Subjekty kontinuální sociální péče	24
5.1.1 Sociální pracovník Vězeňské služby ČR	24
5.1.2 Kurátor pro mládež a dospělé	24
5.1.3 Probační a mediační služba.....	24
5.1.3.1 Historie a vznik probace a mediace ve světě a v ČR	25
5.1.3.2 Restorativní justice	25
5.1.3.3 Probace	26
5.1.3.4 Parole.....	26
5.1.3.5 Alternativní tresty.....	27
5.1.3.6 Mediace	27
5.2 Další subjekty kontinuální sociální péče	27
6 Statistická data o kriminalitě žen	29
II. EMPIRICKÁ ČÁST	32
1 Metodologie	32
1.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky	33
1.2 Výzkumný vzorek.....	34
1.3 Technika sběru dat.....	35
1.4 Etické aspekty	37
1.5 Biografie respondentek.....	37
1.6 Analýza dat	45
2 Interpretace dat.....	46
2.1 Otevřené kódování.....	46
2.1.1 Rodina.....	47
2.1.2 Kriminalita	50
2.1.3 Zaměstnání.....	54
2.2 Axiální kódování	57
2.3 Selektivní kódování	59
3 Výsledky.....	62
3.1 Shrnutí	66
4 Diskuse	70
4.1 Přístup k zaměstnání.....	71

4.2 Dluhy	73
4.3 Bydlení.....	74
4.4 Závislost	75
4.5 Rodina.....	76
4.6 Návrhy řešení.....	78
ZÁVĚR	81
SEZNAM LITERATURY	83
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A SCHÉMAT	90
PŘÍLOHY	91

Úvod

V běžném životě považujeme vzhledem k naší výchově za správné pomáhat druhému člověku, jakmile to potřebuje, a to bez zbytečných otázek a očekávání. Profesionální pomáhání není věcí běžnou, obvyklou, jak píše ve své předmluvě ke knize *Umění pomáhat* Ivan Úlehla (2005, s. 9). Pomáhání spojuje nejrůznější obory služeb lidem. Profesionální pomoc přichází až v nevšedních situacích, neboť člověk běžně své problémy řeší sám za přispění svého blízkého okolí, tj. přátel a dalších neprofesionálů. Právě tam, kde končí možnosti běžné mezilidské pomoci, nastupuje pomoc profesionální. Úkolem profesionálního pomáhání je přispět k tomu, aby se lidem žilo lépe.

Profesionální pomoc se prolíná v podstatě veškerými obory lidské činnosti a životními situacemi jednotlivců, a to mnohdy nezávisle na jejich vůli. Společnost nevykazující problémy, které je nutné řešit, je prakticky nereálná, a proto si pro své řádné fungování musí vytvářet určitá pravidla chování svých členů, a to bez ohledu na původ těchto pravidel. Případná překročení, míněno porušení, těchto pravidel, s sebou přináší sankci, která má mít účinek nejen zabraňující takovému jednání, ale též výchovný, resp. pomocný. Překročení pravidel může dosahovat širokospektré intenzity, kdy nejtěžším případem takového porušení pravidel je v současnosti trestný čin.

Podle Voňkové (1992, s. 75) je práce s pachatelem trestné činnosti jedním z nejstarších způsobů sociální práce vůbec. Její základy položili v polovině 19. století kněží, kteří si vzali na starost určitého pachatele, aby mu pomohli překonat potíže po příchodu z vězení, nebo mu umožnili vyhnout se trestu vězení tím, že nad ním budou na žádost soudu vykonávat dohled a poskytovat mu pomoc a podporu.

Téma kriminality žen a jejich následné začlenění zpět do společnosti mne zaujalo nejen z pohledu ženy, ale i proto, že již řadu let pracuji v justici na trestním úseku. V posledních letech jsem v praxi zaznamenala, že narůstá počet trestaných žen, a to nejen mezi dospělými, ale i mladistvými. Každý den se setkávám s novými životními osudy a příběhy lidí, které jsou posuzovány v rámci justice pouze z represivního účelu, tj. se zaměřením na uložení trestu. Zajímalo mne i pohled sociální práce na pachatele trestné činnosti, na možnosti jejich resocializace, znovuzачlenění se do společnosti, na možnosti spolupráce pachatele, v tomto případě pachatelky, a sociálního pracovníka.

Vězení, kterým jsou ženy za svůj čin potrestány, je místem, které se řídí zcela specifickými normami, a ty upravují každý detail života vězňaných žen, vycházky, stravování, ubytování, korespondenci, zdravotní péči, osobní hygienu, nákupy, využívání

telefonů i návštěvy. Tento úsek jejich života, ať už je delší nebo kratší, je velmi ovlivní a záleží na každé z nich, jakou strategii si při návratu do běžné společnosti zvolí. Na některé ženy čekají jejich blízcí, a do konfliktu se zákonem se již nechtějí dostat, jiné ženy pobyt ve vězení za mimořádnou událost nepovažují. Osoby propuštěné z výkonu trestu nemají vždy dobrou zkušenost s institucemi nebo nechtějí měnit svůj dosavadní způsob života, proto se se svými problémy po propuštění nikam neobráť. Ženy, uváděné v příbězích, byly z výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěny soudem. Při podmíněném propuštění jim byl stanoven povinný dohled probační a mediační služby. Pomoc či doprovázení pracovníků probační a mediační služby nebo jiných institucí je jedním z předpokladů snadnější resocializace.

V diplomové práci jsou uvedeny a vysvětleny základní pojmy spojené s trestnou činností, které jsou v práci dále používány. Jsou zde charakterizovány teorie kriminality žen i typologie osobnosti ženy pachatelky, s její hodnotovou orientací. Teorie kriminality jsou od počátku spojeny s teoriemi o trestu, a proto tato diplomová práce v jedné ze svých kapitol uvádí i pojetí trestu, představuje penologii jako vědu o trestu a trestání a specifika výkonu trestu žen. V diplomové práci se zabývám sociální kontrolou kriminality, sociální prací s pachateli, postpenitenciární a kontinuální péčí a probační a mediační službou. V poslední kapitole jsou uvedena statistická data o kriminalitě žen.

V empirické části diplomové práce stavím na kvalitativním výzkumném paradigmatu, pomocí kterého vytvářím obraz o cílové skupině žen (pachatelek trestné činnosti), které byly odsouzeny k trestu odnětí svobody a po propuštění spolupracovaly s probační a mediační službou. Po propuštění z vězení těmto ženám nastává nová sociální situace, se kterou se musí vyrovnat, pokouší se znovu začlenit do společnosti, a právě na tuto etapu začleňování jsem se v práci zaměřila. Cílem bylo zjistit, jakým problémům musí ženy čelit, jaké metody nebo postupy vedou k jejich případnému začlenění, o koho se opírají, kdo jim v jejich práci na sobě pomáhá.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Kriminalita

V posledních letech zaznamenáváme ve společnosti nárůst jevů, které označujeme jako sociálně patologické. Jedná se o jevy, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo nepřijatelné. Patří mezi ně závislostní chování, kriminalita, delikvence, organizovaný zločin a další (Fischer, Škoda, 2009, s. 13).

Než se začneme zabývat kriminalitou žen, je třeba objasnit, co je vlastně kriminalita a jak ji můžeme charakterizovat a některé další pojmy.

„Kriminalitou (zločinností) rozumíme souhrn společensky podmíněných činů, které mají relativně hromadnou povahu, ve zvýšené míře ohrožují společnost a jsou proto platným zákonodárstvím prohlášeny za trestné. Kriminologie se zabývá zločinností jako masovým společenským jevem, ale i jejími individuálními projevy a všemi základními kriminologickými souvislostmi s tím spjatými“ (Urbanová, 2003, s. 94).

Kriminalitu můžeme charakterizovat jako trestné chování nebo souhrn trestných činů, které spáchali trestně odpovědní pachatelé. Kriminalita je druhem deviantního chování (Novotný a kol., 2008, s. 15). Příčiny kriminality mohou spočívat v nedostatcích každé společnosti, ale i osobních rysech pachatelů. Kriminalitu dělíme na zjevnou, tedy odhalenou, statisticky registrovanou a skrytou, latentní, která není potrestána. Při příčinách kriminality bereme v úvahu biogenní hledisko, tedy biologické faktory, hlavně v souvislosti s osobností pachatele. Hledisko psychogenní, které se projevuje konfliktem mezi osobností pachatele a sociálním prostředím a sociální hledisko, související se společenskými vztahy a jejich změnami (Urbanová, 2003, s. 95).

V celé práci jsou často používány termíny „kriminalita“ a „trestná činnost“ jako synonyma, vzhledem k tomu, že tyto pojmy jsou v kriminologické literatuře takto běžně používány.

Dalšími, často používanými pojmy, jsou trestný čin a recidiva. Trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v zákoně. K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Trestné činy se dělí na přečiny a zločiny. Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let. Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákoníku přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody

s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let (dle § 13 a § 14 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Pojem recidivy je užíván více vědními obory, například medicínou, k vyjádření opakování něčeho, co již minulo. Slovník sociálního práva ji definuje jako návrat k předchozímu chování, zejména delikventnímu. Recidiva v trestním právu znamená, že pachatel, který byl již v minulosti pravomocně odsouzen za spáchaný trestný čin, spáchá trestný čin další. Recidiva obvykle zvyšuje společenskou škodlivost činu, a proto s ní mohou být spojeny další důsledky, např. soud k ní může při ukládání trestu přihlídnout jako k přitěžující okolnosti. Penologické (penitenciární) pojetí recidivy je naopak užší než recidiva v právním pojetí, neboť eviduje pouze pachatele, kteří již dříve byli vězněni. Opakovaný výkon trestu odnětí svobody u těchto osob, u nichž se předchozí výkon trestu minul svým výchovným účinkem, by měl probíhat odlišně od výkonu trestu u osob, které jsou vězněny poprvé (Marešová a kol., 2011, s. 10).

1.1 Násilí páchané ženami v dějinách

Ženské násilí se dlouho přehlíželo a podceňovalo, proto je jeho odhalování těžké nejen v dějinách, ale i v každodenním životě.

Ženy jsou schopny zabíjet, ponižovat, mučit nejen v dobách výjimečných násilných událostí jako je nacismus nebo genocida ve Rwandě. V poslední době narůstá násilí, kterého se dopouští nezletilé dívky. I děti mohou být nesmírně agresivní, i když obraz dětství je ztotožňován s obrazem nevinnosti (Badinter, 2004, s. 69).

Například němečtí historikové se o toto téma dlouho nezajímali, nechtěli si přiznat, že se v době nacismu ženy efektivně a vědomě podílely na zabavování majetku, olupování a udávání Židů, byly podporou hitlerovského režimu. Udávaly z „občanského přesvědčení“, „v zájmu nastolení pořádku“ nebo aby dosáhly vyřešení konfliktů ve svůj prospěch nebo jednaly z vášně a pudu (Badinter, 2004, s. 61).

Rwandské ženy měly podíl na genocidě v roce 1994, mezi hromadnými vrahy byly intelektuálky, lékařky, profesorky, řádové sestry, matky rodin i venkovanky (Badinter, 2004, s. 65).

Kvůli sociálním stereotypům, kdy si idealizujeme ženy tak, že hrůzných činů se mohou dopouštět jen muži, je toto zjištění o existenci krutosti u žen obtížné.

Podle Björkqvistové (In: Blatníková a kol., 2007, s. 27) se agresivní chování vyvíjí v linii přímé fyzické agrese, přímé verbální agrese a nepřímé agrese. V průběhu života se mění od přímé fyzické k agresi nepřímé, zřejmě v souvislosti se socializací. Ženy, protože jsou

slabší než muži, se většinou spoléhají na verbální a hlavně nepřímé způsoby agresivního chování. Vědci poukázali na to, že s věkem se míra agresivity nesnižuje, v dospělosti, na rozdíl od dětství a dospívání, se uplatňuje většinou skrytá agrese. Skrytá agrese se dělí na sociální manipulaci, která představuje útok bez přímého osobního kontaktu. Útočník se snaží poškodit svou oběť manipulací, podváděním, vyhýbá se bezprostřední interakci s obětí. A racionálně působící agresi, kdy bývá ubližování druhému maskované racionální argumentací, jakoby nešlo o projev agrese. Oběť takové chování vnímá a prožívá jako poškozující.

1.2 Kriminalita žen

Kriminalita žen i ženských obětí byla většinou zkoumána muži (Kuchta a kol., 2005, s. 115), proto byla pojmána z jejich perspektivy. Ženská kriminalita byla brána pouze jako jeden z dalších studijních objektů, aniž by se muži blíže zajímali o všechna specifika, která vyplývají z odlišnosti mužů a žen. V této kapitole budou stručně popsány jednotlivé teorie kriminality žen.

1.2.1 Teorie kriminality žen

Vědci, zabývající se teoriemi kriminality žen, pracovali na rozdílech mezi kriminalitou mužů a žen. Vytvářeli teorie, které by postihovaly příčiny kriminálního chování žen a dále se zabývali snahou vysvětlit rozdíly mezi pohlavími v rámci četnosti a povahy kriminálního chování (Kuchta a kol., 2005, s. 115).

Samostatnou kapitolu tvoří feministická kriminologie. Do 70. let se kriminologie zabývala převážně kriminalitou mužů a mužskými pachateli. Až druhá vlna feminismu formuje feministickou kriminologii. Tyto přístupy zdůrazňují genderové hledisko, zaměřují se na hledání rozdílů mužské a ženské kriminality, jejich odlišnosti, co je ovlivňuje nebo naopak rozděluje. Jejich rozdíly vysvětluje genderovou socializací, genderovými stereotypy a kritikou patriarchálního uspořádání společnosti (Gřivna a kol., 2014, s. 64).

1.2.1.1 Biologické teorie kriminality žen

Jedná se o nejstarší teorie, jejich počátky sahají až do konce 18. století. Základem těchto teorií je tzv. biologický determinismus. Jeho představitelé se domnívali, že veškeré lidské chování má biologický základ. Člověk je tedy předurčen k tomu stát se pachatelem trestné

činnosti (Čepelák, Karabec, 1987, s. 14)¹. Tyto teorie zahrnují směry týkající se fyziognomie, jejíž představitelé spojovali trestnou činnost člověka s jeho povahou a vzhledem, a frenologie, která posuzovala pachatele podle tvaru lebky. Za zakladatele kriminálně antropologické školy je považován italský vojenský lékař, chirurg, profesor psychiatrie, trestní antropologie a soudní medicíny Cesare Lombroso (In: Čepelák a kol., 1987, s. 14). Ten tvrdil, že žena je muž, který se opozdil ve vývoji, vyznačuje se menším vzrůstem a tedy i menším počtem červených krvinek. Žena pachatelka neumí přemýšlet a používat hrubou tělesnou sílu, proto vykonává spíše trestnou činnost ve formě prostituce. Ženy se dle něj dopouští trestné činnosti většinou na základě něčí sugesce nebo ze sexuálních důvodů.

Biologické teorie, vysvětlující teorii kriminality žen, považují pachatelku pouze za pasivní objekt, který je biologicky předurčen k páchání trestné činnosti.

V pozdější době se biologické koncepce začaly orientovat novým směrem, a to na genetiku, tedy na vliv dědičnosti na kriminální chování jednotlivce. Extrémní myšlenky dospěly tak daleko, že osobnost člověka je v tomto případě dopředu zcela určena dědičností. Ta rozhoduje nejen o schopnostech, ale také o morálním charakteru člověka a mimo jiné tedy i o jeho zločineckých sklonech. S tímto tvrzením nesouhlasila teorie, která poukazovala na skutečnost, že člověk je bytostí biosociální – přírodní a společenskou zároveň – a že ačkoliv při jeho chování nelze ignorovat význam jeho biologických základů, trestný čin je vždy sociálním způsobem chování. Trestný čin se tak stává trestným až v okamžiku, kdy jej za takový označí společnost, ve které jedinec žije (Čepelák a kol., 1987, s. 28).

Další biologické teorie se zabývaly pouze mužskými pachateli, a to teorie chromozomálních anomálií, která studuje vliv anomálií chromozomů na kriminální činnost, a Kretschmerova konstituční teorie, která spojuje trestnou činnost s tělesnou konstitucí pachatele (Čepelák a kol., 1987, s. 35).

Mezi biologické směry, které se věnovaly ženám, patří vliv fyziologických cyklů žen na kriminální činnost, a to menstruačního cyklu, těhotenství, klimakteria. Podle těchto teorií je žena v rámci menstruačního cyklu v podstatě fyzické i psychické práce neschopná, vzhledem k velkému množství hormonů, které její tělo v té době produkuje. V současné

---

¹ Byla použita kniha autorů Jiřího Čepeláka a Zdeňka Karabce z roku 1987, vzhledem k tomu, že kriminalitou žen se autoři prakticky nezabývají, a nebyla dohledána aktuálnější publikace.

době je prokázáno, že menstruace u ženy zvýrazňuje sklony k obvyklému chování, pokud je depresivní, v tomto období se projeví výrazněji depresivně.

Podobné závěry byly učiněny i v rámci těhotenství nebo klimakteria (Čepelák a kol., 1987, s. 28).

Biologické teorie tedy považují kriminalitu žen za přirozenou povaze žen, které jsou méně vyspělé než muži, a pokud u žen převládají mateřské pudy, dostávají se méně do konfliktu se zákonem než muži.

1.2.1.2 Psychologické a psychoanalytické teorie kriminality žen

Tyto teorie vysvětlují kriminální chování jednotlivců podle zvláštností v jejich psychice, ale přihlíží i ke společenským podmínkám, ve kterých se pachatel pohybuje.

Někteří z autorů považují za hlavní příčinu kriminality žen jejich sklon k hysterii, melancholii a sexuální frustraci.

Psychoanalytická koncepce, jejímž zakladatelem je Sigmund Freud, označuje spáchaný zločin za konflikt mezi potlačením vnitřních sil, nesplněných přání a důsledek nešťastného dětství. Freud (In: Čepelák a kol., 1987, s. 35) rozdělil osobnost člověka na tři instance, a to Id, Ego a Superego. Id, tedy Ono, je nejprimitivnější částí naší psychiky, protože mu vládou pudy, zvláště sexuální pud libido, které se snaží prosadit. Ego, tedy Já si uvědomuje vnější svět, je racionálně založené a snaží se Id potlačit. Nejvyšší složkou je Superego, tedy Nadjá. Sem patří získané vzorce chování a společenské normy. Naše Superego zasahuje do Ega a kontroluje naše Id. Kriminální chování tedy znamená, že Superego si neudrží kontrolu nad pudy Id.

Podle Freuda (In: Čepelák a kol., 1987, s. 35) jsou muži i ženy od narození bisexuální, přičemž ženy jsou pasivní, slabé a submisivní, žena je tedy podle něj méně dokonalá než muž, emocionálně a sexuálně nevyrovnaná a z tohoto důvodu páchá trestnou činnost jako je například kleptomanie.

Mezi tyto teorie patří i neopsychoanalýza, která spojovala konflikty lidské psychiky se sociálními vlivy ve společnosti a vyvozovala z nich frustraci, sklony k agresivitě a tedy i kriminální činnosti.

Podle psychologicky a psychoanalyticky orientovaných teorií se ženy dopouští trestné činnosti převážně z důvodu jejich slabosti, emoční lability (Čepelák a kol., 1987, s. 35).

1.2.1.3 Sociologické teorie kriminality žen

Sociologické teorie poukazují na vliv společenského prostředí na utváření osobnosti jedince a případný vznik kriminálního chování. Kriminalita je těmito teoriemi chápána jako sociálně patologický jev. Některé z těchto teorií vidí příčinu menšího podílu žen na spáchané trestné činnosti v nedostatku příležitostí k jejímu páčání. Například Calajanni (In: Čepelák a kol., 1987, s. 66) tvrdí, že pokud muži a ženy žijí ve stejných společenských podmínkách, pak by jejich podíl na trestné činnosti musel být zákonitě stejný. Wadera a Bud (In: Čepelák a kol., 1987, s. 66) menší kriminalitu žen připisovali jejich společenskoekonomické nesamostatnosti. Pike (In: Čepelák a kol., 1987, s. 66) zastával názor, že nižší počet trestných činů vyplývá z menší síly žen oproti mužům.

1.2.1.4 Vícefaktorové teorie kriminality žen

Jak už název napovídá, tyto teorie pohlíží na kriminalitu žen z různých faktorů. Mezi takové faktory patří například vlivy sociální, výchovné, psychické, ekonomické a další.

Jedním z představitelů je Pollak (In: Čepelák a kol., 1987, s. 67), který při určování faktorů ovlivňujících kriminalitu žen určil faktory biologické při vzájemném působení se sociálními. Tvrdil, že ženy jsou vybaveny z biologického hlediska k podvádění a lhaní více než muži. K trestné činnosti žena nepotřebuje fyzickou sílu, stačí povaha role, kterou má žena ve společnosti. Mezi příčiny páčání řadí chudobu, kriminalitu v rodině, rozvrácenou rodinu, špatnou sexuální morálku a konflikty.

Obecné znaky ženské kriminality podle Pollaka (In: Čepelák a kol., 1987, s. 75), které však nijak nepodložil, jsou v návaznosti na jeho výše uvedené myšlenky následující:

- a) ženy se dopouštějí trestné činnosti spíše jemným, „delikátním“ způsobem,
- b) oběťmi jejich trestné činnosti bývají často děti, muži a milenci,
- c) nejčastěji spolupracují jako pachatelky s členy rodiny,
- d) spíše štvou, navádějí k trestné činnosti, než aby ji fakticky prováděly.

1.2.1.5 Feministické teorie kriminality žen

Patří mezi nejnovější teorie, které se zabývají ženskou kriminalitou. Jsou postaveny na sféře vlastnictví a sféře moci. Podle této teorie jsou lidé, kteří něco vlastní a druzí, co nic nevlastní. To samé se dá říci i o moci. Vzhledem k tomu, že obě tyto sféry jsou doménami mužů, převládají muži nad ženami. Muži zaujímají vládnoucí pozice

a tím ovládají i případné rozdělení kriminality. Mužská kriminalita se týká oblasti materiální výroby, kriminalita žen reprodukce společnosti (Blatníková a kol., 2007, s. 18).

Feministické teorie se řadí spíše k alternativním přístupům, spatřujícím příčiny kriminálního chování žen v nějakých vnějších podmínkách vývoje jednotlivce nebo společnosti. Zahrnují předpoklad, že ženy jsou zvláštním biologickým druhem, odlišným od mužů (Blatníková a kol., 2007, s. 22).

1.2.1.6 Shrnutí teorií

Tradiční koncepce teorie kriminality, orientované na muže a zkoumané z pohledu mužů, nejsou v ženském světě použitelné. Například názor, vyplývající z „lichotivého“ zjištění celkově opožděné evoluce žen nebo pasivnějšího způsobu života, nebo že důvod, proč ženy nepáchají tolik trestnou činností, je dáno jejich biologickými specifiky. Lombroso (In: Urbanová, 2004, s. 22), který u pachatelů měřil tělesné proporce, zjistil u žen pachatelek specifické rysy, které pocházejí od primitivních lidí, zkoumal i vlastnosti žen a zjistil, že pokud žena páchá trestnou činností, musí být napůl muž a kombinovat v sobě ty nejhorší vlastnosti muže a ženy. Sociálně orientované teorie hledají odpovědi v rozdílné sociální roli a společenském postavení ženy. Podle psychologicky orientovaných teorií je žena méně dokonalá než muž, emocionálně a sexuálně nevyrovnaná. Vícefaktorové teorie zase tvrdily, že ženy jsou vybaveny z biologického hlediska k podvádění a lhaní více než muži.

Mezi první autorky, které se zabývaly oblastí ženské kriminality a kritizovaly dosud výhradně mužské pohledy na kriminalitu žen, je například Bertrandová, Kleinová nebo Smartová (In: Kuchta a kol., 2005, s. 118) se svou prací „Women, crime and criminology“. Podle Smartové (In: Kuchta a kol., 2005, s. 118) autoři kriminologických teorií promítli do svých poznatků sexuální stereotypy a předsudky.

1.3 Osobnost pachatelek

Osobnosti pachatelek nebyla prozatím věnována větší pozornost. Vědci se snažili charakterizovat osobnost pachatelů kriminálního chování určitými psychickými a osobnostními zvláštnostmi. Zajímaly je dvě hlavní otázky, a to jaké jsou motivace, potřeby a hodnotový systém pachatelů trestných činů a zda lze na základě odlišností v psychických vlastnostech a projevech definovat osobnostní model pachatele (Fischer a kol., 2014, s. 176).

1.3.1 Typologie osobnosti pachatelek

Jednu z hlavních teorií formulovali Lombroso a Ferrero (In: Blatníková a kol., 2007, s. 23).

Rozlišili „prostitutky“, „potratářky“, „vražedkyně dětí“ a „spoluvinice znásilnění“.

K modernějším typologiím patří klasifikace Dalyové (In: Blatníková a kol., 2007, s. 23), která uvádí tyto kategorie:

- „ženy na ulici“ (street women), zažily sexuální zneužívání, útoky z domova a prostituci,
- „zraněné a zraňující ženy“ (harmed and harming women), byly zneužívané nebo týrané v dětství, jsou pravděpodobně drogově závislé,
- „bité ženy“ (battered women), jsou v partnerském vztahu s mužem násilníkem a jednají jako reakce na toto násilí,
- „v drogách angažované ženy“, jsou uživatelky nebo dealerky drog.

Matthewsová (In: Blatníková a kol., 2007, s. 23-24) a její spolupracovníci vyvinuli taxonomii sexuálních pachatelek, která vychází z typologie a kategorií Atkinsonové a jsou založeny na motivaci kriminálního jednání:

- „učitelka, milenka“ (teacher/lover) – pachatelky si myslí, že se nejedná o sexuální zneužívání, ale že projevují oběti „laskavost“,
- „mužem přinucené“ (male coerced) nebo také „mužem doprovázené, resp. spolupachatelky“ (male accompanied) – pro tuto ženu je typická závislost na partnerovi, submisivita, bezmocnost,
- „predisponované“ (predisposed) – často se dopouští trestné činnosti na svých dětech, přičemž věk obětí je nízký (do 6 let),
- „impulsivita a hněv“ (angry/impulsive) – pachatelka se dopouští činnosti ve zlobném afektu a oběti bývá dospělá osoba (muž).

Cooper (In: Blatníková a kol., 2007, s. 24-25) vypracoval typologii pachatelek trestného činu vraždy:

- vražedkyně z komfortu – jejich motivací je materiální zisk,
- vizionářské vražedkyně – jednají často pod vlivem „příkazů“,
- hédonistické – motivované sexuálními pohnutkami,
- mocensky orientované – často pracují ve zdravotnictví a dělá jim dobře jejich moc nad pacienty,
- učňovský typ – páchají vraždy pod vlivem svého učitele,
- atypická vražedkyně – je motivovaná vzájemně propojenými motivy.

Další typologii představil Cole (In: Blatníková a kol., 2007, s. 25) a kolektiv:

- „masochistické ženy“ – zabijí zneužívajícího muže po letech týrání tím, co je po ruce,

- „otevřeně hostilní ženy“ – agresivní ženy s problémem k autoritám,
- „skrytě hostilní ženy“ – mají strach projevit zlost, často napadnou děti,
- „psychotické ženy“ – často mají psychotické onemocnění,
- „amorální ženy“ – zabíjí ze zjištěných důvodů,
- „neschopné ženy“ – jsou závislé na mužích a často zabíjí na jejich příkaz.

Obecnou typologii pachatelů, kdy nerozlišuje, zda se jedná o muže či ženu, rozvíjí ve své učebnici Čírtková (2004, s. 68), a to pět základních typů:

- socializovaný typ – jsou to lidé s obecnými poznatky, projevují lítost, obavy, smutek,
- neurotický typ – osoby mají hysterické nebo depresivní reakce. Svou trestnou činnost mohou páchat jako upozornění na nevyřešené emocionální konflikty.
- psychopatický typ – osoby trpí trvalou odchylkou osobnosti, asociální poruchou osobnosti. Mají nedostatek citu k ostatním, jsou lhostejní ke společenským pravidlům.
- mentálně nedostačivý typ – pachatelé s nízkou inteligencí.
- psychotický typ – pachatelé trpí psychózou. Takový pachatel bývá často označen za osobu nepřičetnou.

1.3.2 Hodnotové orientace delikventních žen

Při řešení otázek souvisejících s příčinami trestné činnosti se vědci zajímali i o mechanismus lidské motivace a roli hodnot a postojů. Lidská motivace plní nejen funkci energetizující, ale i regulační, pomáhá směřovat a usměrňovat lidské chování. K základním prvkům podporujícím lidskou motivaci patří potřeby, které se vztahují nejen k biologickému systému člověka, k tomu, co člověku musí poskytovat jeho sociální okolí, ale i zájmy, hodnoty, postoje (Urbanová a kol., 2004, s. 64). Motivační struktura se skládá z motivů, ze kterých se dají vyvodit jednotlivé motivační sklony. Procesem je vlastní motivační proces, který je cílově směřován a spěje k uspokojení aktivovaných motivů. Motivaci lze tedy definovat jako psychickou příčinu směru a intenzity chování (Urbanová a kol., 2004, s. 64). Mezi nejznámější přístupy v motivaci patří Maslowova teorie potřeb (In: Kliment, 2013, s. 67), která rozlišuje mezi nižšími, vyššími a nejvyššími potřebami. Nižší úroveň tvoří fyziologické potřeby (potřeba kyslíku, výživy atd.), nad ní je potřeba bezpečí, úcty a lásky. Nejvyššími potřebami jsou potřeby sebeaktualizace. Maslow předpokládá, že rozvoj vyšší navazující úrovně je závislý na uspokojení nižších potřeb, což neplatí pro potřeby sebeaktualizace.

Potřeby představující základní motivy jednání souvisí s hodnotami. Co je potřebné, stává se také hodnotou a co je hodnotou, nemusí být potřebou. Hodnoty a hodnotové orientace se mohou vztahovat k individuálním hodnotám, tedy jednotlivci, skupinovým hodnotám, například k rodině a sociálním hodnotám, ke společnosti, komunitě, například i vězeňské. Hodnoty představují subjektivně oceněné potřeby jako představy toho, co je žádoucí (Urbanová a kol., 2004, s. 68).

Postoje jsou charakterizovány jako mentální a nervový stav připravenosti organismu k reakcím, utvořený na základě zkušeností, který má usměrňující a dynamizující vliv na chování jedince. Je to dispozice reagovat příznivě nebo nepříznivě na skupinu objektů. Postoje nemá člověk vrozené, vytváří si je na základě sociální zkušenosti a odrážejí i jeho vlastnosti. Jedinec si postoje formuje podle toho, jak sociální vlivy, kterým je vystaven, uspokojují jeho potřeby, a jak odpovídají jeho vytvořenému hodnotovému systému (Urbanová a kol., 2004, s. 71). Postoje jedinci usnadňují orientaci v sociální realitě. Postoje mají složky kognitivní, které zahrnují vědomosti, názory, mínění, přesvědčení, dále afektivní (emotivní), týkají se prožívání, pocitů, strachu a konativní (snahově) akční, vyjadřující tendenci k určitému jednání. Všechny tyto složky jsou vzájemně propojeny (Urbanová a kol., 2004, s. 72).

2 Penologie

Penologie je vědní obor, který lze charakterizovat jako vědu o trestech a trestání, nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích. Předmětem jejího zkoumání jsou metody zacházení s pachatelem trestných činů a jak co možná nejúčelnějším způsobem dosáhnout korektivní změny chování pachatele trestných činů tak, aby se mohl integrovat do společnosti (Kliment, 2013, s. 67). Hlavním úkolem penologie je studium vývoje penologických myšlenek, zkoumání procesů, jevů, vztahů a zákonitostí, které vznikají v důsledku aplikování trestu, fyzickou a psychosociální realitu pachatele, tedy jeho zdravotní stav, nemoci, úrazy, sociální zázemí, věk, dosažené vzdělání. Dále ověřuje přístupy výchovného zacházení s odsouzenými, a hledá i jiné tresty, které by ovlivňovaly chování pachatelů trestných činů, jako ochranná opatření a alternativní tresty. Penologie se rozrostla o problematiku penitenciárního procesu, tedy procesu polepšení, nápravy a pozitivní změny chování (Štěrba, 2007, s. 8).

V počátcích lidské společnosti byl kladen velký důraz na nadpřirozené síly, ve středověku se vlivem náboženství předpokládalo, že spravedlnost zjedná Bůh. V 18. století byla stejná moc přisuzována již zákonu. Podle názoru Franze von Liszta (In: Urbanová a kol., 2003, s. 119) z 19. století má společnost zajistit nejen ukládání trestu, ale i převýchovu a ochranu další společnosti. Klasická škola kriminální politiky prosazovala převzetí vynucování právních norem státem. Pozitivistická škola z počátku 20. století rozlišuje dvě skupiny příčin trestných činů, a to vnitřní (endogenní), které spočívají v povaze a genetických vlastnostech pachatele a vnější (exogenní), které jsou přisuzovány prostředí, ve kterém pachatel žije.

Trest odnětí svobody představuje u člověka závažný životní zlom, který má další sociální důsledky. V souvislosti s uvězněním člověk ztrácí dvě základní životní opory, rodinu a zaměstnání (Fischer a kol., 2014, s. 196). Posilování rodinných vztahů je jedním ze základních úkolů specialistů vězeňské služby. Více než 50 % prvotrestaných a 70 % vícetrestaných rodinné zázemí nemá. Další část trestaných je ztrácí v průběhu uvěznění. Nezaměstnanost, ztráta pracovních návyků a dovedností jsou jednou z příčin pozdější opětovné kriminální činnosti (Fischer a kol., 2014, s. 197).

2.1 Pojetí trestu

Každá lidská společnost si vytváří své způsoby reagování na situace, kdy jsou porušovány základní normy v dané společnosti. Názory na trestání a pachatele trestné činnosti a způsoby zacházení s nimi odráží kulturní, ekonomickou úroveň společnosti, včetně vztahu daného

státu k základním občanským právům a svobodám. V České republice trest vychází ze smíšené teorie, tedy ze spojení myšlenky odplatné a účelové funkce trestu, což znamená, že trest zahrnuje prvky speciální a generální prevence. Trest má trestným činům předcházet prostřednictvím generální prevence a zároveň působit speciální prevencí na pachatele trestného činu. Účelem trestu je přispět ke kontrole zločinnosti, chránit společnost i jednotlivé občany, ale i vychovávat pachatele v řádné občany a vést je k prosociálnímu chování (Válková a kol., 2012, s. 223).

2.1.1 Funkce trestu

V průběhu historického vývoje se náhled na funkci trestu vyvíjel. Klasické pojetí funkce trestu stanoví tyto teorie:

- a) odplatná (retributivní) teorie – trest musí znamenat pro pachatele určitou újmu, jejíž výše má odpovídat závažnosti činu,
- b) teorie odstrašení – při ukládání trestu se přihlíží více k pachateli, než ke škodlivosti spáchaného činu,
- c) rehabilitační teorie (nápravná, korektivní, resocializační, penitenciární) – jedná se o moderní, humánní přístup k trestání pachatelů, cílem je ovlivnit pachatelovo jednání tak, aby došlo k jeho nápravě, korekci, společensky žádoucímu chování. Tato teorie usiluje o opětovné zařazení pachatele do společnosti,
- d) eliminační (izolační spojená s internací, vylučovací) – izolace má být újmu pro pachatele, ale i ochranou pro společnost. Jedná se například o zabezpečovací detenci nebo výjimečné tresty,
- e) restituční (kompenzační, restorativní, obnovující) – tato teorie zdůrazňuje odstranění následků trestného jednání a význam náhrady škody, kterou utrpěla oběť činu. Jde o doplnění klasických trestů, rozšíření možnosti reakce na trestný čin (Válková a kol., 2014, s. 228).

2.1.2 Působení trestu odnětí svobody na odsouzené

Výkon trestu odnětí svobody má nejen individuální dopad na člověka, ale i sociální, dochází ke zprerthání sociálních vazeb s rodinou, přáteli, se spolupracovníky, představuje izolaci člověka. Každý trest vyvolá v psychice člověka negativní emoční reakci, člověk je v obtížné životní situaci, se kterou se musí vyrovnávat. Jedním z prostředků, kterým si odsouzení pomáhají, je mechanismus racionalizace, kterým odsouzení omlouvají své chování, bagatelizují jej, vymlouvají se na přísnost soudu a podobně.

U některých dochází k výrazným poruchám v chování, drží hladovky, sebepoškozují se nebo může dojít k psychickému selhání. Druh takové reakce souvisí vždy s osobností odsouzeného (Štěrba, 2007, s. 24).

2.1.3 Specifika výkonu trestu žen

Je třeba zmínit, že ženy vykonávají nejen trest odnětí svobody, ale mohou být vzaty i do vazby. Specifikace vazby žen oproti mužům se projevují například při narození dítěte. V případě, že se ženě ve vazbě narodí dítě, může se o něj starat, pokud není svěřeno do péče jiné osoby a pokud jí to je ředitelem věznice umožněno, a to do 1 roku dítěte. Do vazby pravidelně dochází příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí (Štěrba, 2007, s. 51).

Při výkonu trestu jsou ženy umístěny odděleně od mužů ve věznicích určených pouze pro ženy, které přihlížejí k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen. Jsou vytvořeny podmínky pro praní osobního prádla, denní koupání, úpravu zevnějšku. V mírnějším typu věznice je možné nosit i vlastní oděv a obuv. Ženě může být i povoleno, aby ve výkonu trestu u sebe měla dítě, zpravidla do tří let věku (Štěrba, 2007, s. 102).

2.1.4 Prizonizace

Úspěšné nebo snesitelné přežití uvěznění vyžaduje od jedince adaptaci na život ve vězení, přijetí vězeňské kultury nebo přijetí subkulturních norem a pravidel a také postupné vyhasínání vzorců chování potřebných k životu mimo věznici.

Tento pojem uvedl do literatury Clemmer (In: Fischer a kol., 2014, s. 198) na základě studií vězeňské subkultury ve třicátých letech. Důvodem spolupráce vězňů je společná zkušenost z uvěznění, fyzická blízkost, vězeňský řád a izolace od normálního života. Prizonizace je tedy proces psychologické přeměny svobodného člověka ve vězně, která má podle Harbordta dvě složky (In: Fischer a kol., 2014, s. 198).

2.1.4.1 Institucionalizace

Jedná se o adaptaci na způsob života ve vězení, provázený ztrátou iniciativy, samostatnosti, dochází ke změně postojů, vzorců chování a struktury potřeb. Osobnost jedince degraduje, ztrácí schopnost návratu do společnosti (Fischer a kol., 2014, s. 198).

2.1.4.2 Ideologizace

Ideologizace znamená přijetí systému norem a pravidel vězeňského prostředí. Projevuje se i přijetím vězeňského argotu, ospravedlňováním příčin svého chování, nacházení příčin v okolí. Má vliv na osobnostní rysy, tento jedinec usiluje o bezpečí tím, že se přidává

k některé ze skupin vytvořených ve věznici. Pokud dojde k prizonizaci, má jedinec horší kriminální prognózu a recidiva jeho jednání je pravděpodobnější (Fischer a kol., 2014, s. 200).

3 Sociální kontrola kriminality

Sociální kontrola je jedním z prostředků, který představuje způsob, jakým společnost ovlivňuje nežádoucí chování jednotlivců. A vzhledem k růstu zločinnosti, terorismu, násilí u nás i ve světě, strachu z omezení kvality našich životů je třeba se tímto tématem zabývat a mluvit o zintenzivnění kontroly.

Sociální kontrola představuje ty prostředky, kterými společnost působí na chování lidí a dosahuje tak žádoucí společenské konformity svých členů. Sociální kontrola je součástí všech procesů sociální integrace. Díky působení sociální kontroly se překonávají protiklady, napětí a konflikty mezi společenstvími, skupinami i jednotlivými členy. Prostředky sociální kontroly jsou například náboženství, morálka, vědění, výchova, právo jako systém právních norem (Válková a kol., 2012, s. 220).

Sociální kontrola je vykonávána formálními institucemi, tedy subjekty, jejichž jednání je upraveno normami, například policie, soudy. Formální instituce provádějí vnější kontrolu chování členů společnosti. Neformální instituce vykonávají sociální kontrolu bez nějakého zmocnění nebo vymezeného postupu, je to například rodina, škola, zájmové organizace, církevní společenství a další. Neformální sociální kontrola není určena jen racionálně, ale jsou zde i jiné složky, jako emotivní, hodnotová a další, kdy jde o zabezpečení, pečování o člena rodiny, žáka, studenta. Tyto subjekty nemají k dispozici donucovací sankce, pokud pomineme pokárání v rodině nebo poznámku ve škole (Válková a kol., 2012, s. 221).

Nejznámější teorií kontroly je teorie sociálních pout (vazeb) podle Travis Hirschiho (In: Urbanová, 2003, s. 123), který ji uvádí jako příčiny delikvence. Tato teorie dělí pojem sociálních vazeb do čtyř částí, a to 1) sociální citlivost, tedy zájem a respekt k přáním a očekáváním druhých, 2) prosociální orientaci, která představuje připravenost osobně se angažovat, 3) akceptování a schvalování morálních a sociálních hodnot, 4) víru v tradiční hodnoty a osobní zainteresovanost, vyjádřenou časem investovaným do udržování sociálních vazeb. Tato teorie se používá při objasňování rozdílů mezi kriminalitou žen a mužů.

3.1 Kontrola a prevence trestné činnosti

Vnitřní kontrolu nad trestnými činy zajišťují orgány činné v trestním řízení, vnější kontrolu pak veřejnost, zákonodárce, různá sdružení občanů, rodina a škola.

Prevenčí se rozumí taková snaha, aby k trestné činnosti nedocházelo v budoucnosti. Součástí prevence je represe. Až do poloviny 20. století byl základem represe právní postih

pachatelů, druhá polovina 20. století klade důraz i na prevenci trestné činnosti (Urbanová, 2003, s. 116).

Prevenčí kriminality se rozumí soubor nejrůznějších aktivit orientovaných na odstranění, oslabení nebo neutralizaci kriminogenních faktorů s cílem korigovat kriminalitu (Urbanová, 2003, s. 116). Může se jednat o prevenci sociální, která je nejčastěji orientovaná na prostituci, alkoholismus, nezaměstnanost a další, dále situační prevenci, která se snaží omezovat příležitost k trestným činům, a prevenci viktimologickou, orientovanou na oběti trestných činů. Podle okruhu adresátů se prevence kriminality dělí na primární, kdy aktivity jsou směřovány proti všem lidem, sekundární, jejíž aktivity směřují na potencionální pachatele, a terciální, kdy se již předchází recidivě pachatelů. Jedná se o schopnost společnosti reagovat na porušení jejich norem (Urbanová, 2003, s. 118).

4 Sociální práce

Sociální práce je jedním z nástrojů sociální politiky. Sociální politika je soustavné a cílevědomé úsilí jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a provozování svého či jiného státního, samosprávného nebo nestátního sociálního systému (Matoušek a kol., 2012, s. 155). Předmětem sociální politiky je to, co se má zachovat, uspokojit nebo změnit, nejčastěji jsou to podmínky práce a života člověka a události v lidském životě, které člověk neumí zvládnout vlastními silami. Úroveň sociální politiky se posuzuje podle osobního a věcného obsahu osobní ochrany. V nejširším smyslu je však předmětem sociální politiky poskytnout sociální ochranu událostem, které mohou být vyvolány změnou zdravotního stavu, změnou zaměstnání, mateřstvím, stářím, nouzí a chudobou, sociální dezintegrací či sociální exkluzí (Matoušek a kol., 2012, s. 163).

V této souvislosti je třeba zmínit některé z pojmů, se kterými pracuje sociální práce a které se týkají i práce s pachateli. Propuštění odsouzeného z výkonu trestu představuje, zvláště pro ženu, zátěžovou situaci. Je třeba objasnit některé z pojmů, které souvisí s úspěšným či neúspěšným návratem odsouzené do společnosti, jejím začleněním, vrácením se k sociálním podmínkám, rodinnému zázemí, přátelům, zaměstnání, mezilidským vztahům. To je pro odsouzené náročné, záleží na jejich osobních vlastnostech, pružnosti přizpůsobit se novým podmínkám. Důležitá je i kvalitní sociální pomoc těmto lidem, a to nejen při propuštění jedince, ale již ve výkonu trestu.

4.1 Proces resocializace jedince

Resocializace může být definována jako výchovné působení na pachatele trestného činu k jeho opětovnému zařazení do řádného života společnosti (Kraus, Poláčková, 1995, s. 660). Dále může být za resocializaci považována opětovná, další socializace jedince, který podobným procesem už jednou prošel. Může být záměrná z jeho strany nebo vyvolaná a podporovaná sociálním prostředím nebo spontánní. Rychlost a charakter průběhu socializace závisí na adaptaci dané osoby na sociální změny, ochotě měnit hodnotovou orientaci, podřizovat se sociálním normám, dále na míře odlišnosti nového sociálního prostředí od toho původního a na otevřenosti sociálního systému vůči jednotlivci (Linhart, 1996, s. 924).

4.2 Proces reintegrace jedince

Reintegrace je proces, při kterém dochází ke zpětnému začlenění osoby, která byla z nějakého důvodu vyloučena z běžného života společnosti. Jedná se o časově omezený proces, pokud je úspěšný, je osoba začleněna zpět do společnosti a je schopna si zajišťovat své životní potřeby bez jakékoliv podpory (Černíková a kol., 2008, s. 18).

4.3 Sociální exkluze – sociální vyloučení

První zmínky o sociální exkluzi najdeme ve francouzské odborné literatuře v polovině šedesátých let 20. století, ve které je tento termín používán, aby upozornil na skutečnost, že na samém okraji společnosti přežívají lidé. Od poloviny šedesátých let až do poloviny sedmdesátých se tento pojem využívá pro označení individuálního životního neúspěchu, jako synonymum bídy a marginality². Až do poloviny sedmdesátých let 20. století platila exkluze za okrajový sociální problém. Předpokládalo se, že lidé ohrožení sociálním vyloučením budou postupně začleněni do fungující společnosti (Keller, 2014, s. 11). Sociální práce pohlíží na sociální vyloučení jako na sérii drobných individuálních příhod. Neštěstí se přihodilo lidem, kteří měli smůlu, a je pro to třeba něco udělat. Každý případ je jiný, každá osobní historie je odlišná, nelze zobecňovat a tvrdit něco zásadnějšího o exkluzi jako celku (Keller, 2014, s. 7).

4.3.1 Typy a fáze exkluze

Proces sociálního vyloučení se může týkat jednotlivce, pak hovoříme o exkluzi individuální, nebo skupin obyvatel, pak se jedná o exkluzi skupinovou. Obou případů se týkají poruchy v rovině pracovní a dochází také k poruchám ve vztazích k druhým. Tato teorie rozlišuje integraci, zranitelnost a desafilaci³. K ideální integraci dochází, když má člověk stabilní práci a vztahovou podporu. Zranitelnost může znamenat buď problémy se zaměstnáním, nebo špatné vztahy nebo obojí současně. Nejhorší formu desafilace představuje absence práce a navíc sociální izolace (Keller, 2014, s. 17). Podle jiné teorie existují tři stavy, kterými oběti exkluze postupně prochází, a to fragilita⁴, závislost a roztržka. Fragilita se odvíjí od problému získat a udržet si práci, na což navazují problémy s bydlením, odmítání pomoci. U závislosti se prohlubují potíže se zaměstnáním, nižším výdělkem, rekvalifikací, často se zhorší i zdravotní stav. Tito lidé přijímají pomoc sociálních pracovníků, avšak žijí v mezisvětě, nepatří ani mezi integrované ani exkludované.

---

² odsunutí jednotlivců nebo skupin na okraj společnosti

³ osamocení

⁴ křehkost

U roztržky dochází ke kumulaci všech uvedených problémů. Tito lidé se stávají objekty nárazové krizové intervence. Tyto teorie se dají uplatnit pouze u individuální exkluze (Keller, 2014, s. 19).

4.4 Sociální práce s pachateli

S úlohou sociálních služeb v oblasti justice souvisí otázka rovnováhy mezi kontrolou a pomocí klientovi. Středem zájmu není trestný čin, ale člověk, který jej spáchal. Současné trestní řízení vyžaduje, aby u klienta probíhala po celou dobu sociální intervence. Na počátku obvinění je hlavním úkolem sociálních služeb podat zprávu o osobě a osobních poměrech pachatele. V průběhu soudního řízení má sociální pracovník zhodnotit osobnost pachatele a vyslovit jeho prognózu. Ve fázi po odsouzení nastupuje probace a probační úředník, který s pachatelem dále pracuje a dohlíží, zda neporušuje pravidla (Voňková a kol., 1992, s. 39).

Úkolem trestní a sociální politiky je vytvořit soudům dostatečné množství alternativ při ukládání trestů. Trest vykonávaný ve společnosti je jeden ze způsobů, jak omezit počet lidí ve věznicích, ale i formou humanizace trestní politiky, protože trest vykonávaný ve společnosti umožňuje pachateli, aby neopustil své přirozené sociální prostředí, nepřerušil sociální styky, nepřišel o zaměstnání.

4.4.1 Působení na obviněné

V rámci obvinění a vyšetřování jedince může dojít k jeho umístění do vazební věznice. Důvody k uvěznění jsou uvedeny v trestním řádu.

Vzhledem k tomu, že je jedinec ve vazbě, mají sociální pracovníci pouze omezené možnosti práce s těmito lidmi. Jejich základním cílem je uchování zdraví a přirozené důstojnosti člověka, minimalizace negativních důsledků uvěznění a sledování průběhu prizonizace. Vazebně stíhaným osobám je možné nabídnout kulturní aktivity i pracovní aktivity ve formě terapií, uspokojení duchovních potřeb, ať již literaturou či setkáním s duchovním (Fischer a kol., 2014, s. 203).

4.4.2 Zacházení s odsouzenými

Sociální pracovníci ve věznicích mají stanoven tzv. program zacházení, což je soubor činností, jehož cílem je nabídka různých aktivit tak, aby docházelo ke korekci nežádoucích vzorců chování a způsobu života. Tato korekce má vést k pozdějšímu návratu do normálního života. Je to podpora při cestě vedoucí k normálnímu životu. Program je zaměřen na práci, tedy pracovní aktivity odsouzených tak, aby si zachovali pracovní návyky a dovednosti.

Současně jsou tyto aktivity vhodné k ekonomickému zajištění odsouzených, jejich vedení k odpovědnosti, řádu a udržení sociálních vazeb. Dalším bodem podpory je vzdělávání, a to podle úrovně a předpokladů jednotlivců. Rozvoj osobnosti na základě různých terapeutických aktivit a postupů, které se orientují na snížení negativních symptomů, poruch, řešení zátěžových situací. Program se zaměřuje i na volný čas, a to v rámci uspokojování potřeb jednotlivců, ale i jejich kultivaci. Důležitým bodem jsou i rodinné a sociální vazby a vztahy, což jsou aktivity zaměřené na udržení, rozvoj rodinných a sociálních vazeb a vztahů (Fischer a kol., 2014, s. 204).

5 Kontinuální sociální péče

Myšlenka kontinuální sociální péče se začala rozvíjet díky sociálním kurátorům na počátku 90. let po amnestii prezidenta republiky. Do té doby chyběl ve spolupráci sociálních kurátorů a ústavů individuální přístup.

Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (ve vazbě nebo na svobodě), v rámci soudního řízení i ve výkonu trestu. Jejím cílem je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byla upevněna nebo vytvořena jeho pozitivní sociální vazba a nedocházelo k sociální izolaci, zejména při práci s rodinou klienta, omezování vlivu sociálně patologických skupin na klienta, pomoc klientovi při zabezpečování kontaktu s institucemi a při řešení poskytování zdravotní péče, materiálního vybavení a při jiných úředních jednáních (Černíková, 2008, s. 215).

Systém kontinuální sociální péče vyžaduje spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby ČR, kurátorů pro mládež, sociálních kurátorů obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a středisek sociální prevence. Zařazování klientů do kontinuální sociální péče probíhá na základě pravidelných depistáží ve vazebních věznicích a věznicích pro výkon trestu odnětí svobody a na základě seznamů odsouzených, které jednotlivé věznice zasílají sociálním kurátorům (Černíková a kol., 2008, s. 216).

Systém kontinuální sociální péče s klienty představuje rozšíření působnosti sociálních kurátorů jak ve věznici, tak i na svobodě. Spolupráci sociálních pracovníků věznice s ostatními sociálními kurátory, a to ve fázi trestního řízení, v průběhu odsouzení i po propuštění z věznice. Tento systém se orientuje na poskytování takové pomoci, aby byl klient schopen sám řešit svoji sociální situaci, stal se odpovědnějším, vyzrálejší a samostatnějším. Vede klienta k převzetí odpovědnosti za svá rozhodnutí, jednání i život. Dále se snaží zmírňovat pocity sociální izolovanosti, sociálního vykořenění klientů, a to různými programy nebo rozvíjením nových vazeb jedince na svět mimo věznici. Posiluje motivaci a úsilí klienta integrovat se do společnosti, najít si své místo, svůj sociální prostor pro fungování jako řádného občana. Jedním z úkolů je také aktivizovat a rozvíjet síť institucí, sdružení, společenství, která napomáhají řešit problémy sociální a kriminální prevence. Kontinuální sociální péče je poskytována i na požádání klienta na základě dobrovolnosti a je poskytována jemu i jeho rodinným příslušníkům (Černíková a kol., 2008, s. 217).

Přínos kontinuální sociální péče je spatřován v usnadňování návratu jedince do společnosti, v pomoci pochopit klientovi příčinu jeho situace, napomáhání aktivizaci sil klienta, minimalizuje se recidiva, ve snaze posilovat motivaci, odpovědnost a zmírňování pocitu sociální izolace (Černíková a kol., 2008, s. 219).

5.1 Subjekty kontinuální sociální péče

V kontinuální sociální péči u pachatelů trestných činů rozlišujeme penitenciární sociální péči, která je vykonávána ve věznicí sociálním pracovníkem Vězeňské služby a dále ranou pomoc a následnou postpenitenciární péči, která je vykonávána sociálními kurátory pro mladistvé i dospělé obecních a městských úřadů (Černíková a kol., 2008, s. 220).

5.1.1 Sociální pracovník Vězeňské služby ČR

Sociální pracovník získává a ověřuje informace a poznatky, které jsou důležité pro vypracování sociální anamnézy, zjišťuje podmínky, které ovlivnily sociální vývoj klienta, spolupracuje s rodinou, sociálním kurátorem a dalšími organizacemi, zprostředkovává kontakt klienta s kurátorem, vytváří předpoklady pro navázání sociálních kontaktů, podněcuje jedince k rozvoji sociálních dovedností (Černíková a kol., 2008, s. 220).

5.1.2 Kurátor pro mládež a dospělé

Kurátoři pro mládež se zabývají dětmi a mladistvými, kteří se dopustili trestné činnosti nebo mají závažné výchovné problémy. Dětem a rodinám poskytují poradenství, péči a pomoc, spolupracují s dalšími institucemi. Pečují o děti nezletilé do 15-ti let nebo mladistvé, kteří se dopustili přestupku nebo děti a mladistvé s opakovanými poruchami chování.

Sociální kurátoři pro dospělé (koordinátoři sociální pomoci lidem s problémy sociální integrace) jsou pracovníky sociálních referátů obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Poskytují sociální pomoc dospělým občanům.

Hlavní náplní práce kurátora pro mládež a sociálního kurátora spočívá v sociálněvýchovné práci s klientem, poskytování sociálněterapeutické a poradenské služby. Cílem je integrovat klienta do sociálního prostředí (Černíková a kol., 2008, s. 224).

5.1.3 Probační a mediační služba

Vzhledem k tomu, že empirická část mé diplomové práce je založena na spolupráci s probační a mediační službou, budu se této organizaci věnovat podrobněji.

5.1.3.1 Historie a vznik probace a mediace ve světě a v ČR

Práce s pachatelem formou probace je jedním z nejstarších způsobů sociální práce. Její základy položili již v počátcích 19. století kněží, kteří si vzali na starost určitého pachatele, aby mu pomohli v přechodu z vězení na svobodu nebo vyhnout se trestu vězení tím, že nad ním budou vykonávat dohled. Velký rozvoj probace se datuje od konce 60. let 19. století (Voňková a kol., 1992, s. 75). V tomto období se někteří odborníci snažili o změny v trestní politice, usilovali o posílení výchovně-vzdělávacích prvků při práci s pachateli a odstraňování příčin páchaní trestné činnosti. Začaly se objevovat první metody, které ověřovaly práci s tzv. sociálně nepřizpůsobivými občany, mezi které patřily i osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody a tím se vytvořila práce sociálních kurátorů, později kurátorů pro mládež. Sociální práce se také více začala prosazovat ve vězeňské sféře. Tito pracovníci pomáhali udržovat vězněným osobám sociální kontakty a připravovat je na propuštění na svobodu (Štern a kol., 2010, s. 10).

V roce 1994 vydala vláda usnesení, na základě kterého byla od roku 1996 zřízena první místa probačních úředníků. Ti nejdříve pracovali na soudech, později, v roce 2000 byla zřízena modelová pracoviště probační a mediační služby. Ta oficiálně zahájila svou činnost 1. 1. 2001, kdy nabyl účinnosti zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě ČR.

5.1.3.2 Restorativní justice

Za duchovního otce restorativní justice je považován Howard Zehr, který shrnul hlavní myšlenky: „*Namísto chápání spravedlnosti jako odplaty je možné ji vnímat jako obnovu. Jestliže kriminalita zraňuje, spravedlnost má napravovat křivdy a napomáhat uzdravení.*“

Restorativní, neboli obnovující justice (z angl. restore = obnovit), vnímá trestný čin jako narušení lidské integrity a mezilidských vztahů, který vytváří povinnosti a závazky. Doposud byly přehlíženy potřeby obětí trestných činů, kterým nebyla věnována pozornost a prostor (Zehr, 2003, s. 10). V rámci tohoto pojetí justice je třeba, aby pachatel pochopil nepřipustnost svého chování, přijal za něj odpovědnost, našel motivaci k nápravě vztahů, které byly trestným činem narušeny, podílel se na procesu řešení trestné činnosti a využil nabídku pomoci a podpory (Štern a kol., 2010, s. 6). Principy restorativní justice není možné použít kdykoliv, například když pachatel nechce nést za svůj čin odpovědnost a nedozná se k němu.

V roce 1994 bylo studenty Katedry sociální práce Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze založeno Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, poté Sdružení

pro probaci a mediaci v justici, nyní Rubikon centrum, které se začalo v čele s JUDr. Helenou Válkovou zabývat novými metodami řešení trestních konfliktů a výrazně tak přispělo k rozvoji restorativní justice a vzniku probační a mediační služby.

5.1.3.3 Probace

Tento pojem je odvozen z latinského probare, tedy zkoušeti, ověřovati. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě ČR, definuje probaci jako „*organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů*“ (§ 2 odst. 1 zákona č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě).

Probaci, tedy dohled, může uložit soudce, pokud rozhodne o podmíněném upuštění od potrestání, podmíněném odsouzení nebo podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Tato činnost je založena na kombinaci tří prvků, kontrole, pomoci a poradenství. Je také prostředkem humanizace, neboť odsouzeným umožňuje být nadále součástí společnosti (Žatecká, 2007, s. 21).

Pracovník probační a mediační služby vykonává nad odsouzeným dohled, vede si záznamy o jeho průběhu a zprávy pak podává soudci, případně státnímu zástupci, a to nejméně jednou za půl roku. Pravidelná kontrola klientů by měla vést k tomu, aby klient vedl i nadále svůj život v souladu se zákonem, ale i v pomoci najít klientovi zaměstnání a pomoc odborníků. Dohled probíhá formou osobních setkání klienta s probačním pracovníkem (Probační dohled. Probační a mediační služba ČR, Informační leták).

5.1.3.4 Parole

Název parole pochází z francouzského slova, které znamená slib. Je to podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na slib, že se bude odsouzený řádně chovat. Odsouzený má po určité části vykonaného trestu možnost požádat soud o podmíněné propuštění. Probační úředník zpracuje stanovisko, ke kterému přihlíží soud při svém rozhodování. Toto stanovisko obsahuje výsledky analýzy, provedené na základě podkladů probační služby a odráží se v něm postoje odsouzeného, rizika recidivy, potencionální ohrožení osob spojených s trestnou činností odsouzeného (Matoušek a kol., 2005, s. 297).

5.1.3.5 Alternativní tresty

Alternativní tresty jsou takové, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Patří sem domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti a vyhoštění (§ 52 odst. 1 písm. b) – l), § 60 a násl. zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

Probační a mediační služba je pověřena kontrolou a realizací trestů domácího vězení, obecně prospěšných prací a zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce.

Při ukládání těchto trestů nejde v první řadě o potrestání pachatele, ale spíše o hledání způsobu, jak umožnit pachateli a poškozenému žít společně v komunitě. Jeho účinek zpravidla nevede ke snížení kriminality nebo recidivy trestné činnosti, na druhé straně je však spojen se značným omezením v běžném způsobu života a představuje pro pachatele citelnou újmu (Sotolář a kol., 2000, s. 23).

5.1.3.6 Mediacce

Mediace je známá nejen v oblasti trestní justice, neboť je jedním ze způsobu řešení konfliktů. Mediáci (z latinského medius – střed, nestranný) můžeme chápat jako neformální proces, jehož cílem je urovnání konfliktů a zprostředkování řešení za účasti pachatele a poškozeného a samozřejmě mediátora, jako nestranné osoby. Jeho úkolem je celý proces usměrňovat, koordinovat. Mediacce je také vhodným prostředkem pro úpravu vztahů (Pavlová, Veteška, 2010, s. 39).

Využití mediace přináší také lidsky citlivější zohlednění potřeb a zájmů dotčených osob a důkladnější řešení jednotlivých případů než soudní proces (Svoboda, 2005, s. 24).

5.2 Další subjekty kontinuální sociální péče

(nestátní neziskové organizace)

Mezi nestátní neziskové organizace, které začaly vznikat po roce 1989, patří občanská, církevní a charitativní sdružení a organizace, které poskytují různé druhy sociální pomoci a péče:

- a) poskytují materiální pomoc, jako je jídlo, ošacení. Mezi nejznámější patří Adra, Česká katolická charita, Český Červený kříž, SOS Centrum Diakonie Českobratrské církve evangelické,

- b) poradenskou pomoc v nouzi, krizi, například Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi, Centrum Diakonie Českobratrské církve, Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným, Podané ruce, Domov Matky Terezy, Klíč, Exodus,
- c) sociální péči, nabízí stravování, osobní hygienu, ubytování, zdravotní péči, první sociální pomoc, sociální a právní poradenství, zdravotní vyšetření, křesťanskou a pastorační péči. Patří sem Azylové domy, Armáda spásy, Naděje.

6 Statistická data o kriminalitě žen

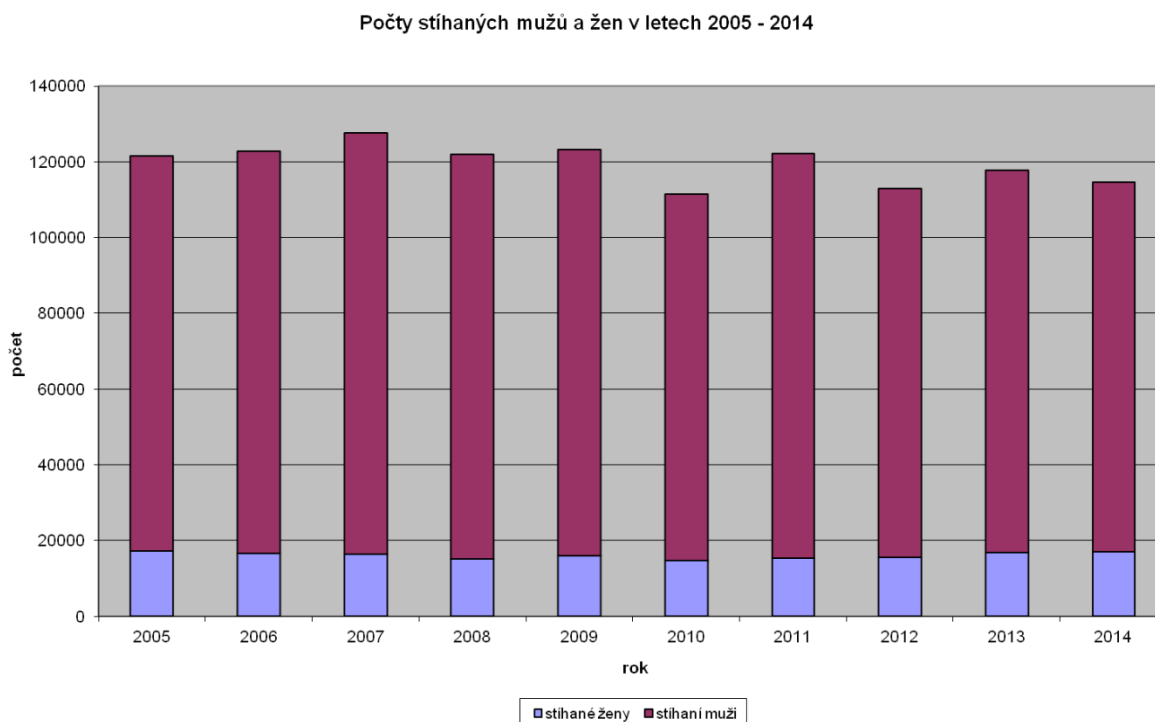
V celoevropském průměru stoupá od 70. let 20. století podíl ženských pachatelek na trestné činnosti. Ženy se podílejí na policejně vyšetřovaných věcech okolo jedné pětiny a ve výkonu trestu jejich podíl nepřesahuje většinou jednu dvacetinu všech odsouzených (Válková a kol., 2012, s. 118). V České republice se zastoupení stíhaných a odsouzených žen na veškeré objasněné kriminalitě po razantním poklesu jejich podílu po roce 1989 (z cca 14 % v 80. letech na cca 9 % v 90. letech) stabilizovalo počátkem 21. století a pohybuje se mezi 11 – 13 %. Ženy se výrazně méně dopouští závažných, zejména násilných, trestných činů, více převažuje majetková kriminalita a dopravní delikty (Válková a kol., 2012, s. 118).

Z policejních statistik (Policie České republiky, Analýza trendů kriminality v roce 2014, 2015 [on-line]) vyplývá, jak ukazuje níže uvedený graf č. 1, že vývojové trendy kriminality žen se liší od té mužské. Od roku 2010 se počty policií stíhaných⁵ žen zvyšují. V roce 2014 dosáhl jejich počet téměř stejné výše jako v roce 2005. Vzhledem k menšímu počtu žen v populaci zůstává tento trend nízký. Ženy páchají méně násilných trestných činů, za vraždu bylo například v roce 2014 stíháno 18 žen z celkem 143 známých pachatelů. Nejvíce násilných trestných činů se ženy dopustily vůči dětem. Nejvyšší zastoupení žen je u majetkové trestné činnosti, a to 14 %, což určuje i celkový podíl žen mezi všemi známými pachateli z roku 2014; jednoznačně převládají prosté krádeže, s 16 % zastoupením žen mezi známými pachateli (u vloupání jen 8 % zastoupení žen). Nejvíce krádeží spáchaných ženami evidovala policie u tzv. krádeží v jiných objektech, asi 2 tis. pachatelek v bytech, v rodinných domech asi 500 pachatelek a asi 270 pachatelek u kapesních krádeží. V roce 2014 bylo evidováno Policií ČR celkem 12.653 kapesních krádeží, z toho 268 pachatelů tvořily ženy. Ženy jsou často pachatelkami podvodů, zpronevěr, ohrožování výchovy mládeže i drogových deliktů. Výrazně stoupl počet stíhaných žen i u dopravních nehod a zanedbání povinné výživy. Nejvíce pachatelek je v roce 2014 evidováno u úvěrových podvodů - 1.570, což je 38 % z celkového počtu pachatelů (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Analýza trendů kriminality v roce 2014, 2015 [on line]). Vzhledem k tomu, že v době, kdy byla diplomová práce psána, nebyly dostupné statistiky za rok 2015, jsou v diplomové práci uváděna data pouze do roku 2014. Následující tabulky a grafy dokreslují obraz o odsouzených ženách (Vězeňská služba České republiky, Statistické ročenky vězeňské služby 2014, 2015 [on-line]). Další tabulky jsou uvedeny v příloze č. 2.

---

⁵ zahájení stíhání usnesením (dříve od sdělení obvinění)

Graf č. 1: Počty stíhaných mužů a žen v letech 2005-2014

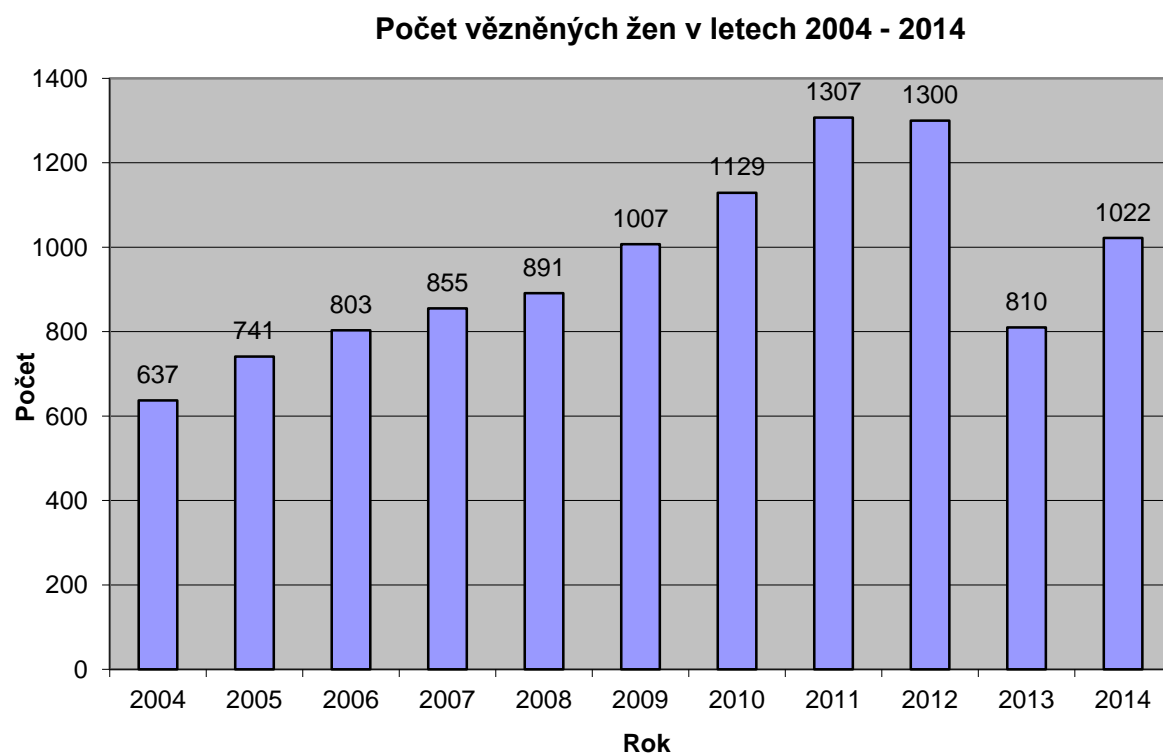
Zdroj: Policie České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 1: Celkový stav vězňených osob v České republice k 31. 12. 2014

	Obvinění		Odsouzení		Chovanci v detenčním ústavu		Vězni celkem	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Úhrnem	2040	145	15411	1022	37	3	17488	1170
Celkem	2185		16433		40		18658	

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Graf č. 2: Počet uvězněných žen v letech 2004-2014

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

II. EMPIRICKÁ ČÁST

1 Metodologie

Tato část práce představuje jednotlivé kroky, podle kterých bylo postupováno při realizaci empirického šetření. Výzkum se týká žen, které se v životě setkaly s fenoménem kriminality, byly odsouzeny k trestu odnětí svobody, propuštěny na základě rozhodnutí soudu a spolupracovaly nebo spolupracují s probační a mediační službou.

Kolem nás nejsou jen lidé, kteří dodržují normy dané společnosti, někteří z nich se ocitnou i ve vězení, ať už svůj čin spáchají z jakýchkoliv pohnutek. Jsou to lidé, v tomto případě ženy, které se dopustily trestné činnosti a stát na ně působil negativní sankcí, trestem odnětí svobody.

V době, kdy je ukončen trest odnětí svobody, nastává u propuštěných jedinců nová sociální situace, musí se vyrovnávat s realitou, znovu se začlenit do společnosti, reintegrovat se. A právě na tuto etapu znovuzačleňování žen do života po svém návratu z vězení je výzkum zaměřen. Součástí výzkumu je zjištění, jaké metody nebo postupy je vedou ke zdárnému přizpůsobení se životu mimo věznici, jakým problémům musí čelit, o koho se opírají, kdo jim primárně pomáhá nebo zda jsou odkázány jen na sebe. Co skutečně prožívá člověk, který má zápis v rejstříku trestů?

Pomocí výzkumných metod byl vytvořen obraz o cílové skupině žen, propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a popsán jejich sociální svět po vypršení tohoto trestu.

Výzkum byl prováděn pomocí kvalitativního výzkumného paradigmatu.

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (Hendl, 2005, s. 50).

Cílem práce je vytvoření teorie, která odpovídá zkoumané oblasti a vysvětluje ji. Pro sběr dat byly využity rozhovory a analýzy textových dokumentů. Fixace kvalitativních dat byla provedena biografickou rekonstrukcí životního příběhu žen. Následné zpracování probíhalo metodou zakotvené teorie, která shromažďuje údaje a analyzuje je. Začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné. Výsledkem výzkumu je teoretické vyjádření zkoumané reality (Strauss, Corbin, 1999, s. 14). Analýza dat v zakotvené teorii probíhá na základě otevřeného, axiálního a selektivního kódování. Subkategorie vzniklé otevřeným kódováním budou spojeny na základě paradigmatického modelu do vztahu s hlavní kategorií, která reprezentuje daný fenomén.

1.1 Cíl výzkumu, výzkumné otázky

Hlavním cílem je zjistit a popsat, jak probíhá sociální reintegrace žen poté, co se vrátily z výkonu trestu odnětí svobody. Jak tuto situaci zvládají, jakým překážkám musí čelit, zda nachází podporu a kde, jestli v rodině, okolí nebo jim pomáhají instituce, jako je probační a mediační služba. Cílem práce je také identifikovat protektivní a rizikové faktory v rámci resilience, které ovlivňují proces reintegrace jedince.

Resilience je schopnost zvládnout konfrontaci s výrazně nepříznivými okolnostmi (Šolcová, 2009, s. 11). Podle Ungara (2004, s. 342) je resilience založena na dvou faktorech a je výsledkem interakcí jedinců, jejichž cílem je získat jeden od druhého a od prostředí životní zdroje. Na jejich základě si může zachovat zdraví za podmínek, které jsou obecně pokládány za nepříznivé. Bývá také definována jako univerzální schopnost, která umožňuje osobě, skupině nebo společnosti předejít, minimalizovat nebo překonat poškozující dopad nebo důsledky nepřízně nebo protivenství (Šolcová, 2009, s. 53).

Sociální integrace, sociální začlenění člověka je významné pro jeho psychickou pohodu a zdraví. Prostřednictvím sociálních vazeb je jedinci přístupná sociální opora, tedy jakýsi sociální fond, ze kterého lze čerpat v případě potřeby, jedinci se dostává pomoci při snaze dostát nárokům a dosáhnout cílů (Šolcová, 2009, s. 63).

Rizikové i protektivní faktory ovlivňují kriminální chování. Rizikové faktory vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestné činnosti. Můžeme je dělit na konkrétní, které postihují souvislosti trestného činu, specifické, které jsou typické pro určité skupiny a kategorie trestného činu a obecné, postihující kriminalitu jako hromadný jev. Další variantou může být dělení na subjektivní, spočívající v psychických a fyzických vlastnostech a chování jedinců a objektivní, sociální, mezi něž patří rodina, škola, ale i celá společnost (Blatníková a kol., 2008, s. 12). Jedno z rozdělení (In: Blatníková a kol., 2008, s. 16) prediktorů rozvoje kriminálního chování uvádí tyto kategorie:

- „rušivé“ nebo poruchové chování,
- kriminalita v rodině (odsouzený rodič, delikventní sourozenec),
- nízká úroveň rozumového nadání (inteligence) nebo slabý školní výkon,
- rodinné faktory (nedostatečná výchova dítěte, nízká míra vyžadované disciplíny, nedostatečný dohled, odloučení dítěte od rodiče, příliš časný rodičovství, narušená struktura rodiny),
- impulzivita, rizikové chování, neklid nebo špatná koncentrace – syndrom deficitu pozornosti a hyperaktivity,

- ekonomický nedostatek (nízký příjem rodiny, neuspokojivé bytové podmínky, početná rodina).

Oproti tomu protektivní faktory působí jako redukce vlivu na kriminální chování. Protektivní (ochranné) faktory mohou působit jako pozitivní efekty v opozici k negativním účinkům rizikových faktorů nebo chrání jedince proti negativním účinkům rizikových faktorů (Blatníková a kol., 2008, s. 38). Existují tři základní kategorie ochrany:

- dispoziční - obsahují faktor temperamentu, sociální orientaci, schopnost reagovat na změny, kognitivní schopnosti,
- rodinné prostředí - důležitý je pozitivní vztah aspoň s jedním z rodičů,
- sociální prostředí - dostupnost zdrojů rozšířené sociální podpory (Blatníková a kol., 2008, s. 38).

Hlavní výzkumná otázka:

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

1.2 Výzkumný vzorek

Výběr respondentů byl záměrný, zvoleny byly ženy, klientky Probační a mediační služby v Olomouci, které spáchaly trestný čin, byly za něj odsouzeny, prošly výkonem trestu odnětí svobody a adaptují se znovu do společnosti. Záměrný výběr je potřebný proto, aby vybrané osoby byly vhodné, tedy aby měly potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí (Gavora, 2000, s. 14).

Pro výběr účastnic jsem zvolila kriteriální vzorkování, kdy jde o výběr všech případů splňujících daná kritéria (Hendl, 2005, s. 154). Respondentky musely splňovat následující kritéria:

- ženy jsou nebo byly klientkami Probační a mediační služby v Olomouci,
- byly ve výkonu trestu a mají zkušenost s návratem z vězení.

Tato kritéria byla stanovena tak, aby bylo možno úspěšně zodpovědět hlavní výzkumnou otázku. Záměrně nebyla stanovena doba trvání věznění nebo reintegrace na svobodě,

vzhledem k tomu, že se výzkum zabývá problémem, při kterém je významná prožitá zkušenost.

Fáze hledání výzkumného vzorku byla velmi obtížná. Vzhledem k tomu, že pracuji v justici, nesetkávám se již s ženami, které si projdou fází reintegrace. Pomoc jsem po delším hledání získala u pracovnice Probační a mediační služby v Olomouci. Díky probační a mediační službě jsem našla pět žen, které byly ochotny poskytnout mi rozhovory a spolupracovat se mnou.

Jména respondentek jsou smyšlená, v rámci zachování anonymity a při snaze dodržovat základní etické principy uvádím o respondentkách pouze nezbytné informace.

Pro účely této práce se ženy jmenují Lenka, Petra, Sylva, Alena a Hana, všechny jsou nebo byly klientkami probační a mediační služby a byly ve výkonu trestu odnětí svobody.

Lenka – 40 let, rozvedená, 3 děti, 1 záznam v rejstříku trestů, jeden výkon trestu odnětí svobody

Petra – 30 let, svobodná, 1 dítě, 6 záznamů v rejstříku trestů, z toho jednou ve výkonu trestu odnětí svobody

Sylva – 46 let, rozvedená, 2 děti, 4 záznamy v rejstříku trestů, čtyřikrát ve výkonu trestu odnětí svobody

Alena – 34 let, svobodná, čeká 2. dítě, 1 záznam v rejstříku trestů, jeden výkon trestu odnětí svobody

Hana – 54 let, rozvedená, 8 dětí, 3 záznamy v rejstříku trestů, jedenkrát ve výkonu trestu odnětí svobody

1.3 Technika sběru dat

Pro sběr dat výzkumu jsem použila dvě metody, a to dotazování a biografický výzkum. Při zkoumání byly použity techniky narativního rozhovoru a analýza textových dokumentů.

Jednou ze základních metod sběru dat v kvalitativním výzkumu je dotazování, mezi které zahrnujeme různé typy rozhovorů, dotazníků, škál a testů. Mohou se používat buď samostatně, nebo v kombinaci s jinými metodami (Hendl, 2005, 164).

Pro potřeby tohoto výzkumu se jevil nejvhodnější narativní rozhovor, který se dle Hendla (2005, s. 164) používá při biografickém výzkumu. Vlastní rozhovor se dělí na čtyři fáze, stimulace, kdy dotazovanému prezentujeme téma naší práce a její význam a snažíme se získat jeho důvěru. Pak je možné požádat dotazovaného o vyprávění, přičemž se můžeme zajímat o celý život nebo určitý časový úsek. Ve třetí části rozhovoru, po ukončení

vyprávění, si ozřejmujeme dosud nejasné otázky a vyjasňujeme rozpory. Například otázky o určité fázi života, o určitém tématu, specifické otázky k námi dotazované situaci, otázky pro vyjasnění argumentace. Ve čtvrté části se snažíme vyjasnit kritické body biografických zkušeností.

Rozhovory vedené s respondentkami byly vždy nahrávány na záznamové zařízení – diktafon a přepsány. Rozhovory proběhly v podmínkách, které si klientky probační a mediační služby samy určily, a to proto, aby došlo k eliminování případných situačních faktorů, jako nedostatek času, stres, nepříjemné prostředí, aby případně negativně neovlivnily podobu výpovědí. Většinou rozhovory trvaly asi dvě hodiny. Pouze u dvou respondentek se délka rozhovoru lišila. V jednom případě byl zvolen telefonický rozhovor.

Nejvíce sdílná a ochotná se podělit o svůj životní příběh byla Lenka, proto jsou v její biografii uvedeny i momenty z jejího dětství, které v ostatních příbězích chybí. Lenka spáchala i nejzávažnější trestný čin. Ostatní respondentky se v rozhovoru zabývaly především zlomovým bodem v jejich životech, trestnou činností. Naopak nejméně informací bylo získáno a nejkratší doba rozhovoru byla strávena se Sylvou, která byla ochotna se setkat pouze v prostorách probační a mediační služby, což bylo probační službou umožněno. Sylva je recidivistka, byla již několikrát ve výkonu trestu.

Analýza textových dokumentů a fyzických dat je chápána jako výzkumná strategie založená na analýze již existujícího materiálu, který je zdrojem potřebných relevantních informací. Výzkumník sám nevytváří zdrojové materiály, pouze pracuje s materiálem, který vytvořil někdo jiný. Dle cíle své práce vytváří z materiálů selekci, případně různé úpravy atd. (Mioviský, 2006, s. 98).

Tyto dokumenty při mé práci poskytovaly výpovědní hodnotu, kterou bylo možno porovnat s informacemi, poskytnutými respondentkami. Jednalo se o probační spisy, které obsahují rozhodnutí soudu, opisy rejstříku trestů, záznamy o kontrolách probačních pracovníků, záznamy z konzultací a další. Na základě všech těchto skutečností byl vytvořen celkový obraz o každém z případů.

Biografický výzkum je jednou z metod kvalitativního výzkumu. Považuje se za zvláštní verzi případové studie, protože se týká jedné osoby nebo malého počtu osob (případů). Rozumíme jí napsanou historii života jedince. Jde o rekonstrukci a interpretaci průběhu života jedince někým druhým. Zaměřuje se na vnitřní perspektivy jedince, interakce jedince v sociálním kontaktu a zkušenost jedince v různých rolích v průběhu různých okamžiků života. Biografický výzkum využívá biografický materiál, který můžeme získat různým způsobem, například formou rozhovoru, získáním soudních dokumentů a dalších zpráv

(Hendl, 2005, s. 130). Biografii můžeme rozdělit na úplnou, kdy se snažíme komplexně zachytit celou zkušenost jedince, epizodickou, která se soustřeďuje pouze na určitou fázi života jedince a komentovanou, která může být úplná nebo epizodická a obsahuje rozsáhlé komentáře, vysvětlivky a doplňující informace (Hendl, 2005, s. 130).

1.4 Etické aspekty

Výzkum byl realizován s klientkami probační a mediační služby. Nikde nejsou zveřejněna žádná data, která by mohla vést k jejich identifikaci. Zmíněno je zde pouze středisko probační a mediační služby, které však nemůže vést k identifikaci konkrétních osob. Účastnice výzkumu byly pojmenovány pseudonymy, pod kterými ve výzkumu vystupují.

Před každým rozhovorem byly respondentky seznámeny s cílem výzkumu a ujištěny o zachování anonymity. Současně byly požádány o souhlas s nahráváním našich rozhovorů na záznamové zařízení – diktafon. V případě, že o to budou mít zájem, budou jim zpřístupněny výsledky výzkumu.

1.5 Biografie respondentek

Jak je již uvedeno výše, pro výzkum byla zvolena metoda biografie, a to pro bližší seznámení s respondentkami a nahlédnutí do jejich životních osudů, které v určitém období spojuje jednotný fenomén kriminality. Na tento mezník v jejich životě a zvláště život po propuštění z vězení se tento výzkum zaměřil.

Biografický výzkum má podobu biografie, byla tedy vytvořena, interpretována a rekonstruována část životního příběhu těchto žen, a to na základě narativních rozhovorů a analýzy textových dokumentů probační a mediační služby.

Lenka

Lenka má čtyřicet let, je rozvedená. Postupně porodila tři děti, v roce 1995, 2001 a 2005.

Pochází z dvojčat, když byly dětem asi dva roky, rodina je z dětského centra (dříve kojeneckého ústavu) adoptovala. Biologičtí rodiče dětí byly osoby závislé na alkoholu, obě dívky měly zdravotní i psychické potíže, které vygradovaly v pubertě. Adoptivní rodiče měli dobré zaměstnání, často s dětmi cestovali, jezdili na dovolenou. Matka byla přísnější, otec mírnější. Otec zemřel na diabetes, matka stále žije.

Někdy okolo desátého, jedenáctého roku Lenku začal otec pohlavně zneužívat. Matce o tom řekla, ale ta situaci neřešila.

Po ukončení základní školy Lenka nastoupila do oděvního učiliště, které však nedokončila. V průběhu let pracovala jako pomocná síla v pekárně, sanitářka v nemocnici, šička, pokojská v hotelu, vykonávala úklidové práce a brigády.

V sedmnácti letech se vdala, rodičům řekla, že je těhotná. Chápala to jako únik z domova, od kontaktu s otcem. Po roce manželství se rozvedla a odjela do jiného města, kde nastoupila jako sanitářka v nemocnici. Rok poté se jí narodila dcera. Když byly dceři dva roky, přestěhovala se zpátky do města, kde prožila své dětství. Chvilí bydlela u rodičů, ale brzy se odstěhovala. Důvodem byly spory, a také to, že navázala vztah s ženatým mužem. V roce 2001 se jí narodil syn, kterého dala hned k adopci. V roce 2005 se jí narodil další syn, který jí byl v roce 2006 odebrán do dětského centra a snaží se jej občas navštěvovat. Chtěla získat syna do výchovy, což se jí nepodařilo a v té době začala ve větší míře požívat alkohol.

Velkým přelomem v jejím životě bylo odsouzení v roce 2009. Dle rozhodnutí soudu v roce 2003 v prostém afektu po předchozím slovním konfliktu ohledně způsobu přípravy večeře, bez varování bodla poškozeného kuchyňským nožem do levé strany hrudníku. Z rozsudku vyplynulo, že Lenka se k tomuto činu, který jí byl kladen za vinu, nedoznala. Tvrdila, že si poškozený musel zranění způsobit sám, nešťastnou náhodou. V době činu byla střízlivá, měla jen jednu odlivku alkoholu a pivo, poškozený byl silně opilý. Po propuštění z nemocnice se k ní poškozený – její druh, vrátil a vedli znovu společnou domácnost. Výpověď Lenky byla však nevěrohodná i podle znalců. Soud uvažoval i o přísnější právní kvalifikaci, a to trestného činu vraždy. Přibral proto znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a psychologie k posouzení přičetnosti Lenky při spáchání trestného činu. Z posudku vyplynulo, že Lenka v době činu netrpěla ani netrpí duševní chorobou, ale pouze duševní poruchou, a to smíšenou poruchou osobnosti s rysy nezdrženlivosti, impulzivity, nestálosti, disociálními rysy s lehce sníženým intelektem. Její vztah k alkoholu znalci hodnotili jako sekundární nadužívání při primární poruše osobnosti. Znalci nedokázali prokázat výrazné příznaky závislosti na alkoholu. Lenka popírala nadměrné požití alkoholu v době trestného činu, avšak ze znaleckého dokazování je tato opilost zjevná. Znalci došli k závěru, že Lenka byla ve střízlivém stavu schopna rozpoznat společenskou nebezpečnost svého jednání i své jednání ovládat. Pokud byla ve stavu opilosti, nejednalo se o těžkou opilost, která by podstatně ovlivnila její rozpoznávací nebo ovládací schopnosti, snížila by její ovládací schopnosti jen nepodstatně, rozpoznávací schopnosti by byly zachované. Z tohoto důvodu znalci nenavrhli žádnou z forem ochranného protialkoholního nebo jiného léčení. Pokud jde o psychologické vyšetření, z něj vyplývá, že se Lenka v případě nějakých

překážek snadno rozčílí, dostává se do sporů a problémů, trpí rysy impulzivity a nezdrženlivosti. Její intelekt je v pásmu podprůměru, je schopna kolem sebe správně vnímat skutečnosti a relevantně o nich vypovídat, nicméně psychopatické rysy negativně ovlivňují její obecnou věrohodnost.

Lenka svým jednáním, dle rozsudku, naplnila všechny zákonné znaky pokusu trestného činu ublížení na zdraví. Vzhledem k délce soudního řízení, která nebyla zaviněna Lenkou, jí byl uložen trest odnětí svobody v trvání 33 měsíců a podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání 4 roků, zároveň byl nad ní vysloven dohled. Dále měla zaplatit podle svých sil škodu Všeobecné zdravotní pojišťovně ČR ve výši přes 32.000 Kč.

V roce 2010 absolvovala 3 měsíční léčení v Kroměříži a rok nepila a půl roku byla na Antabusu. Našla si práci, bydlení. Uvědomovala si, že musí splácet dluhy, proto byl v době podmíněného odsouzení sjednán splátkový kalendář, avšak znovu došlo k alkoholovému relapsu⁶ a Lenka škodu neuhradila. Dále má dluhy vůči dvěma městům, ve kterých bydlela, některé z nich jsou vymáhány exekučně.

Za neplnění podmínek podmíněného odsouzení, byla Lenka nucena nastoupit do výkonu trestu. Dle zprávy z věznice se chovala dobře, dodržovala všechny předpisy, velmi jí pomohla abstinence. Lenka začala spolupracovat s psychologem a terapeutkou protidrogové poradny. Navázala spolupráci i s probační a mediační službou, ve volném čase se zapojovala do různých zájmových aktivit. Dvakrát jí byla povolena i vycházka mimo věznici se zaměstnancem věznice. Nebyla ani kázeňsky trestána.

Při podmíněném propuštění jí byla stanovena zkušební doba čtyři roky, dále povinnost nahradit podle svých možností způsobenou škodu a byl vysloven dohled, kdy je povinna spolupracovat s probačním úředníkem, dostavovat se k němu ve lhůtách, které jí probační úředník stanoví, informovat ho o způsobu svého života, zaměstnání i zdrojích obživy a umožnit mu vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje. Rovněž jí byla stanovena povinnost podrobit se komunitnímu výcvikovému programu Teen Challenge, zaměřenému na léčbu závislostí na alkoholu. U probačního úředníka byla povinna podstupovat testy za účelem zjištění přítomnosti alkoholu v těle.

Již v době, kdy byla ve výkonu trestu odnětí svobody, spolupracovala s probační a mediační službou, sociálním kurátorem ve věznici, kaplankou, pracovníky Charity kvůli ubytování a pracovníci Teen Challenge. V případě, že by ji soud propustil, měla zajištěno

---

⁶ znovuvzplanutí

ubytování v Azylovém domě a noclehárně pro ženy, kde si podala žádost o ubytování. Dále jí bylo přislíbáno zapojení do aktivit denního centra Charity.

Po propuštění byla ubytována v Azylovém domě Charity. Navázala kontakt se střediskem Teen Challenge. Po seznámení s principy silně nábožensky orientovaného programu požádala o změnu absolvování programu za pobyt v psychiatrické léčebně. Tato změna jí byla povolena a Lenka byla v kontaktu s psychiatrickou ambulancí alkoholicko-toxikologické poradny a byla zařazena do programu se zaměřením na psychologické poradenství a zvládání stresu. Termín nástupu byl oddálen z důvodu opakovaných zdravotních problémů.

Dohled stanovený soudem má trvat do roku 2017. Od příchodu na probační a mediační službu je nezaměstnaná, vedená na úřadu práce, bydlí na charitě. Postupně se osamostatnila, začala bydlet na ubytovnách, vždy bydlela s nějakým mužem, problém byl v tom, že se jednalo většinou o násilníky. Lenka se postupně vymanila z ubytoven, pronajala si byt. V průběhu roku a půl striktně dodržovala abstinenci. Na probační a mediační službu docházela 1x za měsíc, byla testovaná na přítomnost alkoholu v krvi, vždy s negativním výsledkem. Začaly jí gradovat zdravotní problémy, které řešila operacemi, tím však přišla o invalidní důchod. Když se zotavila po zákrocích, začala plánovat společný život se svým přítelem, zvažovali i svatbu a dítě. Na počátku roku 2015 se přestěhovali s přítelem do bytu, Lenka tak poprvé po dlouhé době získala trvalé bydliště. Pracovnice probační a mediační služby docházela na kontroly.

Lenčino chování a hodnoty se změnilo, začala si uvědomovat, že se dá žít jiným životem. Pracovala na sobě, učila se s internetem, dle splátkového kalendáře řešila dluhy. Udržovala částečný kontakt s dcerou, syn byl umístěn do dětského domova, chtěla, aby jí byl svěřen do péče, ale nepodařilo se jí to. S dalším synem neměla vytvořený žádný vztah, vzhledem k tomu, že jí byl odebraný ihned po narození.

Po mém rozhovoru s Lenkou, při kterém byla velmi příjemná, upovídaná a vypadalo, že má srovnané hodnoty a ví, kam směřuje a jaký má v životě cíl, mi pracovnice probační a mediační služby sdělila, že Lenka opět neplní podmínky dohledu. Dostavila se na probační a mediační službu s tím, že s přítelem nezaplatili bydlení a majitel jí zamkl byt. Údajně došlo i k napadení přítelem, začala vyhrožovat, že začne pít, byla proto nasměrována do péče krizového centra na charitě, tam byla ubytovaná i léčená. Její matka telefonicky sdělila, že Lenka opět selhala, začala opět pít a půjčovat si od ní peníze. Na Charitě bylo zjištěno, že nedodržovala podmínky, proto musela z ubytování odejít. Byl kontaktován

přítel, který tvrdil, že se pohybuje s bezdomovci. Do současné doby se s Lenkou nepodařilo navázat žádný kontakt.

Petra

Třicetiletá Petra má základní vzdělání, po škole se v podstatě potulovala, našla si kamarády, kteří ji naučili brát drogy, začala s nimi žít jako bezdomovec, vydělávala si na život a drogy drobnými krádežemi.

Na Petru bylo postupně podáno u okresního soudu v roce 2010 několik návrhů na potrestání (dříve obžalob), které ji vinily z drobných krádeží. Soud z jejího rejstříku trestů zjistil, že má již pět záznamů za podobné krádeže. Když jí byl nařízen trest obecně prospěšných prací, vykonala pouze několik hodin a v další práci nepokračovala. Ze zprávy o pověsti, kterou si soud vyžádal, vyplynulo, že má několik záznamů o přestupcích proti majetku. Na úřadě práce byla naposledy vedena na začátku roku 2010. Na základě těchto skutečností dospěl soud k závěru, že již nestačí na Petru působit podmíněným trestem odnětí svobody, ale uložil jí nepodmíněný trest nad třetinou zákonné trestní sazby, zvláště s ohledem na její trestní minulost, a to ve výši 16 měsíců se zařazením do věznice s dozorem. Petra byla povinna zaplatit způsobenou škodu. O podmíněném propuštění z výkonu trestu rozhodl soud v říjnu 2012. Byl jí uložen dohled na dva a půl roku s tím, že se podrobí léčení závislosti na návykových látkách.

Petra ve věznici pracovala, řádně se chovala, domluvila se na léčbě se střediskem Sananim. Po svém propuštění z věznice chtěla bydlet u svého přítele v Čechách. Po propuštění však požádala, aby její spis převzala Probační a mediační služba v Olomouci.

V únoru 2013 byla hospitalizována v Psychiatrické léčebně, kde se měla léčit tři měsíce, ale po týdnu podepsala revers. V březnu 2013 se po svém propuštění poprvé dostavila na probační a mediační službu. Nespolupracovala, protože začala opět brát drogy a začala se pohybovat v prostředí narkomanů. Našla si nového přítele, bývalého narkomana. Přislíbila, že si domluví ambulantní léčbu. Bydlela na ubytovně, evidovala se na úřadu práce a pobírala sociální dávky. V dubnu roku 2013 začala docházet na individuální terapeutická sezení v rámci Poradny pro alkoholové a jiné závislosti. Několikrát přerušila spolupráci s probační a mediační službou, soudem, i ambulantní léčbu, proto probační služba navrhla nařízení výkonu zbytku trestu odnětí svobody. V říjnu roku 2013 se opět vrátila ke spolupráci s probační službou, kde jako omluvu uváděla, že měla osobní problémy, byla těhotná a šla na potrat. Začala pracovat na Dohodu o provedení práce jako servírka. Probační úředník však zjistil, že mu Petra lhala, opětovně kradla, znovu na ni byly podány

dva návrhy na potrestání. V březnu roku 2014 byla odsouzena na 16 měsíců s podmíněným odkladem na 2 roky s dohledem. Petra znovu otěhotněla a začala se pravidelně dostavovat na konzultace k probační službě, testy na drogy byly vždy negativní. Začala docházet do ambulance adiktologie, tam spolupracovala s psychologkou a sociální pracovnící, která se snažila vyřešit její dluhy. Podala si návrh na insolvenční řízení. U Petry došlo ke zdravotním komplikacím, byla u ní zjištěna Hepatitida C.

V červenci 2015 jí byla prodloužena zkušební doba podmíněného propuštění o dalších 6 měsíců. Petra nadále docházela pravidelně na probační a mediační službu, do ambulance adiktologie, kde řešila zvládání emocí, výkyvy nálad, snažila se být méně submisivní v partnerském vztahu, na kterém jí záleželo. Snažila se navazovat nové vztahy, které pro ni byly méně rizikové, tedy mimo návykové prostředí. Velkou motivací pro ni bylo těhotenství a chlapeček, který se jí narodil. Neměla žádné další stíhání a testy na drogy jí vždy dopadly dobře, proto bylo v listopadu 2015 rozhodnuto, že se osvědčila⁷.

Já se s Petrou setkala v prosinci 2015, na domluvenou schůzku přišla i s chlapečkem. Nadále s partnerem navštěvují rodinnou poradnu v rámci adiktologie, snaží se převzít do péče dceru partnera, absolvovali i vyšetření u psychologa. Oběma se podařilo zařídit oddlužení. Začala dokonce navštěvovat dálkové studium střední odborné soukromé školy. Podařilo se jí vyléčit z hepatitidy, největší radost má ze svého zdravého syna. S přítelem se zasnoubili.

Sylva

Sylva má 46 let, základní vzdělání, má dvě dcery, tu mladší mají v pěstounské péči prarodiče, od starší dcery má vnučku.

K Probační a mediační službě v Olomouci přišla po rozhodnutí soudu v březnu 2012, kdy byla podmíněně propuštěna z výkonu hned několika rozhodnutí okresních soudů a byl jí stanoven dohled na dva roky. Dále jí byla stanovena povinnost zdržet se požívání alkoholu a na výzvu probačního úředníka se podrobit testům za účelem zjištění přítomnosti alkoholu v krvi.

Sylva je recidivistka, byla čtyřikrát odsouzena, většinou za trestné činy krádeže, v prvním případě jí byl uložen podmíněný trest odnětí svobody, vzhledem k neplnění podmínek jí byl přeměněn na nepodmíněný, tak to bylo i s druhým trestem. Další tresty již byly uloženy nepodmíněně. Po propuštění z věznice bydlela na Charitě, pobírala sociální dávky,

---

⁷ Jestliže podmíněně propuštěný nebo odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil (§ 91/1 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník).

zaregistrovala se na úřadu práce. Její přítel byl rovněž ve výkonu trestu. Poté, co opustil věznici, se s ním rozešla, opakovaně ji vyhledával, napadal ji. Našla si nového přítele, byl rozvedený a opravoval dům. S rodiči byla v kontaktu pouze telefonicky, navštívila je až rok po propuštění. S pomocí sociálních pracovníků a probační služby řešila splátky dlužného výživného a dalších pohledávek. Snažila se nepít, ale když se dostala do vyhrocené situace, nezvládala to. Svůj volný čas trávila s dcerou a vnučkou. Při jedné z kontrolních konzultací u probační služby jí bylo naměřeno malé množství alkoholu v krvi, vysvětlovala ho požitím ústní vody a kapek na kašel. V roce 2013 jí byla udělena amnestie a tím byl probační dohled skončen.

Jakmile Sylva skončila s probačním dohledem, začala se opět pohybovat v prostředí bezdomovců, spávala různě po nádražích nebo ubytovnách, přestala řešit osobní hygienu.

Na rozhovor přišla v zanedbaném stavu, s podlitinou u oka (vrátila se ke svému bývalému příteli), k rozhovoru svolila zřejmě jen proto, aby jí pracovnice probační služby pomohly s exekucemi. Z tohoto důvodu jsem o ní nezískala mnoho dalších informací, většina pochází z probačního spisu.

Alena

Alena má 34 let, dosáhla základního vzdělání, je svobodná, čeká druhé dítě.

Alena byla v roce 2005 odsouzena soudem v Čechách, za trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů ve formě spolupachatelství. Trestné činnosti se dopouštěla od roku 2000 do roku 2002, kdy byla zadržena. Byla odsouzena k šesti letům odnětí svobody a zařazena do věznice s ostrahou. Rozhodnutím okresního soudu byla v listopadu 2008 podmíněně propuštěna z výkonu trestu na čtyři roky a byl nad ní vysloven dohled. Dále jí byla uložena povinnost podrobit se doléčovacímu programu v P-centru v Olomouci.

Alena ihned po propuštění začala spolupracovat s probační a mediační službou. Na jejich radu požádala na okresním soudě o zjištění všech věcí, které by proti ní mohly být vedeny, aby je mohla řešit. Požádala Všeobecnou zdravotní pojišťovnu a Home Credit o zjištění přesného dluhu a umožnění splátek.

Ubytovala se v P-centru, které nabízí chráněné bydlení, začala navštěvovat jejich terapeutické programy. Evidovala se na úřadu práce a pracovala brigádně. Začala chodit s přítelem. Na počátku roku 2009 se s přítelem rozešla, ale ve volném čase začala chodit cvičit, na bazén, hrála volejbal s therapy P-centra, přihlásila se i na angličtinu. Program v centru jí byl dvakrát na její žádost o měsíc prodloužen, aby neztratila možnost

ubytování. Vztahy udržovala jen s matkou a babičkou. Našla si dalšího přítele, ten ji bil, proto se s ním rozešla. Do roku 2013, kdy docházela na jednání u probační služby, se u ní mnoho nezměnilo, stále chodila po brigádách, byla vyřazena z evidence úřadu práce, proti tomuto rozhodnutí si podala odvolání, finančně ji podporovala matka a babička. Nedopustila se žádné další trestné činnosti, proto na počátku roku 2013 soud rozhodl o jejím osvědčení.

Alena je komunikativní, veselá, slušná. Přinesla si s sebou dokumentaci, kterou si pečlivě vede. Nastěhovala se ke své matce, kde žije i s novým přítelem a čekají už druhé dítě.

Hana

Hana má 54 let, je rozvedená, má celkem 8 dětí narozených v rozmezí let 1980-2001, se dvěma otci, ti byli vždy mladší, poslednímu bylo 21 let. Je vyučena švadlenou.

Hana začala navštěvovat jednání u Probační a mediační služby v Čechách, kvůli svému trvalému bydlišti. Jedná se o recidivistku, byla již třikrát odsouzena. V roce 2011 byla podmíněně propuštěna z trestu, který vykonávala ve věznici s dozorem, a to pro trestný čin zpronevěry, při kterém měla dát do zastavárny různé věci cizích lidí. Zkušební doba jí byla stanovena na 2 roky a byl nad ní vysloven dohled. Od počátku neměla vyřešeno bydlení, s manželem se chtěli rozvést, proto bydlela po kamarádkách, ubytovnách, u známých. S rodinou nekomunikovala, kromě svého bratra, se kterým mluví dvakrát do roka. Mladší děti, které by měla mít v péči, byly kvůli jejímu výkonu trestu u otce. Našla si nového přítele, který je také ve výkonu trestu, se kterým si dopisovali.

Pobyt ve výkonu trestu se Haně líbil, měla tam vše, co potřebovala, pracovala, chyběly jí jen děti. Uvědomila si však, že věci se dají řešit i jinak a zpátky do výkonu už nechce. Neustále měla problémy se svým druhým manželem, který si nechával peníze na děti, podala na něj trestní oznámení. Stýkala se se svým přítelem, který byl již propuštěn z výkonu trestu. Děti nechtěla nechávat u manžela. Jejich problémy s manželem musel vyřešit až soud, který nařídil manželovi platit výživné. Ke konci roku 2011 se rozvedla a nastěhovala se k novému příteli do Olomouce, z tohoto důvodu její dohled převzala Probační a mediační služba v Olomouci. V roce 2012 nebyla evidována na úřadu práce, soud zastavil výživné, které dostávala od svého posledního manžela, nesplácela žádné ze svých pohledávek, ani ty, které jí určil soud, ani náklady trestního řízení. Opětovně se nastěhovala ke své matce, kde měla i lepší možnost potkat se se svými syny. S mladším, který má vrozenou srdeční vadu a má poruchy učení, byla v Pedagogicko-psychologické poradně.

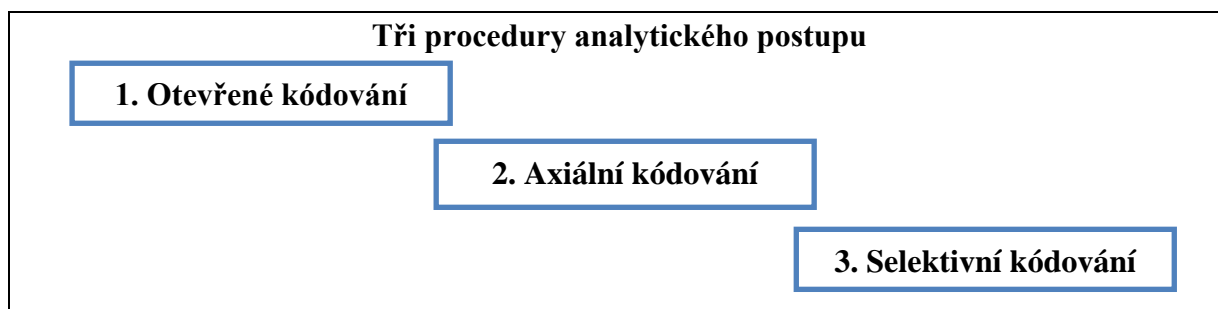
V červenci roku 2013 bylo rozhodnuto o tom, že se ve zkušební době osvědčila. Hana mi poskytla pouze telefonický rozhovor, vzhledem k tomu, že bydlí u své matky v Čechách. Po skončení dohledu se v jejím životě nic zásadního neudálo, stále je střídavě evidována na úřadu práce, práci švadleny nemůže kvůli zdravotnímu omezení vykonávat, tedy je bez prostředků. Své dluhy ještě neuhradila. Zatím se znovu nevdala, ale má přítele. Největší radost má z toho, že se jí podařilo, aby jí soud svěřil oba syny opět do péče. S páčáním trestné činnosti už nechce pokračovat.

1.6 Analýza dat

K pochopení reality a vytvoření teoreticky podložených interpretací pro jednání, v tomto případě reintegrace pachatelek trestných činů, je třeba interpretace údajů, protože „údaje musí být převedeny do pojmů (konceptualizovány) a mezi těmito pojmy je třeba vytvořit vztahy tak, abychom vytvořili teoretické spodobnění reality: reality, kterou nemůžeme nikdy zcela poznat, kterou můžeme vždy jen interpretovat“ (Strauss a kol., 1999, s. 14).

Jednou z forem kvalitativního šetření je metoda zakotvené teorie. „Zakotvená teorie je induktivně odvozená ze zkoumání jevu, který reprezentuje. Tzn., že je odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů. Proto se shromažďování údajů, jejich analýza a teorie vzájemně doplňují. Nezačínáme teorií, kterou bychom následně ověřovali. Spíše začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné“ (Strauss a kol., 1999, s. 14). Tato metoda pomůže odhalit teoretické závěry zkoumaných skutečností, bude vypovídat o cílové skupině jedinců, žen, propuštěných z výkonu trestu a cestě jejich reintegrace zpět do společnosti.

Základ pro tvorbu teorie představuje kódování. Analýza v zakotvené teorii se skládá ze tří hlavních typů kódování. Je to otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování, viz schéma č. 1 (Strauss a kol., 1999, s. 40).

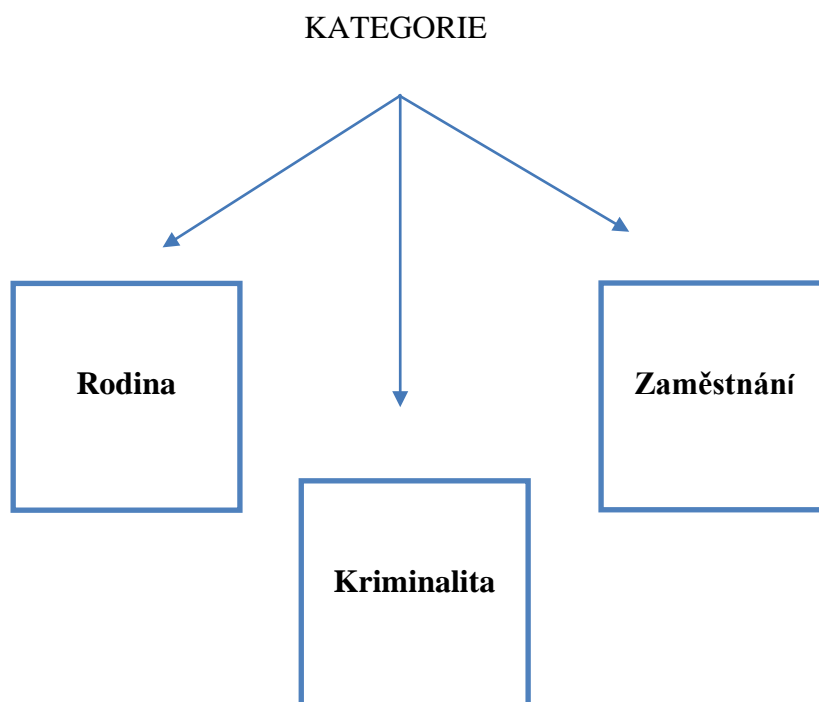
2 Interpretace dat

Na základě zjištěných informací a dat budou v této části představeny vlastní zkušenosti žen, které prošly výkonem trestu.

2.1 Otevřené kódování

Prvotní analýzou dat bude otevřené kódování. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje (Švaříček a kol., 2007, s. 211). Cílem kódování je tematické rozkrytí textu. Utváříme kategorie, které dále charakterizujeme, dimenzionalizujeme, což je upřesnění vlastností, pomocí kterých je možné rozlišit události, spadající do jedné kategorie. Tento postup je předpokladem pro teoretické vzorkování (Hendl, 2005, s. 247).

Po podrobném studiu údajů a konceptualizaci vznikly kategorie. Každá kategorie, která vznikla, náleží podobnému jevu. Je charakterizována určitými znaky, vlastnostmi. Vzhledem ke skutečnosti, že z údajů většinou vznikne pojmů hodně, byly popsány subkategorie, které spadají pod kategorii hlavní. Na základě těchto kategorií a subkategorií, které mají určité vlastnosti a umístění, se výzkum zaměřuje na vytvoření vztahů mezi nimi. Vzhledem k tématu diplomové práce další analýza determinovala tři primární kategorie v procesu otevřeného kódování, viz schéma č. 2.

2.1.1 Rodina

Tato kategorie původně z údajů nevyplývala. Některé z respondentek o ní nechtěly hovořit, některé však spoléhaly na své rodiče, později partnera. Muži-partneři, hráli v životech dotazovaných velkou roli a častokrát je značně ovlivňovali. Postupně bylo zjištěno, že téma rodiny je pro všechny velmi citlivé a silné. A ačkoliv se vyjadřovaly o rodině někdy i pejorativně, vždy to byla rodina, za kterou ženy přišly, když jim bylo nejhůře.

Český právní řád rodinu nebo její členy obecně neurčuje. Například trestní zákoník obsahuje ve své části druhé, hlavě IV., trestné činy proti rodině a dětem, ale definici rodiny neobsahuje (zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Občanský zákoník, platný do roku 2014 definoval pouze vypořádání společného jmění manželů a vrácení daru (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník). Zvláštní zákon o rodině také žádnou definici neobsahoval, o rodině hovořil pouze v souvislosti s uzavřením manželství, jehož účelem je založení rodiny (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Nový občanský zákoník účinný od roku 2014 stanoví, že rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany, ale jednoznačnou definici rodiny opět nestanoví, účelem manželství je však podle něj založení rodiny a v takovém případě hovoří o rodinném společenství nebo rodinné domácnosti (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník).

Rodina je instituce, která má pro vývoj a život člověka ve společnosti nenahraditelný význam. Bez podpory fungujícího rodinného zázemí lze řešení problémů nalézat velmi těžko (Fischer a kol., 2009, s. 139). Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu, ve které člověk žije. V rodině dochází k uspokojování jeho fyzických, psychických a sociálních potřeb (Fischer a kol., 2009, s. 140). Podle typologie rodiny ji můžeme rozdělit na nukleární rodinu, kterou tvoří otec, matka a dítě, pokud do této rodiny zařadíme i další příbuzné, jedná se rodinu rozšířenou (Giddens, 1999, s. 156). Podle Řezáče (1998, s. 198) můžeme rodinu dále dělit na orientační, do které se jedinec narodí a prokreační, kterou jedinec sám zakládá manželstvím.

Rodina hraje velkou roli při vzniku bezpečného nebo rizikového chování. Rozhodující roli hraje pozitivní rodičovský vliv, rodičovský model. Pokud je rodina vzájemně propojená, otevřená komunikaci, může se stát protektivním⁸ faktorem a tak snižovat rizikové vlivy ze strany okolí. Pokud však rodina nedokáže poskytnout potřebné rodinné vztahy, vazby, pozitivní vlivy, případně sami rodiče trpí nějakým rizikem, například mají závislost

---

⁸ ochranným

na drogách, alkoholu, agresivně se chovají, stává se tato dysfunkční rodina⁹ velkým rizikem pro další nežádoucí chování svých členů.

Každá rodina se může dostat do sociálních problémů s bydlením, dluhy, nezaměstnaností a dalšími, ale dysfunkční rodina může mít sníženou schopnost se s těmito problémy vyrovnat. A nejvíce jsou ohroženy děti.

Kategorii Rodina tvoří, dle odpovědí respondentek, tyto subkategorie:

- a) **Zázemí (jistota)**
- b) **Pomoc materiální (finanční, bydlení)**
- c) **Usnadnění adaptace po výkonu trestu**

Lenka

Ad a)

„Máma, ta mě adoptovala, ale vždycky pro mě znamená jistotu, že se mám kam vrátit, že mi vychovává dceru, že se tam můžu vrátit, i když se na mě zlobí, i když dělám blbosti.“

Ad b)

„Po tom, co otec umřel, máma mi vždycky pomůže, když je nejhůř, můžu u ní bydlet, i když předtím říkám, že už tam nikdy nepůjdu a půjčí mi i peníze nebo s ní můžu jít na nějakou brigádu.“

Ad c)

„...víte, rodina, případně manžel nebo děti, to je to první, za kým jdete, když vyjdete z výkonu, musíte se chvíli oklepat, zkusit si žít „na vzduchu“, mít někoho, kdo Vás obejmě, kdo Vás má rád, kdo se třeba na Vás zlobí, přesto Vás znovu vezme. Když tam jste chvíli dýl (vězení), je to pro Vás šok, ta „svoboda“, najednou nemáte pevný řád, nikdo se už o Vás nestará, myslím tak, že Vám donesou jídlo až pod nos, je to prostě fakt šok. Ve vězení je jiná „mluva“, když se vrátíte, chvíli i trvá, než se „rozmluvíte“ s normálníma lidma. Podle mě je nejlepší napřed se znovu jakoby zařadit do rodiny, až pak do, řekněme, společnosti.“

Petra

Ad a)

„Mě změnila až moje vlastní rodina, teda syn, přítel. Napřed jsem chtěla po výkonu jít k našim, ale pak jsem se chytila špatnýho chlapa a už jsem v tom znova jela. Až časem jsem našla toho pravýho a ten mě změnil.“

---

⁹ Rodina, která není schopna zajistit dítěti potřebnou péči a výchovu.

Ad b)

„...kdybych nenarazila na vola (myšleno přítel), naši by mi pomohli, ale byla jsem prostě blbá....“

Ad c)

„...kdybych šla za našima hned po tom, co jsem vylezla, mohlo být třeba všechno jinak, ale třeba to tak muselo být, abych byla teď tady s klukem (myšleno syn). Teď mě hodně ten můj přítel podporuje, hlídá děcka, když se učím do školy, je na mě pyšnej.“

Sylva

Ad a)

„rodina je pro mě starší dcera a hlavně vnučka, mamu jsem rok neviděla, mluvila jsem s ní jen po telefonu...“

Ad b)

„...no, naši mi vychovávají mladší holku, tak mi pomáhají...“

Ad c)

„...já si spíš zajdu na Charitu nebo probačku, než za našima...“

Alena

Ad a)

„...máma a babička, ty pro mě znamenají jistotu...“

Ad b)

*...máma s babičkou mě pořád finančně podporují, bez nich nevím, co bych dělala...
Teď bydlím s dětma a přítelem u mamy.“*

Ad c)

„Normálně máma byla za nějakým chlapem (zřejmě sociální kurátor) nebo co, kterej jí prý radil, jak na mě...“

Hana

Ad a)

„Rodina? To mluvím jen s bráchou, matku nechci vidět, jen mě poučuje (později se k ní vrátí s dětmi).“

Ad b)

„...no jo no, k matce jsem se vrátila, co jsem měla dělat, když už jsem měla tolik dluhů, odevšad mě vyhodili, všechny chlapy jsem odkopla a chtěla jsem jen dostat kluky (syny) k sobě, což se mi podařilo.“

Ad c)

„Matka mě hodně ovlivňuje, hučí do mě, abych kvůli děckám něco dělala, aby mi je zase nesebrali, no, však si to dovedete představit ty řeči.“

Podle výpovědí všech respondentek kromě jediné je rodina v jejich životech velmi důležitá. I když jsou jejich vazby a vztahy složité, je to vždy rodina, ke které se klientky vrací a obrací se na ni s žádostí o pomoc, ať už finanční, zajištění bydlení, ale i s péčí.

Rodina je pro ženy jediná opora, se kterou mohou počítat po výkonu trestu, kromě státních i nestátních organizací. Pro rodinu však může žena po výkonu trestu znamenat i velké problémy, rodina se musí znovu sžít, zvyknout si na sebe, často ženy finančně podporuje, řeší jejich dluhy, bydlení, i když se objevují i následky trestné činnosti, jako jsou exekutoři a závislosti žen.

Rodina pomáhá ženám v aktivizování jejich síly, vytváření nových hodnot a životních perspektiv. Obnovení partnerských a rodičovských vztahů může napomoci i prevenci recidivy.

2.1.2 Kriminalita

Pojem kriminality a trestného činu je objasněn v teoretické části diplomové práce.

Jedním z rizikových faktorů páchaní trestné činnosti je závislost. Syndrom závislosti můžeme definovat jako soubor psychických (kognitivních, emočních, behaviorálních) a somatických změn, které se rozvinuly v důsledku opakovaného užívání určité psychoaktivní látky. Závislost může mít somatický nebo psychický charakter v souvislosti s různým účinkem jednotlivých látek na organismus. Rozvoj závislosti probíhá ve specifických fázích s různou latencí. Sociální důsledky závislosti jsou negativní pro jedince i jeho okolí, pro celou společnost. Zásadní dopad má na rodinu, zaměstnání, sociální vztahy, interakci s okolím. Zneužívání těchto látek může mít i sociální důsledky, jako zatčení, věznění a kriminalizaci.

Dalším ze spouštěčů páchaní trestné činnosti, ale i důsledkem, který z ní vyplývá a nadále se prohlubuje, jsou dluhy. Z průzkumu realizovaného v rámci Projektu Šance¹⁰ vyplynulo, že cca 94 % odsouzených má dluhy, přičemž závazek činí cca 130.000 Kč (Rubikon centrum, 2008, s. 74). Nejčastěji jsou odsouzení zadluženi smluvními závazky, které tvoří různé půjčky, leasingy, u kterých dojde ve výkonu trestu k jejich nárůstu, mají dluhy spojené s trestnou činností (náklady trestního řízení, náhrada škody), výživným vůči dětem a nedoplatky na veřejných platbách. U odsouzených je častý pasivní přístup k řešení zadluženosti, ve vězení se cítí odtrženi od „normálního života“, nestarají se o své civilní závazky. Mají představu, že žijí život za zdí a věřitelé nemají právo od nich své pohledávky požadovat (Rubikon centrum, 2008, s. 74).

a) Trestný čin

b) Závislost

c) Dluhy

Lenka

Ad a)

„Co jsem udělala, že jsem byla ve vězení? Bodla jsem svého tehdejšího přítele. Jsem impulsivní a pila jsem, ale nebylo to až tak, jak říkal on, brzy se i uzdravil a znovu jsme spolu žili, tak jsem dostala jen dlouhou podmínku, jenže jsem neplnila, no, takže jsem musela nastoupit trest.“

Ad b)

„Byla jsem závislá na alkoholu, prošla jsem si toho už hodně, tři měsíce jsem byla v Kromcu, pak jsem brala Antabus. Ve výkonu to bylo dobrý v tom, že jsem abstinovala, i jsem mluvila s psychologem. Po výkonu jsem měla docházet do Teen Challenge, ale bylo to moc o Bohu nebo co, tak mi paní v probačce zařídila, že jsem mohla do psychiatrické ambulance, kde řešili alkohol a taky psychologický poradenství a stres. Tam to bylo dobrý. A snažím se a abstinuju. Možná, kdybych nepila a nebyla závislá na alkoholu, ani jsem tak neskončila.“

Ad c)

„Jak vyjdete z vězení, nestačí se divit, co všechno dlužíte. Ale já začala spolupracovat už ve vězení se sociálním pracovníkem, se kterým jsme ty dluhy tak dávali dohromady, mám platit škodu, kterou mám z rozsudku, pak náklady trestního řízení, náklady za advokáta,

---

¹⁰ Reintegrační program věnující se odsouzeným, má dvě části, první pracuje s odsouzenými ve výkonu trestu, následuje druhá část po propuštění z výkonu trestu, tzv. mentoring.

no a pak tady máte dluhy, který jste třeba měla ještě před nástupem a pak se k tomu přidají dluhy za ubytování, inkaso, telefon, ono to naskáče, taky se musíte nějak uživit. Měla jsem částečný invalidní důchod, ale pak mi ho vzali, ale ten mi vyhovoval. Na charitě se mnou dali dohromady dluhy z exekucí, napsali splátkový kalendáře a já platila třeba po stovce čtyřem dlužníkům, třeba za popelnice, záchytku a tak.“

Petra

Ad a)

„No jo no, prostě jsem kradla, pořád, chytla jsem se špatný party, drogovala...“

Ad b)

„Brala jsem perník (pervitin), skoro od děcka, jak jsem říkala, prostě špatní kamarádi. Měla jsem domluvenou léčbu v Sananimu v Praze, ale to bylo ještě, když jsem tam měla přítele, pak jsem šla sem (Olomouc). Šla jsem i na psychinu, ale nemohla jsem tam vydržet, po týdnu jsem byla doma. Jenže pak jsem znova začala brát (drogy) a všechno se to točilo znovu. ...pak jsem poznala nynějšího přítele a otěhotněla jsem a nechtěla jsem, aby děcko mělo nějaký problémy, tak jsem začala chodit do té poradny pro závislosti (adiktologie). Kvůli tomu fetu jsem dostala i nemoc (hepatitida C), ale malej ji naštěstí nemá.“

Ad c)

„Kdybych neměla mamu, tak nevím, co bych dělala, normálně je můj ručitel v oddlužení, schválili mi to i díky ní.“

Sylva

Ad a)

„...prostě kradu...“

Ad b)

„...mám kamarády bezdomovce a s nima piju, ale snažím se...“

Ad c)

„Dluhů mám hodně, hrozí mi exekuce, tak to chci řešit, dlužím i na výživným.“

Alena

Ad a)

*„...ani přesně nevím, jak zní ten název toho, co jsem udělala, prostě jsem prodávala drogy (nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů), dělalo nás to hodně, byli jsme taková velká skupina, dělali jsme to asi dva roky, než nás chytli a zavřeli...“
Dostala jsem hodně, 6 let natvrdo a ostrahu (zařazení do věznice s ostrahou).“*

Ad b)

„...no, taky jsem je brala, když už k tomu čichnete, kdybych je nebrala, asi bych to nedělala, ne...? (myšleno trestnou činnost). Pomohli mi v péčku (P-centrum Olomouc), mohla jsem tam bydlet a chodit na ty jejich programy, dvakrát mi to i kvůli ubytování prodloužili, nechtěla jsem jít hned k mamě.“

Ad c)

„Dluhy si pořád snažím dávat do pořádku, dlužím pojišťovně, soudu, advokátovi..., ale snažím se chodit po brigádách, mám splátkový kalendáře.“

Hana

Ad a)

„Měla jsem toho už víc, naposledy zpronevěru, nebylo toho za moc, ale protože už nemám čistej rejstřík, dali mi to natvrdo.“

Ad b)

„Žádnou závislost nemám.“

Ad c)

„Dluhy bohužel neplatím, nesplácím pohledávky, nemám prostě z čeho.“

Všechny respondentky se dopustily trestné činnosti, byly z ní usvědčeny a za ni odsouzeny a svůj trest si odpykávaly ve vězení. Všechny ženy byly na základě rozhodnutí soudu podmíněně propuštěny z výkonu trestu a byl jim stanoven dohled probační a mediační služby. Tři z respondentek měly stanovenou povinnost podrobit se léčení, jedna léčení z alkoholu, dvě ze závislosti na návykových látkách. Jedna měla stanovenou pouze povinnost zdržet se požívání alkoholu. Jedna z žen nebyla závislá. Všechny ženy měly dluhy již před nástupem do výkonu trestu. Po jejich propuštění jim dluhy ještě více vzrostly, a to za náklady trestního řízení, náklady obhajoby, náklady za pobyt ve vězení a další. Jedné z klientek se podařilo vyřídit si tzv. institut oddlužení.

2.1.3 Zaměstnání

Zaměstnání je jeden z faktorů úspěšné resocializace. Osoby, které projdou výkonem trestu, se při hledání zaměstnání často setkávají s požadavkem předložení výpisu z rejstříku trestů. Podle veřejného ochránce práv (ombudsman) by bezúhonnost uchazeče o zaměstnání měla být zaměstnavatelem zjišťována pouze v odůvodněných případech. Zabránění uplatnění na trhu práce pro uchazeče, který se dopustil trestného činu, nesmí být, vedle samotného potrestání, formou sekundární represe (Veřejný ochránce práv, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství, 2010 [on-line]). Zaměstnávání osob po výkonu trestu je výhodné pro celou společnost, dochází k menšímu zatížení sociálního systému, jsou odváděny řádně daně, sníží se recidiva a zvýší se i možnost nahrazení škody případným poškozeným. Podle statistik (Chceme pracovat, Nezaměstnanost osob se záznamem v rejstříku trestů – statistika, 2015 [on-line]) stojí měsíc věznění jedné osoby cca 40.000 Kč. Spoluúčast odsouzeného je max. 1.500 Kč měsíčně. Při hledání zaměstnání 68 % zaměstnavatelů vyžaduje výpis z rejstříku trestů na veškeré pozice. Po dobu hledání zaměstnání je tedy taková osoba závislá na podpoře v nezaměstnanosti, pokud má na ni nárok a na dávkách pomoci v hmotné nouzi.

Vzdělání je jeden z významných prostředků snížení trestné činnosti. Dříve byl ve věznicích důraz kladen především na kurzy čtení a psaní pro negramotné a kurzy k doplnění znalostí na úrovni základních škol s možností získání vysvědčení.¹¹ Právo na vzdělání je zakotveno v čl. 33 Listiny základních práv a svobod a je umožňováno vězněným i v rámci výkonu trestu tak, aby na svobodě mohli propuštění nadále pokračovat ve svém vzdělávání. V roce 1996 bylo zařazeno mezi školy České republiky i Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky, které má v některých věznicích svá střediska. V odůvodněných případech je možné absolvovat i střední vzdělání ukončené maturitou nebo vysokoškolské vzdělání.

Osoby propuštěné z výkonu trestu mají po propuštění nárok na dávky státní sociální podpory a dávky v hmotné nouzi za stejných podmínek, jako běžní občané. Dávky v hmotné nouzi představují příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, dávku mimořádné okamžité pomoci. Z dávek státní sociální podpory je pro lidi po výkonu trestu nejdůležitější příspěvek na bydlení.

---

¹¹ Údaje o počtu negramotných osob jsou sledovány ve Statistických ročenkách VS ČR v letech 1995-2005. V roce 1995 vykonávalo ve vězeních trest odnětí svobody 0,32 % negramotných odsouzených (z toho 26 mužů a 11 žen), v roce 2005 to bylo pouze 0,18 % (19 mužů a 9 žen).

- a) Práce
- b) Vzdělání
- c) Využívání sociálních dávek

Lenka

Ad a)

„Šla jsem na úřad práce, ale co chcete dělat, když máte částečný invalidní důchod? A ještě po výkonu? Mám holt záznam v rejstříku, ono se to časem vymaže, když se člověk osvědčí, ale víte, on existuje výpis a opis, ve výpisu to třeba není, ale v opise je úplně všechno a některý organizace si to sami vyžadují. Občas mám nějakou brigádu. Když už jsem mohla mít normální smlouvu naposledy, tak jsem zase onemocněla.“

Ad b)

„Mám základní vzdělání, nastoupila jsem na oděvní učiliště, ale školu jsem nedodělala. A jako šít umím, ale nemůžu to dělat, bolí mě ruce.“

Ad c)

„Když jsem dostávala částečný invalidní důchod, bylo to dobrý, ale pak mě zoperovali (operace ucha, špatný sluch), tak mi ho vzali a pak to bylo blbý, brala jsem různé sociální dávky.“

Petra

Ad a)

„Byla jsem na pracáku, ale tam nic prostě. Naposledy jsem byla zaměstnaná ve výkonu. Mám několik záznamů v rejstříku.“

Ad b)

„Mám jen základku, no, co s tím chcete taky dělat? Ale dělala jsem i třeba servírku nebo na nějaký ty Dohody o provedení práce, ale nic trvalýho. Pak jsem byla dvakrát těhotná, takže nic.“

Ad c)

„Beru mateřskou a nějaký ještě dávky bereme, ale přítel se snaží pracovat, abysme na tom byli líp.“

Sylva

Ad a)

„Jsem evidovaná na pracáku, občas mě i vyřadí....“

Ad b)

„Jsem prostě recoš....“ (recidivistka)

Ad c)

„Dávky беру....., no a co....?“

Alena

Ad a)

„Byla jsem na úřadu, však se podívejte, všechny papíry mám schovaný... (ukazuje svou pečlivě srovnanou složku dokumentů), dacani mě i vyřadili, ale já si podala další papír (odvolání), ale stejně jsem měla jen brigády....“

Ad b)

„Mám základku, ale snažím se, začala jsem chodit na angličtinu, časem si snad dodělám i nějakou tu školu, až děcka trochu vyrostou...“

Ad c)

„Beru sociální podporu, ale hodně mi pomáhá mama a babička. Dělala jsem i veřejně prospěšné práce, abych pak měla vyšší sociální dávku.“

Hana

Ad a)

„Na probačce si pohlídali, abych byla aspoň na pracáku, musíte jim tam pak ukázat potvrzení, tak tam jsem tak na střídačku, práci nemám.“

Ad b)

„Jsem vyučená...švadlenou...ale nemůžu to dělat, bolí mě ruky.“

Ad c)

„To víte, že se o mě stará sociálka, z čeho bysme žili? Ani přesně nevím, jak se to všechno jmenuje.“

Všechny ženy uváděly problémy se zaměstnáním. Shodly se na tom, že zaměstnavatelé nehledají ženy, co přišly z výkonu trestu a případně mají několik záznamů v rejstříku trestů. Velkou roli hraje i vzdělání žen. Kromě jediné mají všechny základní vzdělání. Na svém dalším vzdělání je ochotna pracovat pouze jedna z nich, ostatní spoléhají jen na sociální systémy a pomoc druhých. Většině žen chybí motivace, potřeba a touha pracovat, některé, hlavně ty s více záznamy v rejstříku trestů, postrádají nějaké pracovní návyky. To vše, spolu nedůvěrou a předsudky těmto ženám ztěžuje získat kvalitní

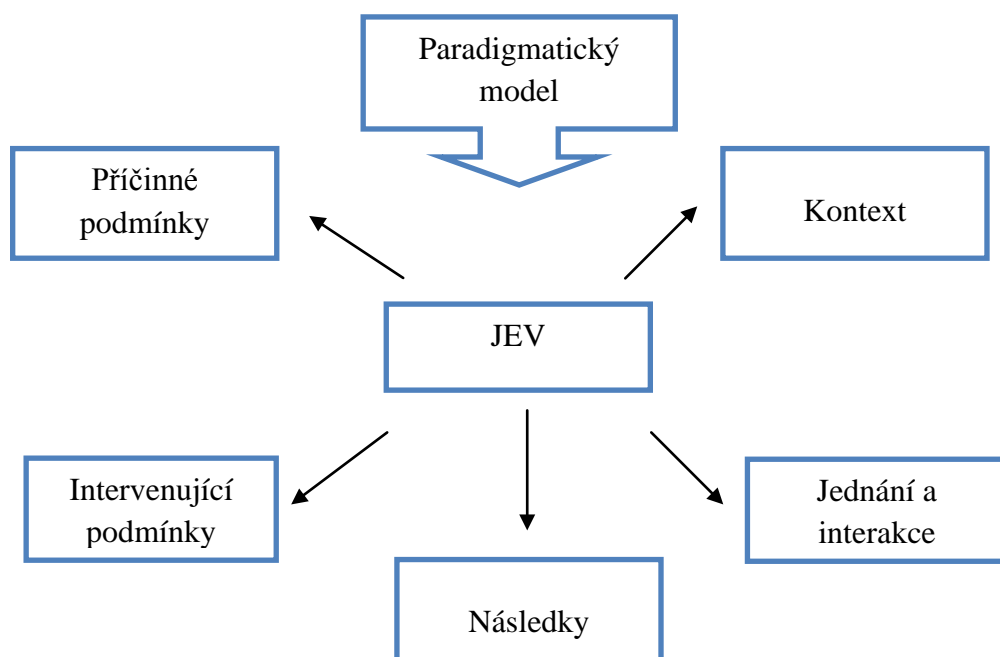
zaměstnání. Jedna z respondentek byla velmi nespokojená s tím, když jí po úspěšné operaci odebrali částečný invalidní důchod a tím přišla o část svých sociálních dávek.

2.2 Axiální kódování

Kategorie, které byly vytvořeny v otevřeném kódování, budou dále pomocí axiálního kódování rozebírány a skládány dohromady na základě vytváření spojení mezi vzniklými kategoriemi a subkategoriemi otevřeného kódování.

„Axiální kódování je souborem postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce a následky“ (Strauss, 1999, s. 70).

Na základě paradigmatického modelu budou vzniklé subkategorie, které vznikly otevřeným kódováním, spojeny do vztahu s hlavní kategorií, která reprezentuje daný fenomén (viz schéma č. 3, vzorové kódovací paradigma).

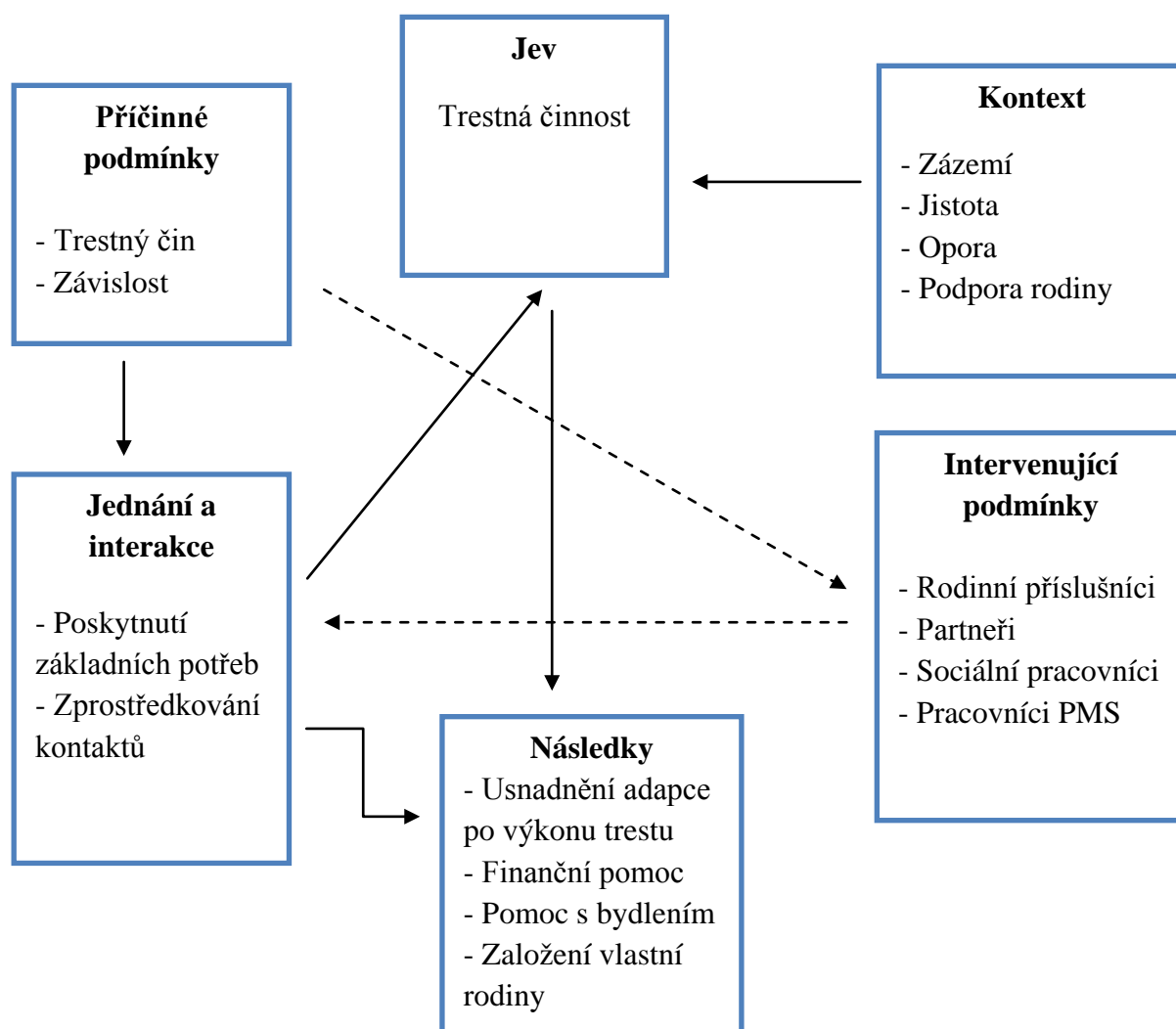

Jev chápeme jako ústřední myšlenku, událost, dění, případ, na který se zaměřuje soubor jednání nebo interakcí nebo ke kterému má tento nějaký vztah. Příčinné podmínky tvoří události, případy, dění, které vedou k výskytu nebo vzniku nějakého jevu. Kontextem je konkrétní soubor vlastností, který jevu náleží. Intervenujícími podmínkami rozumíme podmínky, které souvisí se strategiemi jednání. Jednání, interakce jsou strategie

vyvinuté ke zvládnání, ovládnání nebo reagování na jev. Následky jsou výsledky jednání a interakce (Strauss, 1999, s. 70).

Na základě doposud zjištěných skutečností bude vytvořeno schéma paradigmatického modelu. Tento model je ukázkou příčin, podmínek, interakcí a následků, kterými si prochází ženy, které byly odsouzeny za trestnou činnost a prošly výkonem trestu odnětí svobody.

Schéma č. 4: Paradigmatický model axiálního kódování

Popis paradigmatického modelu axiálního kódování

Za ústřední jev paradigmatického modelu axiálního kódování byla zvolena trestná činnost. Trestná činnost provází život všech respondentek výzkumu. A ačkoliv jsou to ženy, které mají za sebou kriminální minulost a dopustily se jí různými způsoby, svůj trest si již odpykaly, ale i ony mají právo dostat šanci žít běžným životem v dané společnosti, přesto však naráží na různé problémy a překážky, které jim tuto šanci znesnadňují.

Mnohdy k jejímu páchání přispěla jejich závislost, ať již na alkoholu, či jiných omamných a psychotropních látkách. Ve výkonu trestu jsou konfrontovány s tím, že ztratí případná zaměstnání, dojde k omezení kontaktu s jejich sociální realitou, dochází k rozpadu manželských a partnerských svazků, narůstají jim dluhy, přichází vymizení nebo omezení sociálních návyků a morálních hodnot, ať už je před nástupem do výkonu trestu zastávaly nebo ne. Po propuštění se střetnou s realitou, se kterou si často neví rady, i když jsou ve výkonu trestu částečně připravovány na propuštění a odeslány za sociální pracovníky. Často se obrací k rodině, i když s ní ve vězení třeba přerušily kontakt. Rodina, sociální pracovníci, pracovníci Charit, ubytoven, probační a mediační služba pomáhají ženám s hledáním řádného zaměstnání, ubytováním, zlepšení sociálních vztahů, se závislostí i s dluhy. U některých z žen je následkem této pomoci a toho, že se samy snaží oprostít se od zavadového prostředí, jejich reintegrace zpět do společnosti, tedy zařazení zpět do rodinné, profesní, sociální oblasti bez dalšího páchání trestné činnosti a následné dodržování obecně platných a uznávaných norem danou společností.

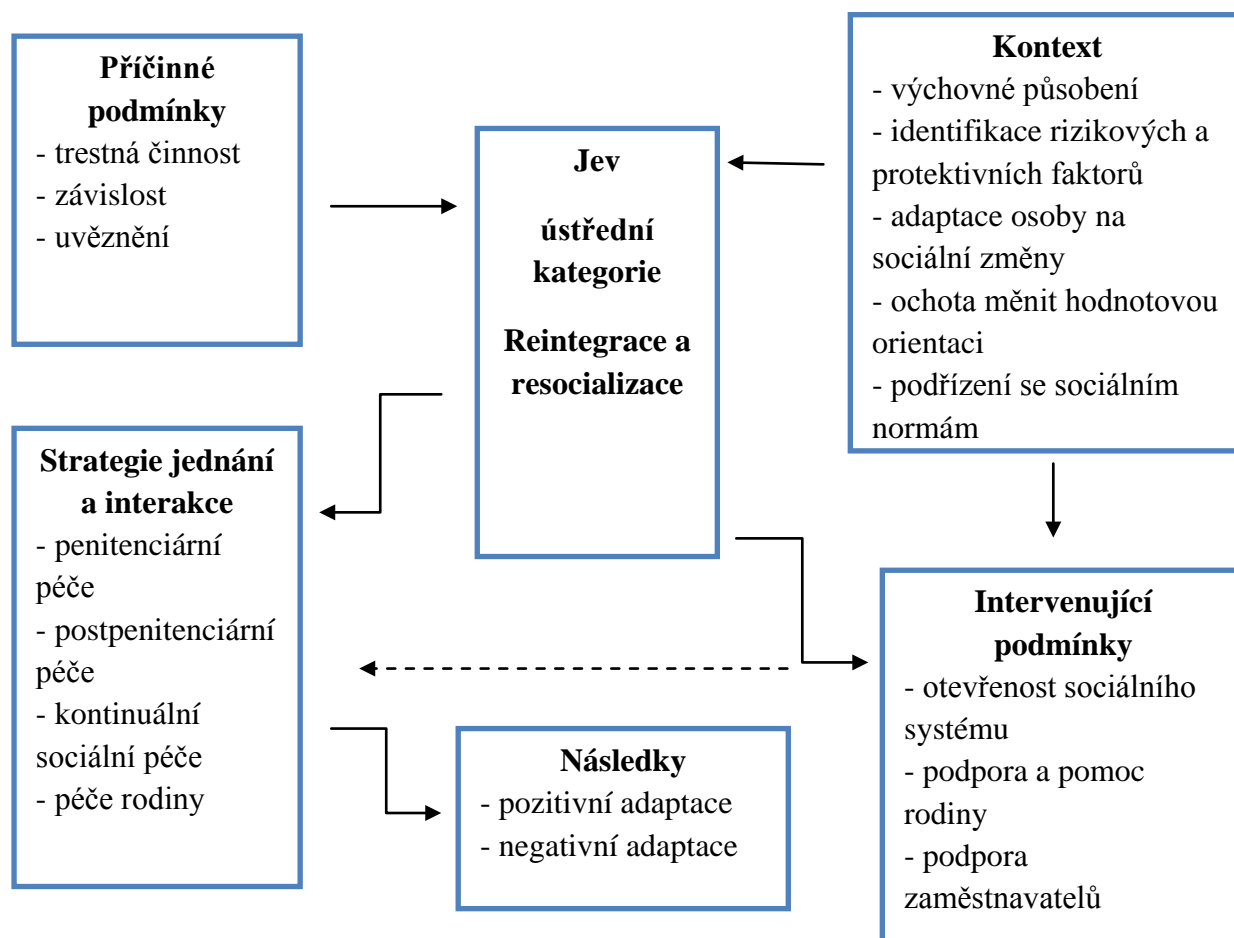
2.3 Selektivní kódování

Selektivní kódování je proces, při kterém se vybere jedna centrální kategorie, která je pak systematicky uváděna do vztahu k ostatním kategoriím. Tyto vztahy se dále ověřují a kategorie, u nichž je to třeba, se dále zdokonalují a rozvíjejí (Strauss, 1999, s. 86).

V selektivním kódování dochází k závěrečné integraci. K tomu nám dopomohlo již otevřené a zvláště axiální kódování, které se příliš neliší od toho selektivního. Cíle dosáhneme podrobným vyložením kostry příběhu, což je popisné vyprávění o ústředním jevu výzkumu. Druhým krokem je uvedení pomocných kategorií do vztahu k centrální kategorii podle paradigmatu. Ve třetím kroku jsou kategorie vzájemně vztahovány na dimenzionální úrovni. Čtvrtým krokem jsou tyto vztahy ověřovány podle údajů. Pátým a posledním krokem je doplnění kategorií, které je třeba dále upřesnit nebo rozvinout. Tyto kroky nemusí následovat přesně v tomto pořadí (Strauss, 1999, s. 87).

Prostřednictvím pojmů, získaných z jednotlivých rozhovorů a na základě předchozího kódování byla stanovena centrální kategorie. Podle postupu paradigmatického modelu bude v selektivním procesu pokračováno a uváděny vztahy jednotlivých kategorií, subkategorií a pojmů. Selektivní kódování bude popisem, příběhem celé problematiky zkoumaného jevu. Paradigmatickým modelem bude vytvořeno schéma č. 5, které vzniklo na základě předchozích kódování.

Schéma č. 5: Paradigmatický model selektivního kódování:

Popis paradigmatického modelu selektivního kódování

V paradigmatickém modelu selektivního kódování byly na základě opětovného prostudování shromážděných informací uvedeny do souvislosti vztahy a kategorie, které vedou respondentky k pozitivní nebo negativní adaptaci do sociálního prostředí běžného života.

Ústředním jevem, kostrou příběhu, bylo zvoleno téma reintegrace a resocializace. Tyto pojmy se prolínají celou prací a úzce spolu souvisí. Oba pojmy jsou podrobněji rozebrány v teoretické části diplomové práce. U resocializace se jedná o výchovné působení na pachatele trestného činu k opětovnému zařazení do života společnosti nebo se může jednat o další, opětovnou socializaci jedince, reintegrace je procesem začlenění osoby, která byla z nějakého důvodu vyloučena z běžného života společnosti, jedná se však o časově omezený proces. V případě obou pojmů se jedná o snahu socializovat jedince, formovat jeho chování, začlenit ho znovu do běžné společnosti.

Toto téma vyjadřuje snahu žen, které prošly výkonem trestu, aby se znovu staly součástí většinové společnosti. Hlavní příčinou ústředního jevu paradigmatického modelu je životní mezník, doba, kdy ženy spáchaly trestnou činnost a byly za ni potrestány. Trestné činnosti

se dopustily, ať už v důsledku svého životního stylu, chování, přizpůsobení se skupině nebo na základě selhání v podobě užívání návykových látek.

Jsou vystaveny různým situacím, které jim život přináší, a na které často nejsou připraveny. Odsouzené často odmítají na svém způsobu života něco měnit, ať už z pohodlnosti, obav, nejistoty nebo pro změnu svého života nemají vytvořeny podmínky. Ke snadnější adaptaci ženám pomáhá zvláštní druh sociální péče, penitenciární péče, kdy je s lidmi pracováno již v průběhu vazby i trestu odnětí svobody, dále nastupuje postpenitenciární péče, následná, kontinuální péče. Tato péče má široký obsah a jsou zdůrazňovány prvky sociální adaptace, reintegrace, upevnění výsledků procesu penitenciární výchovy, socializace a resocializace občanů propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Velkou roli hraje v přechodu z výkonu trestu rodina. Její podpora, péče, v době, kdy si prochází všichni nelehkým obdobím, stigmatizací (stigmatizace – negativní hodnocení, které je jedinci jeho sociálním okolím přiřčeno, označuje se také jako etiketizace nebo labelling) (Mühlbacher, 1999, s. 70) ze strany okolí, je velmi důležitá. I rodina sama se musí vyrovnat s novou situací, připravit se na příchod člověka, který jim způsobil trápení. Přesto však je pro odsouzené vždy tím prvním zdrojem, na který se obrací s žádostí o pomoc.

Výchovné působení těchto subjektů, včetně rodiny, ovlivňování těchto lidí, tlumení negativních vlivů vyplývajících z jejich izolace ve výkonu, motivace k aktivnímu přístupu ke změně chování, identifikace a práce s protektivními i rizikovými faktory, to vše napomáhá aktivizovat síly lidí, pochopení příčin páchání trestné činnosti a usnadnění jejich návratu a socializace do společnosti. To vše však nejde bez ochoty samotného člověka pracovat na změně, pracovat sám na sobě a podřídit se sociálním normám.

3 Výsledky

Cílovou skupinou pro sběr dat výzkumného šetření byly ženy, klientky Probační a mediační služby v Olomouci, které spáchaly trestný čin, byly za něj potrestány, prošly si výkonem trestu odnětí svobody a znovu se pokouší začlenit do společnosti. Ženy byly vybrány tak, aby splňovaly podmínky, na kterých by bylo možno stavět závěry výzkumného šetření.

Než začalo samotné výzkumné šetření, byla stanovena hlavní výzkumná otázka, a to: Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu. Specifické otázky mají zodpovědět: Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí. A dále, jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují.

Pro závěrečnou syntézu shromážděných dat byla zvolena krátká interpretace dat z života jednotlivých žen, zasazená do hlavní výzkumné i specifických otázek. Rizikové a protektivní faktory nezahrnují jistě celou škálu těchto faktorů, vzhledem k tomu, že byly stanoveny pouze z údajů, které se o respondentkách podařilo zjistit.

Lenka

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Lenka se postupně osamostatnila, její chování a hodnoty se změnily, začala si uvědomovat, že se dá žít jiným způsobem života. Obnovila kontakt se svou dcerou a zlepšil se jí i vztah s matkou.

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Lenka již ve věznici spolupracovala s probační a mediační službou, sociálním kurátorem, kaplankou, pracovníky Charity kvůli ubytování a pracovníci Teen Challenge kvůli závislosti. Měla domluveno ubytování v Azylovém domě pro ženy. Po propuštění spolupracovala s probační a mediační službou, na své dluhy měla vyřízeny splátkové kalendáře. Byla vedena na úřadu práce. Později si pořídila s přítelem byt, postupně si řešila zdravotní problémy, dluhy i zaměstnání. Byla v kontaktu s psychiatrickou ambulancí alkoholicko-toxikologické poradny a byla zařazena do programu se zaměřením na psychologické poradenství a zvládání stresu.

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

Rizikové faktory – biologická rodina, ve které byla přítomnost alkoholismu, adoptivní otec, který Lenku údajně zneužíval, osobnostní předpoklady Lenky, jako je neochota pracovat, závislost na alkoholu. Ekonomické faktory jako pobírání sociálních dávek, dluhy, nezajištěné bydlení. Přátelé v závadovém prostředí, například bezdomovci.

Nedostatečný vzájemný vztah mezi rodičem a dětmi. Záznamy v rejstříku trestů. Protektivní faktory - matka, která Lenku adoptovala, její podpora a zázemí, dcera.

Z výzkumu také vyplývá, že nelze nikdy predikovat vývoj resocializace u jednotlivých žen. Lenka se zpočátku jevila jako osoba, u které byl započat významný resocializační proces již pobytem ve vězení. Po neshodách s přítelem začala znovu pít, začala se znovu pohybovat v závadovém prostředí, se všemi negativy, které toto prostředí přináší. Přestala se dostavovat na schůzky a pracovnice probační a mediační služby podala podnět k soudu na přeměnu dohledu opět v nepodmíněný trest, vzhledem k tomu, že jí byl stanoven dohled do roku 2017.

Petra

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Bezprostředně po návratu z výkonu trestu Petra nespolupracovala s probační a mediační službou, neakceptovala léčbu závislosti a začala znovu brát drogy. Situace se změnila po jejím druhém otěhotnění, kdy znovu navázala kontakt s probační a mediační službou a dalšími odborníky. Postupně se zbavila závislosti na drogách, změnily se její hodnotové postoje.

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Petra začala spolupracovat již ve věznici, chovala se řádně, pracovala, domluvila si léčbu své závislosti. Z hospitalizace v psychiatrické léčebně odešla po týdnu, nespolupracovala, začala znovu brát drogy a pohybovat se v prostředí narkomanů. Bydlela na ubytovně, evidovala se na úřadu práce, pobírala sociální dávky. Několikrát přerušila spolupráci s probační službou. Našla si nového přítele, se kterým otěhotněla. Po jednom potratu a opětovném otěhotnění se začala pravidelně dostavovat na konzultace k probační službě, s přítelem začali docházet do ambulance adiktologie. Sociální pracovníci jí pomohli vyřešit i dluhy, podala si žádost o oddlužení. Narodil se jí syn. Podařilo se jí zařídit oddlužení a dálkově studuje na střední škole.

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

Rizikové faktory - závislost na pervitinu, značné dluhy, bydlení, záznamy v rejstříku trestů, rizikovní přátelé.

Protektivní faktory - orientační i prokreační rodina, vyřízení institutu oddlužení, zaměstnání, i když jen na Dohody o provedení práce. Ochota se vzdělávat.

Petra spáchala trestnou činnost v roce 2010, i když jí byl jednou dohled prodloužen o 6 měsíců, osvědčila se, a to v listopadu 2015. Vypadá to, že si Petra vybuodovala dostatečně silnou vazbu na svého přítele, se kterým se zasnoubili a na syna. Její současný sebekritický postoj ukazuje na snahu poučit se ze svých chyb, vymanit se ze závadového prostředí. Její reintegrace do společnosti se daří.

Sylva

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Sylva sama sebe vnímá jako recidivistku, které nevádí pobírat sociální dávky. Za svou rodinu vnímá pouze dceru a vnučku. Za své sociální prostředí považuje bezdomovce, spává s nimi po nádražích nebo ubytovnách, neřeší osobní hygienu.

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Sylva byla čtyřikrát odsouzena za krádeže. Po propuštění z věznice pobírala sociální dávky, bydlela na Charitě, zaregistrovala se na úřadu práce. S pomocí sociálních pracovníků řešila splátky dlužného výživného a dalších dluhů. Nikde nepracovala, nechodila ani na brigády. V roce 2013 jí byla udělena amnestie. Po udělení amnestie a skončení dohledu pracovníky probační služby, nezvládala sama většinu běžných situací, měla velké potíže při samostatném fungování.

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

Rizikové faktory – celkový styl života v závadovém prostředí (bezdomovci), osobnostní předpoklady, chybí motivace a snaha ke změně, dluhy, nechuť a neochota pracovat. Závislost na alkoholu. Záznamy v rejstříku trestů.

Protektivní faktory – dcera a hlavně vnučka.

Sylva byla odsouzena v roce 2012. V roce 2013 jí byla udělena amnestie, tím nad ní skončil dohled probačních úředníků. Sylva dohled potřebuje, jakmile nemusela na pravidelné kontroly, začala se opět pohybovat v závadovém prostředí bezdomovců. Chybí jí dostatek sebekontroly, zodpovědnosti, snahy a ochoty něco měnit, začlenit se znovu do společnosti. Je pravděpodobné, že bude i nadále střídavě pobývat ve vězení.

Alena

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Alena je mladá, komunikativní, veselá. Sama si vede pečlivě záznamy. Pobírá sociální dávky, ale jako jediná z žen prošla dobrovolně i veřejně prospěšnými pracemi.

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Alena byla odsouzena za nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů ve spolupachatelství. Od počátku spolupráce s probační službou projevila velkou snahu, obeslala všechny úřady, soudy, aby si vyřešila své dluhy. Vzhledem k tomu, že bojovala s drogovou závislostí, ubytovala se v P-centru, kde úspěšně prošla programem. Evidovala se na úřadu práce a pracovala brigádně.

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

Rizikové faktory – dřívější závislost, dluhy, faktor etnicity, záznamy v rejstříku trestů.

Protektivní faktory – osobnostní předpoklady, snaha, ochota změnit sebe i svůj život. Orientační i prokreační rodina. Pracuje s dluhy, splácí je. Snaha pracovat na dohodu o provedení práce. Koníčky – cvičení, plavání, volejbal. Vzdělává se.

Alena páchala trestnou činnost v letech 2000-2002, odsouzena byla v roce 2005 pro závažnou trestnou činnost k dlouhodobějšímu trestu odnětí svobody, zařazena byla do věznice s ostrahou. V roce 2008 byla podmíněně propuštěna z výkonu trestu a byl jí stanoven dohled, který úspěšně skončil na počátku roku 2013. Alena více přilnula ke své matce, u které žije s přítelem, a čekají druhé dítě. Alenin resocializační proces započal nejen ve výkonu trestu, ale pokračoval i po propuštění, zejména tím, že se ubytovala v P-centru, kde byla pod odborným dohledem, zamezujícím návrat k drogové závislosti. Našla si zde přátele, se kterými trávila svůj volný čas. Dále se vzdělává, snaží se získat zaměstnání se stálým příjmem a zajistit rodinu. Vše nasvědčuje tomu, že resocializace v jejím případě je úspěšná.

Hana

Jak ženy vnímají svoji reintegraci do společnosti po návratu z výkonu trestu?

Hana, jako jediná z žen přiznává, že se jí ve výkonu trestu odnětí svobody líbilo. Měla tam vše, co potřebovala, pracovala, našla si kamarádky, se kterými si stále dopisuje. Chyběly jí jen mladší děti, které byly v době jejího výkonu u bývalého manžela. Na svobodě si ale uvědomila, že už se tam nechce vrátit, a že se věci dají řešit i jinak.

Specifické otázky:

Jak u žen probíhá adaptace zpět do sociálního prostředí?

Hana střídavě navštěvovala Probační a mediační službu v Čechách a v Olomouci. Do Olomouce se přestěhovala za dočasným přítelem, později se vrátila bydlet k matce, i

když s ní předtím nekomunikovala, z rodiny se stýkala pouze s bratrem. Postupně řešila problémy s bývalým manželem, rozvedla se. Podařilo se jí, že jí soud svěřil do péče dva nejmladší syny.

Jaké rizikové a protektivní faktory je ovlivňují?

Rizikové faktory – bydlení, dluhy, pobírání sociálních dávek, neochota pracovat, adaptace na vězeňské prostředí, záznamy v rejstříku trestů.

Protektivní faktory – nejmladší synové, orientační rodina.

Hana byla podmíněně propuštěna v roce 2011, v červenci 2013 bylo rozhodnuto o jejím osvědčení. Spíše z nedostatku finančních prostředků se nastěhovala zpátky k matce. Na základě rozhodnutí soudu jí byli vráceni zpět do péče dva synové. V páchání trestné činnosti už nechce pokračovat. Hana si po propuštění z výkonu trestu uvědomila, že předešlý styl jejího života nebyl v pořádku, přinášel jí řadu krizových situací, zejména ve vztahu k dětem. Pokud bude tato vazba dostatečně silná, lze předpokládat, že v jejím případě bude začlenění do společnosti úspěšné.

3.1 Shrnutí

Ze všech příběhů uváděných ve výzkumu vyplývá několik hlavních faktorů, se kterými se ženy setkávají a od kterých se také odvíjí úspěšnost či neúspěšnost jejich následné reintegrace a resocializace. Tento závěr odpovídá na otázky, položené na počátku výzkumu a popisuje nový jev, kterým je kriminalita žen a faktory s ní spojené, tedy sociální začleňování žen, pachatelek trestné činnosti.

Kriminalita žen má stoupající tendenci a oproti mužské kriminalitě je závažnější, vzhledem k tomu, že zasahuje do života celé rodiny a ovlivňuje zejména děti. „Nepřítomnost rodičovského vzoru (deprivace), znamená pro dítě vážný hendikep. Když je rodič nepřítomen nebo svou roli nezastává přiměřeně, mluvíme o subdeprivaci“¹² (Matoušek, 1993, s. 55).

Kriminalita žen má více příčin a nedají se vysvětlit pouze jednou z teorií uvedených v teoretické části diplomové práce. Vlivy jako emancipace žen, špatně fungující nukleární rodina, deviantní vzory chování, vrozené dispozice ženy jsou přehlíženy.

Podle Matouška (1993, s. 28) mají ženy oproti mužům:

- větší zájem o mezilidské vztahy
- lepší schopnost vcítění se do lidí

---

¹² Subdeprivace je termín, který označuje lehčí formu deprivace. Jde o obraz deprivacních příznaků, ale v méně výrazné a méně dramatické podobě.

- lepší porozumění řeči i používání řeči
- rychleji zpracovávají informace, zvláště v situacích, které vyžadují rychlé rozhodnutí
- silnější reakce na tělesné dotyky
- agresivitu projevují nepřímo, převážně slovně
- v kontaktu s neznámou osobou jsou méně důvěřivé, více se opírají o emočně založenou představu o svém protějšku, jejich strategie při jednání s ním má větší setrvačnost.

Tyto rozdíly se projevovaly i u žen propuštěných z výkonu trestu. Typickým příkladem byla potřeba mít partnera, raději i toho, který je bije a táhne je zpět, než nemít žádného. Ženy mají potřebu partnerství, chtějí mít pocit, že k někomu patří, že se mohou o někoho opřít, dotknout se ho. Dokáží také zapřít samy sebe pro dobro své rodiny a dětí.

Z výzkumu vyplynulo, že ženy často nemají jasnou představu o cíli sociální práce, jen vědí, že se musí situace změnit a více potřebují slyšet, co mají dělat. U žen se projevilo, že mají potřebu řádu a určité podpory. Ve věznicích se jejich den odvíjel podle předem stanovených pravidel, které byly schopny respektovat a dodržovat. Po řádu a pravidlech ve věznicích si myslely, že mají nekonečnou svobodu a zapoměly, že i život venku, „za zdí“, má svá pravidla. Z výzkumu vyplývá, že klientky probační služby si nebyly schopny samy nastavit každodenní řád a vypořádat se s běžnými životními situacemi, kterým čelí člověk na svobodě. Chybí jim dovednosti, návyky, kterým nebyly naučeny ve špatně fungující nukleární rodině nebo které ztratily svým delším pobytem ve vězení. Zatímco byly pod dohledem pracovníků probační a mediační služby, byly klientky schopny v omezené míře tato pravidla dodržovat, ale po skončení dohledu, některé z nich opět skončily v závadovém prostředí.

Motivací pro změny postojů žen byla často orientační rodina¹³ nebo ta prokreační¹⁴, kterou samy založily, ale hlavně děti. Děti, které již vychovávaly před výkonem trestu nebo děti, které se jim narodily po propuštění. Odsouzení matky se dětí dotýká, a to většinou negativně. V souvislosti s tímto tématem zahraniční literatura uvádí pojmy jako „zapomenuté nebo skryté oběti“ trestního systému (Shaw, 1992, 15). Žena, která jednala v rozporu se zákonem a byla za to potrestána, nemusí být vždy špatným rodičem. Pokud je matka odsouzena do vězení a nemá možnost, aby se o dítě postarala širší rodina, je dáno do ústavní péče, což pro něj může znamenat psychickou, citovou deprivaci¹⁵.

---

¹³ Jedinec se do ní narodí.

¹⁴ Jedinec ji zakládá manželstvím.

¹⁵ Strádání.

Je narušena základní potřeba jistoty a bezpečí. Zvláště malé děti, které během prvních pěti let svého života postrádaly dostatek mateřské péče, mohou v pozdějším věku vykazovat známky snížené schopnosti navazovat hlubší citové vazby k ostatním lidem. Jejich vztahy bývají povrchní, nestálé. Krejčířová (In: Říčan, 2006, s. 196) uvádí i riziko vzniku asociální poruchy osobnosti¹⁶. Pokud dítě dostatečně nezpracuje traumatickou zkušenost, může se projevit i posttraumatická stresová porucha¹⁷, která ovlivňuje další vývoj dítěte, dítě může být úzkostné, může prožívat flashbacks¹⁸, může být citlivé, trpět děsivými sny a opakujícími se nočními můrami. Emoční prožívání vykazuje známky citové strnulosti, vyhaslosti a apatie. Dítě prožívá strach z nejistoty, ztrácí pocit bezpečí, má zmatené pocity a roztržité chování. U dětí staršího věku se mohou následně projevit poruchy chování, lhaní, krádeže, agrese, izolace a další. Dítě má problémy i v sociální oblasti, obtížně navazuje vztahy s ostatními lidmi, není schopno se přizpůsobit požadavkům okolí (Gabel, 1995, s. 52). Kapfnerová (In: Gabel, 1995, s. 68) ve své studii uvádí, že 75 % pozorovaných dětí vykazovalo známky posttraumatické stresové poruchy poté, co byly odděleny od matky po jejím uvěznění. Nejčastěji trpěly poruchami pozornosti, neklidným spánkem, depresemi, zlostí, strachem, sebeobviňováním.

Pravidelný kontakt mezi matkou a jejím dítětem je jedním z předpokladů zachování rodinných vazeb a může také přispívat ke snížení pozdější recidivy žen. Prostředí českých věznic je uzpůsobeno s ohledem na maximální bezpečnost a kontrolu, působí chladně, stroze a chybí zde prostor na setkávání odsouzených se svou rodinou. Před návštěvou musí dítě projít bezpečnostní kontrolou, přičemž tyto úkony jej stresují. Pokud je matka v přísnějším typu věznice, nemá ani možnost být s dítětem ve větším kontaktu, pomazlit se s ním, dotýkat se jej a tím prohlubovat a uchovávat jejich vztah.

„Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí. Toto spojení se nazývá sociální síť rodiny. Sociální síť rodiny je koalice rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě jiní nepřibuzní lidé“ (Matoušek, 1993, s. 39). Pokud spáchá trestný čin žena, je její sociální okolí více stigmatizováno nálepkou rodiny kriminálnice, než je tomu u mužů, její děti mohou trpět při školní docházce i ve svém okolí nelichotivými výrazy. V případech, kdy se jedná

---

¹⁶ Nyní disociální porucha osobnosti - uspokojování vlastních potřeb, nezáměr o city druhých, neschopnost poučít se ze zkušenosti, zvláště z trestu, nedodržování norem, pravidel, neschopnost pociťovat vinu, svádění viny na druhé, nízký práh pro uvolnění agrese a násilí a další.

¹⁷ Posttraumatický stresový syndrom (PTSS) je také označován jako reakce na traumatickou událost. Postižený opakovaně prožívá událost v myšlenkách, snech, fantazích. Je definován jako duševní porucha, která vzniká po náhlých, život nebo osobní integritu ohrožujících událostech.

¹⁸ Dotěrné znovuprožívání.

o závažnější čin, který žena spáchala, například pokud fyzicky ublížila někomu ze svých nejbližších, je jejím činem postižena nejen nukleární rodina a její děti, ale i rodina širší. A obětí se stává nejen přímý poškozený. S těmito „sekundárními oběťmi“ se náležitě neparčuje, nemají se na koho obrátit pro pomoc nebo podporu. Částečně na tyto oběti pamatuje nový občanský zákoník, který uznává náhradu nemajetkové újmy těm osobám, které pociťují způsobenou újmu jako osobní neštěstí (§ 2971 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Peníze však nemohou nahradit profesionální pomoc a podporu a naučit člověka žít s pocitem bezpečí a jistoty.

V obecné rovině je nutno uvést, že výkonem trestu odnětí svobody se sleduje jednak ochrana společnosti před pachateli trestných činů a zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, ale též sociální reintegrace odsouzeného k tomu, aby se ve svém dalším životě trestné činnosti vyhnul a úspěšně se zařadil do společnosti.

4 Diskuse

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že na ženy mělo uvěznění negativní vliv zejména v tom, že došlo k přerušení pozitivních sociálních vazeb s původním prostředím (rodina, přátelé), přerušení pracovních aktivit a vztahů, vyčlenění z běžného života ve společnosti, které vede po propuštění k obtížím s opětovným začleněním do často již změněného prostředí, potlačení individuality odsouzených žen, které vede ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování a získání nežádoucích návyků. Ve výkonu trestu může dojít ke ztrátě iniciativy, zužují se zájmy a osobnost odsouzené sociálně degraduje. Po propuštění u některých odsouzených žen došlo ke ztrátě pocitu bezpečí a jistoty vězeňského života, který odsouzená žena přijala za svůj, a těžce se adaptuje na novou realitu života. Je nepochybné, že adaptace na život na svobodě je komplikovaná záležitost, odsouzená a čerstvě propuštěná žena se setkává s mnoha rizikovými momenty a hrozí jí opětovná selhání, což vede k další recidivě.

Dospěla jsem k závěru, že pro sociální reintegraci odsouzených žen k tomu, aby se ve svém dalším životě trestné činnosti vyhnuly a úspěšně se zařadily do společnosti, je jejich příprava již ve věznicích, jejichž cílem by měla být podpora změny systému hodnot odsouzených žen v pozitivním směru, získání určitých dovedností, rozšíření kvalifikace apod., což je předpokladem pro zvýšení šancí odsouzených žen na úspěšné zařazení zpět do společnosti a zároveň předpokladem pro snižování recidivy.

Dle mého názoru šance na dovršení sociální reintegrace propuštěných žen z výkonu trestu odnětí svobody zpět do společnosti se zvyšuje, pokud jsou vytvořeny podmínky pro jejich znouzačlenění. Takovými podmínkami je zajištění ubytování a zaměstnání, disponování finančními prostředky na stravu a ostatní základní potřeby. Významnou roli proto zaujímá podpora odsouzených žen v prvních obdobích jejich života mimo věznici ze strany sociálních institucí k tomu určených, které svou péčí o propuštěné ženy z výkonu trestu mohou adaptaci usnadnit a zároveň i snížit riziko, že se v krizové situaci vrátí k páčání trestné činnosti. Na základě svého výzkumu jsem zjistila, že pro propuštěné ženy hraje velmi důležitou roli jejich rodina, pocit zázemí a bezpečí u blízkých lidí, které je mají rádi a na které se mohou spolehnout.

Obecně lze na závěr uvést, že žádoucí sociální ukotvení člověka propuštěného z výkonu trestu v podobě „ukotvení v manželství“, v určitých sociálních jistotách, jako je například zaměstnání, vede k pozitivnímu přístupu a snaze ke změně, což se projevilo i u respondentek v diplomové práci.

Lidé propuštění z výkonu trestu, ať už jsou to muži či ženy, jsou na svobodě konfrontováni s celou řadou překážek, které se jim staví do cesty a které by měli řešit.

4.1 Přístup k zaměstnání

Vzhledem k tomu, že všechny ženy měly na základě podmíněného propuštění vysloven dohled probačního úředníka, musely mu předložit i doklad o evidenci na úřadu práce. Pro dokreslení stavu propuštěných je uvedena v příloze tabulka celkového počtu podmíněně propuštěných žen za období let 2004-2014 (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Analýza trendů kriminality 2014, 2016 [on-line]).

Všechny ženy měly problémy s hledáním zaměstnání, některé pracovaly aspoň brigádně nebo na Dohodu o provedení práce (Alena, Petra), jiné uváděly zdravotní problémy, které jim brání v zaměstnání (Lenka, Hana), nelíbilo se jim, že po nich zaměstnavatelé požadují rejstřík trestů (Lenka, Petra). U Lenky, Sylvy a Hany se projevovala nízká motivace, nechuť a neochota pracovat.

Podle statistiky Úřadu práce, Krajské pobočky v Olomouci bylo na konci prosince v evidenci úřadu 18.822 žen, tedy 48 % z celkového počtu uchazečů (Ministerstvo práce a sociálních věcí, Zprávy o situaci na regionálním trhu práce - Olomoucký kraj, 2014 [on-line]).

V souvislosti s hledáním zaměstnání je třeba zmínit i míru vzdělání žen. Kromě Hany, která je švadlenou, mají všechny základní vzdělání. Ve svém dalším vzdělání byly ochotny pokračovat Petra, která dálkově studuje střední odbornou soukromou školu a Alena. Tyto dvě ženy jsou nejmladší z respondentek. Míru vzdělanosti žen ukazuje následující tabulka uvedena v příloze č. 2 (Vězeňská služba České republiky, Statistická ročenka 2014, 2015 [on-line]).

Možnosti sociální práce při hledání zaměstnání

Ženy s trestní minulostí a záznamy v rejstříku trestů nejsou na hledání zaměstnání samy. Pomáhá jim probační a mediační služba a další instituce. Ve sdružení pro Probaci a mediaci v justici, nyní Rubikon centrum, vytvořili e-learningový nástroj, který obsahuje základní informace pro všechny osoby s trestní minulostí, které si hledají zaměstnání. Dozví se zde vše, co potřebují zařídit ještě před propuštěním, co s prvními dny na svobodě, i to, jak hledat zaměstnání (Rubikon centrum, On-line kroky na svobodě, 2015 [on-line]). Po registraci na úřadu práce mohou ženy využít:

Joy kluby – jsou to poradenské kluby pro skupinu zájemců, kteří se setkávají v průběhu několika týdnů, připraví je zde na pohovory, pomohou sepsat životopis, poskytnou informace týkající se zaměstnání.

Veřejně prospěšné práce – jsou časově omezené, většinou na maximálně 12 měsíců a jsou vytvořeny především pro obtížně umístitelné a dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání, evidované na úřadu práce. Zaměstnavatel je povinen dodržet minimální mzdu. Jedná se především o nekvalifikované práce jako je úklid, údržba.

Veřejná služba – trvá zpravidla 1-6 měsíců, je dobrovolná, využívá se jako nástroj k aktivizaci pro zlepšení pracovních návyků dlouhodobě nezaměstnaných.

Společensky účelná pracovní místa – zřizují se zaměstnavatelem na základě písemné dohody s úřadem práce a jsou obsazována uchazeči evidovanými na úřadu práce, kterým nelze zajistit jiným způsobem pracovní uplatnění.

Rekvalifikace – úřad práce hradí náklady rekvalifikace za uchazeče, ten však musí mít odpovídající vstupní kvalifikační předpoklady pro daný kurz a příslušný stupeň vzdělání.

Podnikání – pokud osoba splňuje základní podmínky pro provozování živnosti, je možno navštívit živnostenský odbor.

Brigády – pokud je osoba dlouho bez zaměstnání, je možno využít i brigády, kdy zaměstnavatel uzavírá Dohodu o provedení práce nebo dohodu o pracovní činnosti (Rubikon centrum, On-line kroky na svobodě, 2015 [on-line]).

Rubikon nabízí i další projekty, jako je například projekt „Dejme druhou šanci“, jehož cílem je zajistit rovný přístup k zaměstnání pro osoby, které jsou znevýhodněny záznamem v rejstříku trestů (dále jen RT), zvýšit jejich právní vědomí i narušit stereotypní uvažování zaměstnavatelů a institucí vůči osobám se záznamem v RT. Tento projekt končí v roce 2016 (Rubikon centrum, Dejme druhou šanci, 2015 [on-line]).

Jednou z možností sociálních pracovníků, jak pomoci lidem k zaměstnání, je vytipování vhodných kandidátů na zaměstnání a budování jejich důvěry. Těmito kroky se může dosáhnout toho, aby pro zaměstnavatele byly důležité osobnostní a odborné předpoklady a ne posuzování kriminální minulosti.

Tato praxe se osvědčila v zahraničí, například u pracovní agentury Working Chance z Anglie, která se specializuje na pracovní poradenství pro ženy s kriminální minulostí. Případným zaměstnavatelům neříkají, že se jedná o osobu, která byla trestána, ale o osobu, která je tím pravým člověkem pro pozici, kterou potřebují. Tyto zkušenosti ukazují, že zaměstnání je faktorem, který dokáže snížit rizika recidivy až na polovinu (Ouředníčková, 2012, s. 8).

4.2 Dluhy

Všechny respondentky se také potýkaly s dluhy a ne všechny byly ochotny s nimi něco udělat. Pracovníci probační a mediační služby svým klientkám radí, aby si zjistily, v jaké výši jejich dluhy jsou, komu dluží, poté kontaktovaly věřitele a požádaly je o splátky. Je možné požádat i soud v místě trvalého bydliště o výpis všech řízení vedených proti nim a zjistit tak závazky, které jsou vymáhány soudně. Některé výpisy z rejstříku dlužníků jsou zpoplatněny a odsouzené ženy na to většinou nemají peníze. Nejvíce snahy o zjištění dluhů a jejich následné splácení projevila Alena, která se stále své dluhy snaží dávat do pořádku. Ostatní ženy za pomoci buď sociální pracovnice, nebo pracovnice probační služby, zjišťovaly míru svých dluhů. Některé je částečně splácely (Lenka), za některé se je snažili platit nebo jim pomáhali rodiče (Petra). Jedné z respondentek hrozí exekuce, o které se přišla poradit na probační službu (Sylva). Další z respondentek (Petra) se podařilo ve spolupráci se sociálními pracovníky oddlužení (tzv. osobní bankrot), které je možno využít, má-li člověk více věřitelů a není schopen plnit své závazky. Jednou z výhod oddlužení je, že v jeho průběhu nemůže být prováděna exekuce a zastaví se růst dluhů, ze splátek jsou pak uspokojováni všichni věřitelé.

Nejčastější dluhy, které odsouzeným vznikají, jsou za poplatky spojené s bydlením, dluhy na zdravotním a sociálním pojištění, za služby, svoz odpadů, dále dluhy z různých půjček a úvěrů, často také na výživném. Odsouzením jim pak dále vznikají náklady za případnou vazbu, za soudní jednání, za právní zastupování, za výkon trestu a dluhy, které jim vznikly trestnou činností. Při pobytu ve výkonu trestu jim tyto dluhy nadále narůstají, pokud však jsou ve výkonu trestu zaměstnáni, je jim z odměny strhávána příslušná procentní část na dlužné částky.

Možnosti sociální práce v dané oblasti

Probační a mediační služba v rámci rozvoje probačních a resocializačních programů a posílení prevence a ochrany společnosti před opakováním trestné činnosti vytvořila v roce 2011 platformu „Aliance proti dluhům“, která sdružuje odborníky ze státních i neziskových organizací, kteří se mají zabývat předlužeností a jejím řešením. Snahou Aliance je předcházet rizikům předlužení osob v obtížné situaci a pachatelům trestných činů a působit tak preventivně proti jejich recidivě. Aliance navrhuje po vzoru Německa vytvoření tzv. chráněného účtu, na kterém je vyčleněna nezabavitelná částka (na nájem, energii a základní životní potřeby). Peněžní obnos je chráněn před exekucí a dlužník s ní může volně disponovat. V současné době se stává, že člověk má na účtu například i dávky státní

sociální podpory, které jsou na účet zasílány každý měsíc, ale nemají být postiženy exekucí (Rozvoj probačních a resocializačních programů, Aliance proti dluhům, 2011 [on-line]). Sdružení Rubikon centrum vytvořilo Dluhovou poradnu, která je bezplatná a může pomoci při zmapování dluhů, v komunikaci s věřiteli, soudy, exekutory, s dluhy z trestné činnosti (Rubikon centrum, Řeším dluhy, 2015 [on-line]). Dluhová poradna se nachází i ve středisku Charity Olomouc (Charita Olomouc, Dluhová poradna, 2015 [on-line]). Dle mého názoru není v pořádku, že po osobách bezprostředně propuštěných z výkonu trestu, u nichž lze předpokládat, že mají omezené finanční možnosti, je požadováno zaplatit výpis z registru dlužníků.

4.3 Bydlení

Po propuštění z výkonu trestu neměly respondentky své bydlení, do kterého by se vrátily, proto využily zajištění bydlení pracovníkem probační a mediační služby. Bylo jim zajištěno bydlení v Azylovém domě Charity (Lenka, Sylva), Petra bydlela na ubytovně, Alena využila v rámci léčení závislosti ubytování v chráněném bydlení P-centra, Hana začala bydlet u přítele. Některé z žen se po nějaké době vrátily k bydlení u rodiny, většinou kvůli nedostatku finančních prostředků (Alena, Hana).

Možnosti při hledání bydlení

Propuštění se mohou ubytovat v azylových domech, o tento pobyt je třeba si požádat, podmínkou je schválení pobytu sociálním pracovníkem azylového domu, dodržování pravidel pobytu a je potřeba mít doklad totožnosti. V azylovém domě mohou propuštění bydlet dočasně, mají k dispozici kuchyňku, možnost základní hygieny, praní prádla, sociální poradenství, psychickou i duchovní podporu. Pokud je uživatel azylového domu bez prostředků, může si požádat o dávku v hmotné nouzi – Doplatek na bydlení. Úhrada bývá za jeden den s noclehem od 100 do 250 Kč. Během pobytu musí uživatel spolupracovat na změně nepříznivé životní situace. Dále je možno využít nocleháren, ty mívají omezenou provozní dobu. V těchto zařízeních je možno přenocovat a provést základní hygienu. Úhrada činí 30 až 100 Kč. Pro ubytování je potřeba doklad totožnosti. Ubytování se neposkytuje osobám, které jeví známky užití návykových látek. Dalším prostředkem ubytování může být levná ubytovna, kde se ceny pohybují od 100 do 300 Kč, většinou poskytují ubytování na vícelůžkových pokojích se společným sociálním zařízením a kuchyňkou na jednom patře (Rubikon centrum, On-line kroky na svobodě, 2015 [on-line]). Azylový dům pro ženy a noclehárna pro ženy je i součástí olomoucké

Charity. Ta také nabízí pro uživatelky možnost podat si žádost na sociální byt, kam jsou umísťovány na základě výběrového řízení (Charita Olomouc, Dluhová poradna, 2015 [on-line]).

Alena využila bydlení v chráněném bytě v rámci léčebného programu v P-centru. Tyto byty umožňují stabilizovat klienty po dobu maximálně 4 až 6 měsíců, kdy současně dochází do léčebného programu. Na bydlení je vypracována smlouva a klienti přispívají na náklady spojené s bydlením (P-centrum Olomouc, Co nabízíme, 2015 [on-line]).

4.4 Závislost

Páchání trestné činnosti často souvisí se zneužíváním návykových látek, ať už alkoholu, či drog. Jediná z žen nepáchala trestnou činnost pod vlivem návykových látek (Hana). Lenka svou trestnou činnost spáchala pod vlivem alkoholu. Při podmíněném propuštění jí byla stanovena povinnost podrobit se komunitnímu výcvikovému programu Teen Challenge, zaměřenému na léčbu závislostí na alkoholu. U probačního úředníka byla povinna podstupovat testy za účelem zjištění přítomnosti alkoholu v těle. Lenka kontakt se střediskem navázala, ale jejich principy a léčba se jí zdála silně nábožensky orientovaná, proto požádala o změnu absolvovaného programu. Tato změna jí byla sociálními pracovníky vyjednána a Lenka byla v kontaktu s psychiatrickou ambulancí alkoholicko-toxikologické poradny a byla zařazena do programu se zaměřením na psychologické poradenství a zvládání stresu. Petře bylo při podmíněném propuštění stanoveno, že se podrobí léčení závislosti na návykových látkách. Byla domluvena na léčbě ve středisku Sananim v Praze. Přestěhovala se však do Olomouce, proto nastoupila do psychiatrické léčebny, kde se měla léčit tři měsíce, ale po týdnu podepsala revers. Později, i s novým přítelem, začala navštěvovat ambulanci adiktologie, kde spolupracovala s psychologkou i sociální pracovníci, tady nadále s partnerem navštěvují rodinnou poradnu. Sylvě byla stanovena povinnost zdržet se požívání alkoholu a na výzvu probačního úředníka se podrobit testům za účelem zjištění přítomnosti alkoholu v krvi. Při jedné z kontrol jí byla zjištěna přítomnost alkoholu v krvi a Sylva se vymlouvala na alergii a kapky proti kašli. Aleně byla uložena povinnost podrobit se doléčovacím programu v P-centru v Olomouci.

Možnosti sociální práce se závislostí

Léčba žen ze závislostí má podle MUDr. Karla Nešpora svá specifika. Je potřeba věnovat větší pozornost zdravotním problémům, které jsou u žen častější, nebezpečnější jsou i otravy alkoholem a rychleji se rozvíjí závislost. Proto je třeba léčbu zahájit co nejdříve. U žen je

větší výskyt depresí a úzkostných stavů, které ženy léčí alkoholem. Žena závislá na alkoholu nebo drogách bývá častěji vystavována násilí nebo sexuálně zneužita. Větší pozornost je třeba věnovat rodinným vztahům, u žen vzniká závislost častěji než u mužů, v souvislosti se soužitím s partnerem, který je sám závislý. Jiným příkladem je tzv. syndrom prázdného hnízda, pocit osamělosti žen, kterým odcházejí dospělé děti z domova. Ženy mají také větší zábrany vyhledat při svých problémech pomoc. Často také kombinují alkohol s léky, což je pro ně zvláště nebezpečné. Na druhou stranu ženy lépe přijímají relaxační techniky a jógu (Nešpor, Moderní léčba závislosti, s. 21, 2003 [on-line]). Pracovníci probační a mediační služby nemohou v případě, že žena odejde z léčení, jako se to stalo u Petry, ji nedobrovolně nechat hospitalizovat. Současná praxe je vynucená i nedostatkem lůžek a skloubením detoxikace, kdy je žena hospitalizována až na 10 dní a na tuto musí bezprostředně navazovat další léčení.

Pokud žena musí být se svou závislostí hospitalizována, může být umístěna do několika blízkých psychiatrických léčeben. Léčení ze závislosti nabízí Psychiatrická nemocnice v Kroměříži, Klinika psychiatrie ve Fakultní nemocnici v Olomouci, Psychiatrická léčebna Šternberk, Psychiatrická nemocnice Marianny Oranžské v Bílé Vodě. Ženy se mohou léčit i v P-centru, adiktologických ambulancích, psychiatrických a psychologických ambulancích. Doposud zde chyběly služby typu Anonymních alkoholiků po vzoru ze zahraničí. Nyní je však tato služba v Olomouci k dispozici, zájemci se scházejí v prostorách P-centra v Olomouci. Anonymní alkoholici jsou společenstvím žen a mužů, kteří sdílejí své zkušenosti, sílu a naději, že dovedou vyřešit svůj společný problém a pomoci sobě i ostatním k uzdravení z alkoholismu (Anonymní alkoholici, Informace pro veřejnost, 2016 [on-line]).

4.5 Rodina

Rodina, ať už to byla například pouze matka nebo babička (Lenka, Alena, Hana), je pro všechny respondentky vždy místem, kam se vracely, když neměly kde bydlet, potřebovaly finanční prostředky, i když předtím s rodinou nechtěly mluvit (Hana). Sylva za svoji rodinu považuje dceru a hlavně vnučku. Petru změnila až její vlastní rodina, tedy přítel a syn.

Probační a mediační služba při výkonu dohledu navštíví propuštěnou ženu v jejím bydlišti. S rodinou se intenzivněji pracuje u mladistvých žen. Podle potřeby klientky je možno i spolupracovat s jejím sociálním okolím.

Možnosti práce s rodinou

Současná rodina a její stabilita a funkčnost je ohrožena různými vlivy, jako je ekonomická situace, nejistota na trhu práce, vysoká zadluženost domácností, násilí ve společnosti a dalšími, ale i osobnostními vlastnostmi členů rodiny. Navrátil (2003, s. 195) uvádí, že „člověk není vydán na pospas požadavkům svého sociálního prostředí, vůči tomuto prostředí se vymezuje“. Na základě toho pak vymezuje sociální fungování jako „vztah mezi očekáváním jednotlivce a sociálního prostředí. Jsou-li tato vzájemná očekávání v souladu, interakce probíhají harmonicky, nejsou-li, v interakcích nastávají obtíže“ (Navrátil, 2003, s. 195). Sociální práce by měla být zaměřena na pomoc a ovlivňování sociálního fungování pachatelů trestné činnosti, včetně jejich prostředí, aby docházelo k minimalizaci interakcí mezi těmito lidmi a prostředím. Jednou z možností, jak lze dosáhnout zlepšení sociálního fungování, je podpora resilienčních schopností (Punová, 2012, s. 95). Schopnost resilience je velmi důležitá, díky ní je jedinec schopen obstát i v obtížných životních situacích, je schopen odolat i obtížným nárokům a požadavkům prostředí (Punová, 2012, s. 95). Jednou z organizací, která pracuje s rodinou propuštěných, je sdružení „Za branou“, které pořádá svépomocné skupiny pro rodiny stigmatizované tím, že mají ve vězení nebo čekají na propuštění blízkého člověka (Za branou, Pro rodiny odsouzených, 2016 [online]).

Mezinárodní vězeňské společenství¹⁹ je křesťanské ekumenické sdružení, pomáhá uvězněným, propuštěným, jejich rodinám a dalším. Toto sdružení učí nejen církve, ale i dobrovolníky spolupracovat a prakticky pomáhat. Zaměřuje se i na možnosti restorativní justice. Sdružení má několik programů, například Andělský strom, při kterém dobrovolníci kupují a posílají dárky dětem odsouzených rodičů, program pracuje i s prevencí kriminality, aby děti nenásledovaly své rodiče do vězení. Dalším z programů je „Zacheův strom“, který spočívá v tom, že se setkávají pachatelé a oběti trestných činů, pracují spolu a dochází k jejich uzdravení. Pořádá také kluby pro propuštěné „2 ryby“, kde nabízí přátelství, poradenství, monitoring, ale i modlitbu. Velkou podporou pro ženy je u MVS program „Provázení žen ve výkonu trestu a po propuštění“, který probíhá ve spolupráci s Věznicí Světlá nad Sázavou. Cílem projektu je zařazení odsouzených žen po propuštění zpět do společnosti a snížení jejich rizika recidivy, pomoc při zlepšení rodinných vztahů, učení se schopnosti samostatného odpovědného jednání, minimalizace důsledků prizonizace, hledání zaměstnání, ubytování a další konkrétní pomoci v občanském

---

¹⁹ Dále jen MVS.

životě propuštěných žen. Při propuštění s ženou pracují tzv. mentoři, což jsou lidé z místa bydliště ženy a starají se o ni zejména v prvních dnech po propuštění, kdy hledá ubytování, zázemí. O každou ženu vždy pečují více mentorů a ti spolupracují s kurátory a sociálními pracovníky. A přirozená síť věřících po celé republice zajišťuje možnost pomoci téměř všude. MVS také dlouhodobě pracuje na oddělení matek s dětmi ve Světlé nad Sázavou. Do věznice vozí každý měsíc hygienické potřeby, protože některé z žen nedosahují finančně na to, aby si mohly koupit nejnnutnější věci (Kabátová, 2012, s. 39).

4.6 Návrhy řešení

Žena pachatelka a její rodina mohou být z určitého pohledu dva odlišné světy, přesto od sebe nejsou zcela oddělitelné a velmi se vzájemně ovlivňují. Jeden z jevů, který z výzkumného šetření vyplynul, je, že zde chybí rozsáhlejší sociální práce s rodinou odsouzeného či propuštěného, s potenciálem rodiny, individuální práce s ohroženými nebo rizikovými jedinci, diagnostika funkčnosti rodin. Měli bychom hledat možnosti, schopnosti, zdroje, kompetence rodiny. Opomíjí se, že odsouzením ženy k výkonu trestu je postižena celá rodina. U ženy o to více, pokud má děti. Chybí různá sdružení, organizace zaměřené na pomoc rodinám, které jsou sociálně i ekonomicky oslabeny uvězněním některého ze svých členů. Tato sdružení nebo organizace by rodinám mohly pomoci se zdravým rodinným fungováním, začleněním propuštěného jedince zpátky do rodinné struktury, s ekonomickou podporou, péčí, výchovou a posilováním protektivních faktorů. Pracovat s resiliencí rodiny terapeuticky, poradensky i preventivně může být v sociální práci přínosné. Komplexní řešení problémových životních situací vyžaduje spolupráci mnoha odborníků z různých oblastí.

Příkladem komplexního řešení sociálních služeb je v Anglii zprostředkování podpory (brokerství). Zprostředkování služeb má za cíl přesně to, co napovídá název: zprostředkovat uživatelům přístup ke službám, které odpovídají jejich potřebám. Schopnost naplnit tento cíl předpokládá, že existují na jedné straně uživatelé, kteří se mohou pohybovat mezi službami, a na druhé straně síť služeb, která zajistí možnost volby (Kocman, 2012, s. 20).

Projektem, který by mohl propuštěným velmi pomoci, je péče a poradenství pro propuštěné vězně na příkladu z Nizozemí, který probíhá u organizace Exodus.

Exodus je celonárodní organizace, pomáhající propuštěným vězňům s reintegrací do společnosti. Organizace má stálé zaměstnance i dobrovolníky. Domy Exodus nabízí propuštěným ubytování a komplexní přístup ke klientovi, který zahrnuje všechny stránky jeho života. Každý dům má maximálně 20 pokojů. Je to místo, kde propuštění mohou najít

skutečný domov a naučí se, jak dál žít svůj život pozitivním způsobem. Zaměstnanci jsou spíše průvodci a kamarády (buddy system).

Činnost Exodu závisí na dotacích z ministerstva spravedlnosti, které však chce platit pouze to, co souvisí s výkonem trestu, proto je činnost dále financována z městských grantů, darů a charitativních fondů.

Do projektu nejsou umísťováni lidé, kteří mají problémy se závislostí, vážné psychické problémy nebo se chovají agresivně. Přijímají tedy pouze osoby, u kterých je ještě možná resocializace.

Po přijetí do Domu Exodus obdrží propuštěný člověk individuální plán, který je zaměřený na čtyři hlavní body, práci, bydlení, vztahy a smysl života. Většina obyvatel má pouze částečnou nebo vůbec žádnou kvalifikaci a pracovníci je podporují k návratu na trh práce. V rámci bydlení učí propuštěné nakupovat, vařit, udržovat čistotu, osobní hygienu. Po ukončení programu je důležité, aby propuštění měli kam jít. Vzhledem k tomu, že program trvá 12 měsíců, zástupci Exodu se domlouvají se zástupci obcí a stavebními firmami, aby od nich zajistili dostupné byty. Pro resocializaci jsou významné i vztahy, je důležité si hledat nové vztahy, jiné než ty kriminální. Průvodci Exodu se zaměřují i na individuální a skupinové rozmluvy o smyslu života, trestné činnosti, vině a podobně. Pokud člověk neplní podmínky a porušuje pravidla, je mu pobyt ukončen. Pokud je v programu propuštěný na základě soudního příkazu, provázející spolupracují i s probační a mediační službou. Při zjišťování úspěšnosti programu bylo shledáno, že ti, kteří projdou programem až do konce, se dopouští méně recidivy trestné činnosti (Timmer, 2012, 24-26).

V podmínkách České republiky byl na základě tohoto vzoru vytvořen projekt „Probační dům“ ve spolupráci Probační a mediační služby a Ministerstva spravedlnosti. Tento projekt je financovaný z prostředků Ministerstva spravedlnosti. Cílem projektu je poskytnutí péče po propuštění z výkonu trestu, prevence recidivy, odborné působení v rizikových oblastech klienta, pomoc prostřednictvím zajištění základních lidských potřeb. Cílovou skupinou jsou odsouzení od 18-ti let, kteří musí spolupracovat s probačním úředníkem, mít kladné hodnocení z věznice a sami o tento projekt požádat a být ztotožnění s jeho zásadami. Projekt probíhá v neziskové organizaci Nová šance, z.s., působící na území České republiky, především v regionu Severní Moravy a Slezska. Tato organizace vznikla v roce 1998 a zabývá se primárně postvěžeňskou péčí (Nová šance, z.s., Poslání a cíle, 2014 [on-line]). Projekt byl vytvořen pouze pro muže, což je dle mého soudu chyba. Vzhledem k tomu, že probíhá od října 2015, nebylo doposud možno vyhodnotit jeho výsledky.

Zájem odsouzených však mnohonásobně převyšuje jeho možnosti. Na deset míst je v současné době až stovka uchazečů. O umístění rozhoduje soud při projednávání žádosti o podmíněné propuštění odsouzeného z výkonu trestu, přičemž přitom přihlíží i ke stanovisku probační a mediační služby (Probační a mediační služba, Probační dům jako šance na snížení kriminality, 2016 [on-line]).

Jednou z možností, jak zlepšit průběh resocializace všech odsouzených po propuštění z vězení, je cílená penitenciární sociální práce a péče. I přes individuální péči pracovníků věznic, je recidiva trestné činnosti značná. K úspěšné reintegraci by byla potřebná změna současného vězeňského systému. To však s sebou nese i nutnost zvýšení finančních prostředků a navýšení počtu odborného personálu. S odsouzeným se pracuje po celou dobu jeho výkonu trestu, nejvíce však v rámci předvýstupního poradenství, které se provádí cca 2 měsíce před koncem trestu. Zjišťuje se, zda má odsouzený rodinné zázemí, zajištěné bydlení i zaměstnání a zda je schopen řešit novou situaci. Odsouzený je poučen o spolupráci se sociálními kurátory, evidenci na úřadu práce, je poučen o vyřízení dávek státní sociální podpory a hmotné nouze a také o možnostech náhradního ubytování. Pokud odsouzený požádá o pomoc sociálního kurátora, a souhlasí s odesláním „Oznámení o nadcházejícím propuštění osoby z výkonu trestu odnětí svobody“, zasílá toto oznámení věznice sociálnímu kurátorovi do místa trvalého bydliště cca 6 týdnů před jeho propuštěním. Vše je však na bázi dobrovolnosti. Pokud to u odsouzeného vyžaduje sociální situace, je mu poskytnuto na základě domluvy s Charitou nebo Českým červeným křížem nebo ze zásob věznic ošacení a obuv nebo příspěvek při propuštění až do částky 2.000 Kč. Pokud propuštěného na svobodě nikdo nečeká, vydává se s malou částkou peněz do života, který je pro něj cizí, rychle se vyvíjí, obchody jsou jinde, zboží je dražší, doprava jezdí jinam a propuštěný zjišťuje, že je cizí ve svém vlastním městě. Právě Probační domy by mohly tuto situaci napravit a umožnit propuštěným plynulejší přechod do nového prostředí.

ZÁVĚR

Diplomová práce popisuje sociální začleňování žen, jejich resocializaci a reintegraci zpět do společnosti poté, co spáchaly trestný čin, byly za něj odsouzeny, a soudem jim byl uložen trest odnětí svobody. Z tohoto trestu byly podmíněně propuštěny a soudem jim byl ustanoven dohled probačního úředníka. Práce ukazuje, jaké protektivní a rizikové faktory ženy ovlivňují na jejich cestě zpět do společnosti, a kdo jim při návratu pomáhá.

V teoretické části práce jsou vymezeny základní pojmy, které souvisí s kriminalitou žen, jsou rozděleny a vysvětleny základní teorie, které se týkají kriminality žen i typologie osobnosti pachatelek. Další část práce je zaměřena na penologii, jako vědní obor, který se zabývá tresty a trestáním, dále na pojetí a funkce trestu. Popisuje sociální kontrolu kriminality a sociální práci, která se zabývá činnostmi s pachateli trestné činnosti. Představuje subjekty, které se touto činností zabývají. V poslední kapitole jsou uváděna statistická data o kriminalitě žen.

Empirická část diplomové práce je zaměřena na metody a techniky kvalitativního výzkumu a názorně popisuje skutečnou adaptaci žen zpět do společnosti po návratu z výkonu trestu. Cílovou skupinou této části se staly ženy (pachatelky trestné činnosti), které byly podmíněně propuštěny z výkonu trestu a na základě rozhodnutí soudu jim byl stanoven dohled probační a mediační služby. Jejich výběr byl záměrný, aby měly potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí a byly klientkami probační a mediační služby. Záměrem bylo identifikovat znaky představující sociální realitu žen po jejich propuštění. Ke sběru dat bylo využito dotazování a biografický výzkum. Sběr dat byl proveden na základě narativních rozhovorů a analýzou textových dokumentů. Data byla dále zpracovávána pomocí zakotvené teorie. Základ pro tvorbu teorie představuje kódování. Analýza v zakotvené teorii se skládá ze tří hlavních typů kódování. Je to otevřené kódování, axiální kódování a selektivní kódování. Na základě kódování a zjištěných informací byly představeny vlastní zkušenosti žen, které prošly výkonem trestu, což byla jejich každodenní realita.

Jak vyplývá z výzkumného šetření, cesta těchto žen zpět do společnosti je velmi náročná. Důležitým mezníkem v jejich životě byl pobyt ve vězení a negativní následky trestné činnosti se odráží v jejich dalším životě. Zápis v rejstříku trestů ovlivňuje hledání zaměstnání, dále pak nízké dosažené vzdělání, které je dalším faktorem komplikujícím získání zaměstnání a bydlení. Budování vlastního zázemí ovlivňují i dluhy, které jejich pobytem ve vězení většinou ještě vzrůstají. Pozitivním faktorem v jejich životech je rodina

nebo alespoň někteří z rodinných příslušníků, kteří jsou vždy ochotni vzít je domů, pomoci jim s jejich dluhy, prací a poskytnout jim zázemí. Rodina jim umožňuje snadnější adaptaci zpět do nového života. Péči o propuštěné ženy zajišťuje postpenitenciární péče, a to prostřednictvím subjektů kontinuální sociální péče. Tyto subjekty, včetně probační a mediační služby, se kterou bylo v rámci diplomové práce spolupracováno, jsou zde zmapovány, včetně náplně činností, které se dotýkají propuštěných žen.

Důvodem kriminality jsou kombinace faktorů, a když propuštění nemají sociální zázemí nebo někoho, kdo by jim pomohl, obrací se na své spoluvězně a znovu se ocitají blíž ke spáchání trestné činnosti.

V českém prostředí sociální práce je obtížné nalézt texty, které představují konkrétní způsoby práce s ženami, zaměřující se na specifika žen. Vždy se hovoří o univerzálním klientovi, který je spojen s nějakými problémy, ale reflexe ženských specifik je vzácná.

Z výzkumu vyplynulo, že na ženy mělo uvěznění negativní vliv zejména v tom, že došlo k přerušení pozitivních sociálních vazeb, přerušení pracovních aktivit, návyků a vztahů, vyčlenění z běžného života ve společnosti. Dále dochází k potlačení individuality odsouzených žen, které vede ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování. Propuštěním z výkonu trestu u některých odsouzených žen dochází též ke ztrátě pocitu bezpečí a jistoty vězeňského života, a tudíž se těžce adaptují na novou realitu života po svém propuštění.

Dospěla jsem k závěru, že pro sociální začlenění odsouzených žen je nutná jejich příprava již ve věznicích s cílem změnit jejich systém hodnot v pozitivním směru, získání určitých dovedností, rozšíření kvalifikace a podobně. Dle mého názoru šance na dovršení sociálního začlenění propuštěných žen z výkonu trestu zpět do společnosti se zvyšuje, pokud jsou vytvořeny podmínky pro jejich znovuzачlenění. Takovými podmínkami jsou zajištění ubytování, zaměstnání, dispozice s finančními prostředky a ostatních základních potřeb. Jsem toho názoru, že podpora a pomoc sociálních institucí odsouzeným ženám, zvláště v období bezprostředně po jejich propuštění, je důležitá a nezbytná.

SEZNAM LITERATURY

Badinter, É. (2004). *Tudy cesta nevede: slabé ženy, nebezpeční muži a jiné omyly radikálního feminismu*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum.

Blatníková, Š., Netík, K. (2008). *Predikce vývoje pachatele*. Vyd. 1. Praha.

Blatníková, Š., Netík, K. (2007). *Ženy jako pachatelky závažné trestné činnosti: (psychologické a kriminologické aspekty)*. Vyd. 1. Praha.

Čepelák, J., Karabec, Z. (1987). *K teoriím kriminality žen*. Praha.

Černíková, V. a kol. (2008). *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Čírtková, L. (2004). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Fischer, J., Škoda, J. (2009). *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada.

Fischer, S., Škoda, J. (2014). *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada.

Gabel, K., Johnston D. (1995). *Children of incarcerated parents*. New York: Lexington Books.

Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.

Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.

Gřivna, T. a kol. (2014). *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál.

Keller, J. (2014). *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.

Kliment, P. (2013). *Psychologie osobnosti v praxi sociální práce: studijní text pro kombinované studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Kuchta, J. a kol. (2005). *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck.
- Kraus, J., Petráčková, V. (1995). *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia.
- Linhart, J., ed. al., (1996). *Velký sociologický slovník. Sv. 2, P-Ž*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.
- Matoušek, O. a kol. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál.
- Matoušek, O. a kol. (2012). *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Marešová, A. a kol. (2011). *Kriminální recidiva a recidivisté (charakteristika, projevy, možnosti trestní justice)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada.
- Mühlpachr, P. (1999). *Sociální a postpenitenciární péče*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Navrátil, P. a kol. (2003). *Romové v české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Portál.
- Novotný, O. a kol. (2008). *Kriminologie*. 3. přepracované vyd. Praha: ASPI.
- Pavlová, L., Veteška, J. (2010). *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha.
- Řezáč, J. (1998). *Sociální psychologie*. Brno: Paido.
- Říčan, P., Krejčířová, D. (2006). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Psyché.
- Shaw, R. (1992). *Prison's children: what are the issues?* London: Routledge.
- Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o.s. (2008). *Mezi vězením a komunitou*. Vyd. 1. Praha.

- Sotolář, A., et al. (2000). *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck.
- Strauss, A. L. a Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice.
- Svoboda, I. (2005). *Úvod do studia mediace a probace*. Vyd. 1. Zlín: Univerzita Tomáše Bati.
- Štern, P. et al. (2010). *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Vyd. 1. Praha: Portál.
- Štěrba, V. (2007). *Penologie*. Vyd. 1. Praha: Armex.
- Šolcová, I. (2009). *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Vyd. 1. Praha: Grada.
- Švaříček, R. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál.
- Ungar, M. (2004). *A constructionist discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth*. *Youth&Society* 35.
- Urbanová, M. (2003). *Sociální kontrola a právo*. 2., nezměň. vyd. Brno: Masarykova univerzita.
- Urbanová, M. (2004). *Ženská delikvence jako sociální jev*. Brno: Masarykova univerzita.
- Urbanová, M. a kol. (2004). *Ženská delikvence: teoreticko-empirická studie k problému právních postojů a hodnotových orientací delikventních žen*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita.
- Úlehla, I. (2005). *Umění pomáhat*. Vyd. 3., V Sociologickém nakladatelství 2. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Válková, H. a kol. (2012). *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck.
- Voňková, J. a Chalupová, J. (1992). *Sociální práce s pachateli*. 1. vyd. Praha: Leges.

Zehr, H. (2003). *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici.

Žatecká, E. (2007). *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing.

ČLÁNKY V ČASOPISE

Baláž, R. (2012). *Síťování je prostředkem k zajištění komplexní podpory klientů-Rozhovor*. Sociální práce/Sociálna práca č. 1, s. 8-11.

Barochová, E. (2012). *O věznicích a výchově odsouzených v Česku*. Sociální práce/Sociálna práca č. 2, s. 9-11.

Janebová, R., Černá L. (2008). *Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce*. Gender/Rovné příležitosti/Výzkum, ročník 9, č. 2, s. 37-44.

Kabátová, G. (2012). *Mezinárodní vězeňské společenství*. Sociální práce/Sociálna práca č. 2, s. 39-41.

Kocman, D. (2012). *Zprostředkování podpory (brokerství) jako nástroj koordinace péče: případ sociálních služeb v Anglii*. Sociální práce/Sociálna práca č. 1, s. 20-24.

Ouředníčková, L. (2012). *Zaměstnání jako významný faktor úspěšné resocializace*. Sociální práce/Sociálna práca č. 2, s. 7-8.

Punová, M. (2012). *Resilience v sociální práci s rizikovou mládeží*. Sociální práce/Sociálna práca č. 2, s. 90-103.

Probační a mediační služba (nedatováno). *Informační leták*.

Timmer, R. (2012). *Péče a poradenství pro propuštěné vězně na příkladu z Nizozemí*. (přeloženo z anglického překladu Barochová, E.) Sociální práce/Sociálna práca č. 2, s. 24-26.

ZÁKONY

Občanský zákoník. Zákon č. 40/1964 Sb. v účinném znění do 31. 12. 2013.

Zákon o rodině. Zákon č. 94/1963 Sb. v účinném znění do 31. 12. 2013.

Trestní zákoník. Zákon č. 40/2009 Sb. v účinném znění od 1. 1. 2010.

Občanský zákoník. Zákon č. 89/2012 Sb. v účinném znění od 1. 1. 2014.

Zákon o Probační a mediační službě. Zákon č. 257/2000 Sb. v účinném znění od 1. 1. 2001.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Anonymní alkoholici (2016): *Informace pro veřejnost* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.anonymnialkoholici.cz/index.html/>

Charita Olomouc (2016): *Dluhová poradna* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.olomouc.charita.cz/sluzby/krizova-pomoc-humanitarni-pomoc-a-poradenstvi/dluhova-poradna/>.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci (2015): *Analýza trendů kriminality za rok 2014* [on-line]. Dostupné 24. 2. 2016 z <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html>.

Motejl, O., Veřejný ochránce práv (2010): *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv - Vězeňství* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi.pdf.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014): *Zprávy o situaci na regionálním trhu práce - Olomoucký kraj* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.portal.mpsv.cz/upcr/kp/olk/statistiky/>.

Nešpor, K. (2003): *Moderní léčba závislostí* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.drnespor.eu/modlec.doc/>

Nová šance, z.s. (2014): *Poslání a cíle* [on-line]. Dostupné 24. 2. 2016 z <http://www.koblov.cz/>.

P-centrum Olomouc (2016): *Co nabízíme* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.p-centrum.cz/co-nabizime-2/>.

Policie České republiky (2014): *Statistická ročenka* [on-line]. Dostupné 2. 3. 2016 z <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2014.aspx>.

Probační a mediační služba České republiky (2016): *Probační dům jako šance na snížení kriminality* [on-line]. Dostupné 24. 2. 2016 z <https://www.pmscr.cz/aktuality/vse/>.

Rozvoj probačních a resocializačních programů (2011): *Aliance proti dluhům* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.rozvojprogramu.cz/aliance-proti-dluhum>.

Rubikon centrum (2015): *On-line kroky na svobodě* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z http://www.rubikoncentrum.cz/download/brozura_kroky_na_svobode.pdf.

Rubikon centrum (2015): *Dejme druhou šanci* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.rubikoncentrum.cz/projekty.php?id=36>.

Rubikon centrum (2015): *Řeším dluhy* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.rubikoncentrum.cz/hledam-pomoc-jsem-zadluzen.php>.

Vězeňská služba České republiky (2014): *Statistická ročenka* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/statistiky-a-udaje-103/statisticke-rocenky-1218/>.

Za branou (2016): *Pro rodiny odsouzených* [on-line]. Dostupné 12. 2. 2016 z <http://www.zabranou.cz/rodina/>.

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A SCHÉMAT

Graf č. 1: Počty stíhaných mužů a žen v letech 2005-2014

Tabulka č. 1: Celkový stav vězněných osob k 31. 12. 2014

Graf č. 2: Počet uvězněných žen v letech 2004-2014

Schéma č. 1: Tři procedury analytického postupu

Schéma č. 2: Kategorie v procesu otevřeného kódování

Schéma č. 3: Vzorové kódovací paradigma

Schéma č. 4: Paradigmatický model axiálního kódování

Schéma č. 5: Paradigmatický model selektivního kódování

Tabulka č. 2: Vývoj počtu vězněných žen v letech 2004-2014

Tabulka č. 3: Celkový počet podmíněně propuštěných žen v letech 2004-2014

Tabulka č. 4: Členění odsouzených žen podle nejvyššího vzdělání k 31. 12. 2014

Tabulka č. 5: Členění odsouzených žen podle počtu vykonaných trestů k 31. 12. 2014

Tabulka č. 6: Členění odsouzených žen podle rodinného stavu k 31. 12. 2014

Tabulka č. 7: Věkové složení odsouzených žen k 31. 12. 2014

Tabulka č. 8: Členění všech odsouzených podle délky nařízeného trestu v letech 2011-2014

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Rozhovor

Dobrý den,

jsem studentkou dálkového studia Cyrilometodějské teologické fakulty programu Sociální politika a sociální práce, oboru Charitativní a sociální práce.

V mé diplomové práci provádím výzkum na téma sociální začleňování žen, pachatelek trestné činnosti.

Rozhovor, který s Vámi povedu, bude, s Vaším souhlasem, nahráván na záznamové zařízení – diktafon a přepsán.

V rámci zachování anonymity Vám bude dán pseudonym a veškeré údaje o Vás budou anonymizovány tak, aby nedošlo k Vašemu odhalení.

V případě, že o to budete mít zájem, budou Vám zpřístupněny výsledky výzkumu.

Chtěla jsem Vás poprosit, abyste mi vyprávěla, co všechno se Vám v životě přihodilo, co je pro Vás důležité. Můžete začít od dětství, případně ode dne, kdy se Vám změnil život, a musela jste nastoupit výkon trestu odnětí svobody, a co se Vám postupně přihodilo až do dnešního dne. Důležité jsou i podrobnosti, na které si vzpomenete.

Okruh otázek v průběhu narativního rozhovoru:

1. Otázky o fázi života:

- Věk
- Stav
- Děti
- Dosažené vzdělání
- Rodina

2. Otázky o určitém tématu:

- Trestná činnost
- Trestný čin
- Odsouzení
- Výše trestu

- Recidiva
3. Otázky k pobytu na svobodě
- Poznamenání trestem
  - Sociální izolace
  - Kdo Vám pomohl po výkonu trestu, co jste dělala, když Vám skončil trest?
  - Kdo Vám pomáhá nyní?
  - Vize budoucnosti.
  - Největší problémy po výkonu trestu.

Děkuji Vám za Váš čas, za rozhovor a přeji Vám hodně štěstí v dalším životě.

Příloha č. 2

Tabulka č. 2

Vývoj počtu vězňených žen v letech 2004-2014

Rok	Počet žen
2004	637
2005	741
2006	803
2007	855
2008	891
2009	1007
2010	1129
2011	1307
2012	1300
2013	810
2014	1022

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 3

Celkový počet podmíněně propuštěných žen v letech 2004-2014

Rok	Dospělé ženy	Mladistvé ženy	Celkem
2004	163	1	164
2005	191	1	192
2006	197	1	198
2007	254	1	255
2008	288	1	289
2009	314	1	315
2010	327	2	329
2011	308	2	310
2012	396	3	399
2013	184	1	185
2014	176	0	176
Celkem	2798	14	2812

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 4

**Členění odsouzených žen podle nejvyššího dosaženého vzdělání
(stav k 31. 12. 2014)**

Nejvyšší dosažené vzdělání	Počet žen
Nezjištěno (např. u cizinek)	8
zvláštní škola	32
bez základního vzdělání	12
nedokončené základní	34
základní vzdělání	519
vyučení bez maturity	220
vyučení s maturitou	13
středoškolské vzdělání bez maturity	12
středoškolské všeobecné vzdělání s maturitou	36
středoškolské odborné vzdělání s maturitou	100
vyšší odborné	6
vysokoškolské vzdělání-bakalářské	10
vysokoškolské vzdělání-magisterské	5
vysokoškolské vzdělání-inženýr	10
vysokoškolské vzdělání-doktorské	5

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 5

Členění odsouzených žen dle počtu vykonaných trestů (stav k 31.12.2014)

Kolikrát ve výkonu trestu	Počet žen
0x	516
1x	217
2x	129
3x	72
4x	44
5x	15
6x	9
7x	8
8x	5
9x	2
10x	2
více než 10x	3

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 6

Členění odsouzených žen podle rodinného stavu (stav k 31.12.2014)

Rodinný stav	Počet žen
registrované partnerství	0
rozvedená	186
rozvedená družka	66
svobodná	455
svobodná družka	140
vdaná	133
vdaná s druhem	9
vdova	30
vdova družka	2
zaniklé partnerství	1

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 7

Věkové složení odsouzených žen (stav k 31. 12. 2014)

Věková kategorie	Ženy
15-nedovršených 16 let	0
16-nedovršených 17 let	0
17-nedovršených 18 let	0
18-nedovršených 19 let	0
19-nedovršených 20 let	2
20-nedovršených 21 let	7
21-nedovršených 22 let	25
22-nedovršených 25 let	68
25-nedovršených 30 let	172
26-nedovršených 35 let	195
35-nedovršených 40 let	172
40-nedovršených 45 let	134
45-nedovršených 50 let	103
50-nedovršených 55 let	75
55-nedovršených 60 let	42
60-nedovršených 65 let	18
65-nedovršených 70 let	6
70-nedovršených 75 let	3
75-nedovršených 80 let	0
nad 80 let	0
Celkem	1022

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování

Tabulka č. 8**Členění odsouzených podle délky nařízeného trestu v letech 2011-2014
(stav k 31. 12. 2014)**

Délka trestu	2011			2012			2013			2014		
	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem	muži	ženy	celkem
do 3 měsíců	293	26	319	235	23	258	60	4	64	103	12	115
3-6 měsíců	1544	149	1693	1253	138	1391	367	35	402	744	79	823
6-9 měsíců	1474	147	1621	1383	140	1523	507	57	564	903	90	993
9-12 měsíců	3073	236	309	2911	231	3142	884	69	953	176	150	1926
1-2 roky	4727	286	5013	4955	298	5253	3448	161	3609	3553	206	3759
2-3 roky	2568	169	2737	2706	157	2863	2559	151	2710	2571	133	2704
3-5 let	2125	111	2236	2288	123	2411	2329	137	2466	2331	145	2476
5-7 let	1044	49	1093	1066	57	1123	1084	56	1140	1145	58	1203
7-10 let	1163	60	1223	1135	62	1197	1073	65	1138	1126	69	1195
10-15 let	936	62	998	886	58	944	843	58	901	804	59	863
nad 15 let	249	10	259	270	10	280	294	14	308	310	18	328
doživotí	38	2	40	41	3	44	43	3	46	45	3	48
Celkem	19234	1307	20541	19129	1300	20429	13491	810	14301	15411	1022	16433

Zdroj: Vězeňská služba České republiky, statistika, vlastní zpracování